

Hankittiinko sitä mitä asiakkaat halusivat?

Arviointi Vantaan kaupunginkirjaston aikuisten kertomakirjallisuuden hankinnan onnistumisesta analysoimalla tarjonnan, hankinnan ja lainauksen tilastoja vv. 2005-2006

Anna-Mari Rantala

Tampereen yliopisto
Informaatiotutkimuksen laitos
Pro gradu- tutkielma
Marraskuu 2008

TAMPEREEN YLIOPISTO

Informaatiotutkimuksen laitos

Anna-Mari Rantala: Hankittiinko sitä mitä asiakkaat halusivat? Arviointi Vantaan kaupunginkirjaston aikuisten kertomakirjallisuuden hankinnan onnistumisesta analysoimalla tarjonnan, hankinnan ja lainauksen tilastoja vv. 2005-2006

Pro gradu-tutkielma, 80 s., 4 liites.

Informaatiotutkimus

Marraskuu 2008

Kaunokirjallisuuskokoelmat ovat olennainen osa yleisten kirjastojen kokoelmia. Kaunokirjallisuuden luokista erityisesti kertomakirjallisuuden valinta on herättänyt keskustelua vuosikymmenten kuluessa. Valitaanko kirjastoihin kaunokirjallisuutta asiakkaiden toiveiden, oletetun käytön vai aineiston valitsijoiden kriteerien mukaisesti? Kokoelman arvioinnilla pyritään saamaan selville, kuinka hyvä kokoelma on. Kirjastoilla on myös lakisääteinen velvollisuus arvioida toimintaansa ja palvelujaan. Uusin aineisto on kirjastojen käytetyintä aineistoa, joten hankinnan arviointi on oleellinen osa kokoelmien arviointia.

Tässä tutkimuksessa arvioitiin Vantaan kaupunginkirjaston kertomakirjallisuuden hankinnan onnistumista asiakasnäkökulmasta. Hankinnan onnistumisen kriteereinä käytettiin hankinnan kattavuutta, riittävyttä, saatavuutta, käyttöä ja tasapainoa suhteessa lainaukseen. Tutkimuksen viitekehityksessä käsiteltiin kaunokirjallisuuden asemaa kirjastojen kokoelmissa, yleisten kirjastojen kokoelmien arviointiin soveltuvia menetelmiä ja esiteltiin Vantaan kaupunginkirjaston kokoelmia koskevia tilastotietoja. Hankinnan arvioinnin mahdollistamiseksi kerättiin laajasti tietoa kirjastoon hankituista nimekkeistä ja hankkimatta jääneistä nimekkeistä ja näiden nimekkeiden lainaustiedot ja laskettiin kiertotiedot.

Tutkimuksessa hyödynnettiin ns. listamenetelmää, jota voi nimittää myös verifiointitutkimukseksi. Tutkimuksen vertailulista kerättiin eri lähteistä vuosina 2005 ja 2006 ilmestyneistä suomenkielisen kertomakirjallisuuden nimekkeistä ja jaettiin kymmeneen kategoriaan. Kategoriajako perustui pääasiassa kirjallisuuden genreihin ja kirjastojen käytössä oleviin hyllyluokkiin. Kategoriat olivat eräkertomukset, fantasia, huumorikirjat, jännityskirjat, klassikot, novellit, romantiikka, sotaromaanit, tieteiskirjallisuus ja yleinen kaunokirjallisuus. Hankintatiedot kerättiin kaikista hankituista nimekkeistä ja lainaustiedot ositetulla otannalla valituista nimekkeistä. Tutkimuksessa tulosten analysoinnissa käytettiin Excel-taulukkolaskentaohjelman eri ominaisuuksia. Tulokset esitettiin erilaisina jakaumina ja keskilukujen avulla.

Tutkimuksen keskeisiä tuloksia oli, että Vantaan kaupunginkirjastoon oli hankittu lähes 90 % vertailulistan nimekkeistä, tosin useimmat vain yhtenä niteenä. Heikoin kattavuus oli huumorikirjoilla. Eniten hankkimatta oli jäänyt kotimaisen kirjailijan kirjoittama, pienen kustantajan julkaisema pokkari. Hankitut nimekkeet olivat olleet kovassa käytössä, minkä osoittivat varsin korkeat kiertoluvut. Romantiikkaa ja jännityskirjoja ei ollut hankittu riittävästi niiden käyttöön nähden. Yleistä kaunokirjallisuutta oli hankittu enemmän kuin sitä oli lainattu.

Asiasanat: kertomakirjallisuus, kaunokirjallisuus, kokoelmat, arviointi, yleiset kirjastot, Vantaa

Sisällys

Tiivistelmä

Taulukot ja kuvat

JOHDANTO.....	1
1. KAUNOKIRJALLISUUDEN KOKOELMAT YLEISESSÄ KIRJASTOSSA.....	3
1.1. Kaunokirjallisuuden määritelmä	4
1.2. Kaunokirjallisuuskokoelma asiakkaiden kannalta	4
1.2.1. Tilastotietoa kaunokirjallisuudesta	5
1.2.2. Valintapolitiikka ja valintakriteerit	6
1.3. Kaunokirjallisuuden kategorisointi ja genret	9
2. KOKOELMIEN ARVIOINTI	11
2.1. Yleisesti arvioinnista	11
2.2. Kokoelmien arvioinnin merkitys ja tavoitteet.....	13
2.3. Kokoelmien arviointimenetelmät	14
2.3.1. Kvantitatiiviset kokoelmakeskeiset menetelmät	15
2.3.2. Kvalitatiiviset kokoelmakeskeiset menetelmät	16
2.3.3. Kvantitatiiviset käyttö- ja käyttäjakeskeiset menetelmät.....	18
2.3.4. Kvalitatiiviset käyttö- ja käyttäjakeskeiset menetelmät.....	20
3. ESIMERKKEJÄ MENETELMIÄ SOVELTANEISTA TUTKIMUKSISTA.....	21
3.1. Yhdysvaltalaiset kaunokirjallisuuden arviointitutkimukset.....	21
3.2. Conspectus yleisissä kirjastoissa	23
3.3. Kaunokirjallisuuden evaluointitutkimus käyttäjän näkökulmasta Tampereen kaupunginkirjastossa	25
3.4. Parkki-hankkeen kaunokirjallisuuden arviointi ja Pohjois-Pohjanmaan kirjastojen kaunokirjallisuuskokoelmien arviointi.....	25
4. YHTEENVETO JA POHDINTAA KOKOELMIEN ARVIOINNIN KRITEREISTÄ.....	27
5. TUTKIMUKSEN TAVOITE, TUTKIMUSONGELMA JA TUTKIMUSKYSYMYKSET ...	28
6. EMPIIRINEN ARVIOINTI.....	30
6.1. Vantaan kaupunginkirjaston esittely	30
6.1.1. Vantaan kirjastojen aikuisten suomenkielisen kaunokirjallisuuden kokoelmat	32
6.1.2. Kaunokirjallisuuden hankintakäytännöt Vantaan kaupunginkirjastos- sa.....	34
6.2. Arvioinnin toteutus.....	36
6.2.1. Vertailulista ja muuttujat	36
6.2.2. Aineiston keruu ja arviointimenetelmät	41
6.2.3. Tutkimuksen luotettavuus ja toteutukseen liittyvät ongelmat.....	42
7. ARVIOINNIN TULOKSET.....	43
7.1.1. Eri kategoriat	44
7.1.2. Sidotut ja pokkarit.....	47
7.1.3. Kotimaisen kirjallisuuden ja käänöskirjallisuuden nimekkeet ja niteet.....	49
7.1.4. Eri kustantajaryhmien nimekkeet ja niteet	51
7.2. Hankkimatta jääneet nimekkeet	53
7.3. Hankittujen niteiden lainaus ja kierto	56
7.3.1. Eri kategorioiden lainaus.....	56
7.3.2. Eri sidosryhmien, kotimaisen kirjallisuuden, käänöskirjallisuuden ja eri kustantajaryhmien lainaus	58
7.3.3. Eri kategorioiden kierto.....	61
7.3.4. Eri sidosryhmien, kotimaisen kirjallisuuden, käänöskirjallisuuden ja eri kustantajaryhmien aineistojen kierto.....	63
7.4. Vertailua hankittujen ja lainattujen välillä	64
8. YHTEENVETO ARVIOINNIN TULOKSISTA	68

9. POHDINTAA HANKINNAN ONNISTUMISESTA.....	72
LÄHTEET	76
LIITTEET.....	81
LIITE 1	81
LIITE 2.....	82
LIITE 3.....	83
LIITE 4.....	84

TAULUKOT JA KUVIOT TUTKIMUKSESSA

Taulukot:

1. Vuodesta 2001 vuoteen 2007 yleisten kirjastojen kokoelmissa olevien, lainattujen ja hankittujen aikuisten kaunokirjojen määrä (kpl), osuus (%) ja kierto
2. Pääkaupunkiseudun HelMet - kirjastojen kokoelmissa olevien, lainattujen ja hankittujen aikuisten kaunokirjojen määrä (kpl), osuus (%) ja kierto
3. Bakerin malli kokoelman kehittämisestä
4. Kokoelman arvioinnin menetelmät
5. Kaunokirjallisuuskokoelman arvioinnin työlistan kokoelmaperusteiset ja käyttöön perustuvat tiedot
6. Vantaan kirjaston toimipisteet nidelainauksen perusteella
7. Vantaan kirjastojen aikuisten suomenkielisen kaunokirjallisuuden kokoelma ja lainaus vuosina 2005-2007
8. Vantaan kirjastojen kertomakirjallisuuden kokoelma ja lainaus v. 2005- 2007
9. Vantaan kirjastoissa käytössä olevat kategoriat (n=11)
10. Vertailulistan nimekkeiden määrät (n) ja osuudet (%) kategorioittain
11. Vertailulistan nimekkeiden määrät (n) ja osuudet (%) sidostyyppin mukaan ja kategorioittain
12. Vertailulistan kotimaisen kirjallisuuden ja käännöskirjallisuuden nimekkeiden määrät (n) ja osuudet (%) kategorioittain
13. Vertailulistan nimekkeiden määrät (n) ja osuudet (%) eri kustantajaryhmittäin ja kategorioittain
14. Vertailulistalta hankittujen ja hankkimatta jääneiden nimekkeiden määrät (n) ja osuudet (%) kategorioittain
15. Hankittujen nimekkeiden ja niteiden määrät (n) ja osuudet (%)
16. Hankittujen niteiden määrät (f) ja osuudet (%) nimekettä kohden
17. Hankittujen nimekkeiden ja niteiden määrät (n) ja osuudet sidostyyppin mukaan ja kategorioittain
18. Sidottujen nimekkeiden ja pokkarinimekkeiden määrät (n) ja osuudet (%) vertailulistan nimekkeistä kategorioittain
19. Hankitun kotimaisen kirjallisuuden ja käännöskirjallisuuden nimekkeiden määrät (n) ja osuudet (%)
20. Hankitun kotimaisen kirjallisuuden ja käännöskirjallisuuden nimekkeiden määrät ja suhteelliset osuudet (%) vertailulistan nimekkeistä
21. Eri kustantajaryhmiltä hankittujen nimekkeiden ja niteiden määrät (n) ja osuudet (%)
22. Eri kustantajaryhmiltä hankittujen nimekkeiden määrät ja osuudet (%) vertailulistan nimekkeistä
23. Hankkimatta jääneiden nimekkeiden määrät (n) ja osuudet (%)
24. Hankkimatta jääneitä nimekkeitä muiden HelMet -kirjastojen kokoelmissa
25. Hankkimatta jääneiden nimekkeiden määrä (n) ja osuudet (%) kirjailijan kotimaan ja eri kustantajaryhmien mukaan
26. Hankkimatta jääneiden nimekkeiden määrä (n) ja osuudet (%) sidostyyppin ja eri kustantajaryhmien mukaan
27. Hankkimatta jääneiden nimekkeiden määrä (n) ja osuudet (%) kirjailijan kotimaan ja sidostyyppin mukaan
28. Lainauksen jakaantuminen kategorioittain sekä lainaus nidettä ja nimekettä kohden
29. Lainojen määrä (n) ja osuudet (%) sidostyyppin mukaan ja kategorioittain
30. Kotimaisen kirjallisuuden ja käännöskirjallisuuden lainojen määrät (n) ja osuudet (%) kategorioittain
31. Eri kustantajaryhmien lainojen määrä (n) ja osuudet (%) kategorioittain
32. Tietyn kiertomäärän saavuttaneiden nimekkeiden määrät (n) ja osuudet (%)
33. Tietyn kiertonopeuden saavuttaneiden nimekkeiden määrät (n) ja osuudet (%) kategorioittain

Kuviot:

1. Vantaan kirjastojen aikuisten suomenkielisen kaunokirjallisuuden ja tietokirjallisuuden kierto vuosina 2005-2007
2. Eri kategorioiden osuudet kokonaishankinnasta ja kokonaislainauksesta
3. Eri sidostyyppien osuudet kokonaishankinnasta ja -lainauksesta
4. Kotimaisen ja käännöskirjallisuuden osuudet kokonaishankinnasta ja -lainauksesta
5. Eri kustantajaryhmien osuudet kokonaishankinnasta ja -lainauksesta

JOHDANTO

Tämän tutkimukseni tarkoituksena on arvioida kertomakirjallisuuden hankinnan onnistumista. Tutkimusaiheen valintaan on vaikuttanut ammatillinen kiinnostukseni ja työtehtäväni kokoelmien kehittämisen ja arvioinnin parissa. Tutkimukseni aiheen tarkentumiseen kokoelmien kehittämisen osaluista nimenomaan kaunokirjallisuuden hankintaan on vaikuttanut syksyllä 2007 Helsingin Sanomien yleisönosastokirjoituksissa käyty keskustelu kirjastojen kaunokirjallisuuden hankinnasta. Snicker (2007) puolusti menestyskirjojen hankkimista houkuttimena asiakkaiden kirjastoon saamiseksi, ja toisaalta Suomen kirjailijaliiton puheenjohtaja Levola (2007) oli huolissaan laatukirjojen puuttumisesta kirjastojen hankinnoista. Kirjastolehden 5/2007 pääkirjoituksessa päätoimittaja Hukka-Ahti (2007, 3) toivoo kirjastojen hankkivan kirjallisuutta, joka ”kasvattaa ja vie nälkää” ja sanoen kiitos ei ”roskavihteelle”.

Oma lähtökohtani on tarkastella kertomakirjallisuuden hankintaa sekä asiakkaan että kokoelmien arvioinnin näkökulmasta. Perustelen asiakasnäkökulmaa työelämästä lainatun lauseen ”oikeat ihmiset oikeilla paikoilla” muunnoksella ”oikeat kirjat oikeilla paikoilla”. Suurin osahan asiakkaista kiertelee ja valitsee kaunokirjallisen luettavansa paikalla olevasta aineistosta eli vain ”seikkailee” kirjastossa kuten Kurki (1993, 76-79) tutkimuksessaan osoitti. Asiakkaat eivät halua varata aineistoa joko kustannussyistä tai ovat haluttomia odottamaan ja siten tyytyvät siihen, mitä hyllyistä löytävät. Määrällisesti kaunokirjallisuutta varataan paljon enemmän kuin tietokirjallisuutta, mutta varattuja nimekkeitä on huomattavasti vähemmän kuin tietokirjallisuuden nimekkeitä. Kaunokirjallisuuden varatut nimekkeet, joitakin suosikkeja lukuun ottamatta, ovat lähes poikkeuksetta alle puolen vuoden sisällä hankittuja. Tietokirjallisuuteen kohdistuneiden varausten ikäjakauma on laajempi. Jos kirjasto ei ole tiettyä aineistoa hankkinut, ei se koskaan ole asiakkaalle edes tarjolla. Jos kirjasto on hankkinut liian vähän kappaleita, on asiakkaan siinäkin tapauksessa vaikea saada varaamatta aineistoa luettavakseen.

Hankinnan arviointi on osa kokoelmien arviointia kohdistuen uusimpaan tai uudehkoon aineistoon. Uusi aineisto on myös käytetyintä kirjastoaineistoa. Hankinta on tärkeä ja vastuullinen osa kokoelmatyötä. Hankinnan arvioinnilla pyritään löytämään puutteet ja vinoutumat, vastaamaan asiakaskunnan ja mahdollisten tulevien asiakkaiden tarpeisiin ja vähentämään valintaprosessin subjektiivisuutta (Wilén 2007, 17).

Kokoelmien arviointikirjallisuudesta etsin yleiset arviointikriteerit sekä onnistuneelle aineistonvalinnalle että kokoelman rakentamiselle. Arvioinnissa kriteerien lisäksi tarvitaan faktatietoa hankitusta aineistosta, mikä onkin tämän tutkimuksen varsinainen tutkimusosa. Lisäksi keräsin tietoa aineiston käytöstä. Tutkimusosan tietojen ja valittujen kriteerien perusteella pyrin arvioimaan hankinnan onnistumista. Empiirisessä tutkimusosassa käytän sekä kokoelmakeskeisiä että käyttö- ja käyttäjäkeskeisiä kokoelman arviointimenetelmiä. Onnistunut kokoelmien arviointi edellyttää kahden tai useamman menetelmän käyttöä.

Kokoelmien arvioinnilla on pitkät perinteet Yhdysvalloissa. Menetelmiä on kehitetty erityisesti tieteellisten kirjastojen puolella. Aiheesta on julkaistu paljon menetelmäoppaita, tutkimuksia ja kokoelmien kehittämiseen liittyvää kirjallisuutta. Tosin tutkimus kuten Wilén (2007, 28) toteaa ”ei ole kovin merkittävästi edennyt uusiin aluevaltauksiin 1980-luvun jälkeen”. Tieteellisissä kirjastoissa käytetään yhä enenevässä määrin digitaalisia aineistoja. Tästä syystä uusien kokoelmien arviointitutkimus on digitaalisessa muodossa olevan tiedon saatavuuden arviointia (Wilén 2007, 29). Kaunokirjallisuuskokoelmat ovat edelleen Suomen kirjastoissa suurimmaksi osaksi perinteisiä kirjakoelmia. Tästä syystä vanhemmat arviointimenetelmät ovat vielä käyttökelpoisia ja sovellettavia.

Suomessa julkaistuja kaunokirjallisuuskokoelman arviointeja ei ole juurikaan tehty. PARKKI-hanke (Kortelainen 2003) on ainoa julkinen arviointi ja siinäkin kaunokirjallisuuden arviointi oli vain yhtenä osana. PARKKI – hankkeen jälkeen Pohjois-Pohjanmaalla käynnistettiin maakunta-alueen kirjastojen arviointityö vuosina 2004 - 2007, jossa kaunokirjallisuuskokoelmat olivat yksi arvioinnin kohteista (Heikkilä & Saraste, 2008). Tämän hankkeen arvioinnin kuten muidenkin paikallisten arviointien tulokset (Vaasa ja Tampere) on tarkoitettu vain kirjastojen omaan käyttöön.

Tutkimuskohteekseni valikoitui luonnollisesti työpaikkani Vantaan kaupunginkirjasto. Käytän jatkossa useimmissa kohdissa nimeä Vantaan kirjastot. Vantaan kirjastot kuuluvat seudulliseen kirjastokimppaan, HelMet -kirjastoihin. Kukin kirjasto hankkii kaiken kaunokirjallisuuden omilla määrärahoillaan sekä omia ja muutamia yhteisesti sovittuja sääntöjä (esim. Bestseller-kirjat¹) ja ohjeita noudattaen, mutta ottaen huomioon seutuyhteistyön ja aineiston seudullisen vapaan liikkumisen. Pääkaupunkiseudun kirjastoissa on lähes miljoona aikuisten kaunokirjaa. Aineiston yhteiskäyttö mahdollistaa, että asiakkaat saavat haluamaansa aineistoa lähikirjastoonsa melko vähäisin kustannuksin ja pienellä vaivalla. Kaunokirjallisuutta pääkaupunkiseudun kirjastoihin hankitaan selkeästi vähemmän kuin koko maassa keskimäärin.

¹ Bestseller-kokoelman niteillä on viikon laina-aika, niitä ei voi varata eikä uusia.

Tutkimusaineistona ovat vuosina 2005 ja 2006 julkaistut aikuisten suomenkielisen kertomakirjallisuuden nimekkeet. Empiirisen tutkimuksen tavoitteena on kuvata, millaista kertomakirjallisuutta Vantaan kirjastoihin on hankittu, ja miten sitä on lainattu. Tutkimuksestani toivon olevan hyötyä ammatillisessa mielessä kokoelmatyössä, kokoelmien kehittämisessä ja aineistojen profiloitumisessa.

1. KAUNOKIRJALLISUUDEN KOKOELMAT YLEISESSÄ KIRJASTOSSA

Perinteisen näkemyksen mukaan kirjasto ilman kokoelmaa ei ole kirjasto. Kokoelma on laajasti ymmärrettynä fyysinen tietovarasto, suppeammin ymmärrettynä vain kirjat ja aikakauslehdet (Lee 2000, 1107). Kokoelman edellytyksenä on osien yhteys toisiinsa ja yhteys käyttäjiin (Disher 2007, 1-2). Kirjamuotoiset kaunokirjallisuuskokoelmat ovat ja ovat olleet olennainen osa yleisten kirjastojen kokoelmia. Kirjastoilla on kirjastolakiin perustuva velvollisuus edistää ”väestön yhtäläisiä mahdollisuuksia sivistykseen, kirjallisuuden ja taiteen harrastukseen” (Kirjastolaki 904/1998 § 2).

Yleinen kirjasto on aina ollut myös merkittävä kirjallisuuden jakelukanava osana kirjallisuusjärjestelmää. Järjestelmällisen ja laajan kokoelmatyön tuloksena, ainakin isoissa kirjastoissa, on varsin kattavat kaunokirjallisuuskokoelmat sisältäen myös vanhempaa ja vähemmän kysyttyä kaunokirjallisuutta. Laajat kaunokirjallisuuskokoelmat ovat leimanneet koko yleistä kirjastoa, on puhuttu yleisestä kirjastosta negatiivisesti pelkästään ”romaanilainaamona”. (Hypén 2006, 13; Hypén 2007, 91.)

Kokoelman käytön mahdollistaa tietokantamuodossa oleva luettelo, johon dokumentit on kuvailtu sovittujen sääntöjen mukaan, ja josta eri hakutavoilla voi etsiä ja paikallistaa dokumentteja (Hypén 2006, 12). Nykyisin aineistotietokanta on kirjastojen verkkosivujen kautta asiakkaiden käytettävissä. Kokoelma on laajentunut pelkästä lähikirjaston fyysisestä kokoelmasta oman kunnan tai kaupungin kirjastojen kokoelmiin tai yhä useammin myös alueen tai seudun ns. kirjastokimppojen kokoelmiin. Useimmiten asiakkaalle on merkityksetöntä, kuuluuko asiakkaan tarvitsema aineisto kirjaston omiin kokoelmiin vai toimitetaanko aineisto hänen käyttämänsä kirjaston kautta (Intner 2003, 346). Asiakkaalle kirjastokokoelma voi jopa olla vain aineistotietokannan muodostama kokoelma. Asiakas selailee kotonaan aineistotietokantaa ja tilaa tai varaa haluamansa aineiston. Kirjasto on hänelle vain aineiston noutopiste.

1.1. *Kaunokirjallisuuden määritelmä*

Kaunokirjallisuutta (engl. fiction, belletristic fiction) voidaan mielestäni tarkastella ja määrittellä kolmesta näkökulmasta

- 1) kirjallisuustieteellisesti (sisällöllinen näkökulma)
- 2) kaunokirjallisuus versus tietokirjallisuus (erottava näkökulma)
- 3) kaunokirjallisuus versus kertomakirjallisuus (yleisen kielenkäytön näkökulma)

Kirjallisuustieteessä kaunokirjallisuus määritellään: ”Sepitteelliseksi, kuvitteelliseksi, fiktiiviseksi, mielikuvitukseen vetoavaksi kirjallisuudeksi, joka käsittää sekä epiikan että lyriikan ja draamakirjallisuuden, sekä taiteellisesti korkeatasoisen sanataiteen että viihteellisen kirjallisuuden” (Hosiaislouma 2003, 405). Myös kirjastoissa kaunokirjallisuus määritellään tästä näkökulmasta. Verkko YKL: n (<http://ykl.kirjastot.fi/>) mukaan kaunokirjallisuuteen kuuluvat luokat: 80 Kaunokirjalliset sekasisältöiset teokset, 81 Kansanrunous, 82 Runot, 83 Näytelmät, 84 Kertomakirjallisuus, 85 Sadut, kuvakirjat, sarjakuvat.

Toisessa näkökulmassa määrittelyn perustana ovat käsitteet fiktio (kaunokirjallisuus, engl. fiction) ja fakta (tietokirjallisuus, engl. nonfiction). Fiktio kuvaa sellaista, mitä ei ole tapahtunut ja fakta (engl. nonfiction) pyrkii kuvaamaan todellisuutta sellaisena kuin se on (Hosiaislouma 2003, 248). Tietokirjallisuus on ”asiatietoon ja tutkittuun tietoon keskittyvä objektiivisuuteen pyrkivä kirjallisuus” (Hypén 2006, 13). Tosin faktaakin saattaa sisältyä myös itse keksittyjä osia. Fiktiota ja faktaa ei aina voi erottaa selkeästi toisistaan. (Hosiaislouma 2003, 248.)

Tutkimuksissa (vrt. Saarti 1999, 23) ja yleisessä kielenkäytössä kaunokirjallisuus on yhtä kuin kertomakirjallisuus (epiikka). Epiikka on ”kertova sanataide; eepinen runous; sanataiteen laji, jossa kertominen on keskeistä. Epiikan päälaajat ovat eepos, romaani ja novelli” (Hosiaislouma 2003, 202). Tässä työssäni erityisesti kaunokirjallisuuden kategorisointia käsittelevässä luvussa tarkoitan kaunokirjallisuudella kertomakirjallisuutta ja rajaan tarkasteluni aikuisten kertomakirjallisuuteen.

1.2. *Kaunokirjallisuuskokoelma asiakkaiden kannalta*

Kaunokirjallisuutta kirjastoista etsivät asiakkaat on Raivio (1990, tässä Hypén 2007, 113) tyypitellyt tekijä-, laji-, tai aiheorientoituneiksi. Tekijäorientoituneet hakevat tietyn tai tiettyjen kirjailijoiden teoksia. Suosikkikirjailijoita voi olla 10 - 20 kuten Spiller (1980, tässä Baker 2002, 199) tutkimuksessaan osoitti. Lajiorientoituneet suosivat tiettyjä kirjallisuuden lajeja kuten esim. fantasiakir-

jallisuutta. Heitä auttaa kirjaston kokoelmatietokanta ja hyllyryhmittely. Aiheorientoituneet asiakkaat voivat hyödyntää asiasanoitusta hakiessaan kirjallisuutta tietystä aiheesta.

1.2.1. Tilastotietoa kaunokirjallisuudesta

Keräsin tilastotietoa Kansalliskirjaston Vapaakappaletoimiston julkaisutilastoista ja Opetusministeriön viestintäkulttuuriyksikön tuottamista Suomen yleisten kirjastojen tilastoista. Laskin muutamia omasta mielestäni kuvaavia lukuja, ja ne on merkitty tummennetulla fontilla. Aluksi käsittelen koko maan kaunokirjallisuustilastoja ja sitten vertailen niitä tulevan tutkimuskohteeni pääkaupunkiseudun (Espoo, Helsinki, Kauniainen, Vantaa) kirjastojen (jatkossa HelMet-kirjastojen) vastaaviin tilastoihin.

Suomessa julkaistiin vuonna 2006 suomenkielistä kaunokirjallisuutta 2256 nimekettä²(Suomessa julkaistu kirjallisuus 2006). Suomenkielisestä julkaistusta kirjallisuudesta kaunokirjallisuuden osuus on **21 %**. Kaikesta julkaistusta osuus on **17 %**.

Taulukko 1. Vuodesta 2001 vuoteen 2007 yleisten kirjastojen kokoelmissa olevien, lainattujen ja hankittujen aikuisten kaunokirjojen määrä (kpl), osuus (%) ja kierto

Vuosi	Kokoelmat kpl	Kokoelmat %	Lainaus kpl	Lainaus %	Hankinta kpl	Hankinta %	Lainaus /kokoelmat =kierto
2001	11 904 641	32,67	23 914 401	31,32	461 193	28,07	2,0
2002	11 852 477	32,32	24 828 680	31,66	469 199	28,65	2,1
2003	11 885 087	32,32	24 825 680	31,97	459 375	28,80	2,1
2004	11 854 453	32,32	25 084 149	31,53	468 786	29,31	2,1
2005	11 678 190	31,97	24 067 573	31,67	452 815	28,72	2,1
2006	11 530 800	31,87	23 481 674	31,94	457 396	28,93	2,0
2007	11 389 150	31,72	23 024 082	31,79	481 546	29,57	2,0
Yhteensä					3 250 310		

Pohjana: Suomen yleisten kirjaston tilastot < <http://tilastot.kirjastot.fi/> >

Suomen yleisiin kirjastoihin hankittiin vuodesta 2001 vuoteen 2007 aikuisten kaunokirjallisuutta **3 250 310** nidettä. Koko maassa aikuisten kaunokirjallisuuden osuus kokonaiskokoelmista, -lainauksesta ja -hankinnasta on pysynyt 2000-luvulla lähes samansuuruisena. Kokonaiskokoelmista ja kokonaislainauksesta kaunokirjallisuuskokoelmien ja lainauksen osuus on noin kolmannes. Hankinnan osuus kokonaishankinnasta sen sijaan on vähän pienempi eli 29 %. (**Taulukko 1.**) Vuonna

² Luvussa on mukana kaikki yli 48-sivuiset julkaisut ja lasten ja nuorten kirjallisuus

2007 asukasta kohden yleisten kirjastojen kokoelmissa oli 2,2 aikuisten kaunokirjaa. Lainaus oli vähän suurempi eli 4,4 nidettä /asukas. Kaunokirjoja hankittiin 91,7 nidettä / 1000 as. (Suomen yleisten kirjastojen tilastot.)

HelMet-kirjastoihin hankittiin vuodesta 2001 vuoteen 2007 aikuisten kaunokirjallisuutta **369 656** nidettä. Koko maahan hankituista kaunokirjoista HelMet-kirjastojen osuus oli **13,4 %**. (**Taulukko 2.**) HelMet- kirjastojen kaunokirjallisuuden osuus kokoelmista on pienempi kuin koko maassa keskimäärin Kaunokirjallisuutta myös hankitaan selvästi vähemmän kuin muualla maassa. Vuonna 2007 HelMet-kirjastojen kokoelmissa oli 0,9 aikuisten kaunokirjaa asukasta kohden. Tämäkin on vähemmän kuin maan keskiarvo. Kaunokirjoja lainattiin 3,9 asukasta kohden eli muutaman prosenttiyksikön vähemmän kuin koko maassa. Jokaista pääkaupunkiseudun 1000 asukasta kohden hankittiin noin kaksikymmentä kirjaa vähemmän kuin maassa keskimäärin. (Suomen yleisten kirjastojen tilastot.) Kokoelmat olivat kovassa käytössä. Jokainen aikuisten kaunokirja oli keskimäärin **4,4** kertaa lainassa vuoden aikana.

Taulukko 2. HelMet - kirjastojen kokoelmissa olevien, lainattujen ja hankittujen aikuisten kaunokirjojen määrä (kpl), osuus (%) ja kierto

Vuosi	Kokoelmat kpl	Kokoelmat %	Lainaus kpl	Lainaus %	Hankinta kpl	Hankinta %	Lainaus /kokoelmat =kierto
2001	1 025 211	27,10	3 761 609	23,06	64 337	22,98	3,7
2002	1 025 454	27,07	3 982 822	23,31	69 905	24,20	3,9
2003	1 030 817	26,95	4 128 792	23,36	60 976	25,24	4,0
2004	999 414	26,49	4 241 039	22,98	57 861	24,79	4,2
2005	930 614	25,96	4 138 818	22,97	56 552	24,74	4,5
2006	891 449	25,54	3 962 373	22,91	60 025	25,23	4,4
2007	883 169	25,59	3 899 849	22,86	68 879	25,45	4,4

Pohjana Suomen yleisten kirjastojen tilastot <<http://tilastot.kirjastot.fi/>>

1.2.2. Valintapolitiikka ja valintakriteerit

Kirjaston aineiston laadusta ja sisällöstä on vuosikymmenten kuluessa käyty välillä kiivastakin keskustelua. Yleisen käsityksen mukaan kirjastoilla oli lähes koko 1900-luvun valistustehtävä. Tästä näkökulmasta kirjastoihin hankittavan kaunokirjallisuudenkin tuli olla sivistävää, kasvattavaa, taiteellista ja laadukasta. Lukemisen tuli olla ensisijaisesti itsekasvatuksen väline, ja kirjastojen oli valinnoillaan huolehdittava tästä tehtävästä. Hypén (2006, 19) lainaa osuvasti Helle Kannilan (1967) toteamusta kirjasta Kirjavalinnan ongelmia. Muun kuin ”taiteellisen kirjallisuuden” osuus ei

saisi ylittää 20 %, ettei ”ravitseva vilja peity rikkaruohoihin”. Helle Kannilan opit kantoivat monet kirjastonhoitajasukupolvet.

Viihdekirjallisuuden hankkimista paheksuttiin vielä 1960- ja 1970-luvuillakin vasemmistoradikalisoitumisen ja kriittisesti ylikansallisuuteen suhtautumisen vuoksi. Toisaalta radikaalien piirissä oli myös vapaamielinen suuntaus, joka vaati jopa kioskirja-tyyppistä viihdettä kirjastojen kokoelmiin. Todennäköisesti nämä kannanotot eivät kirjastojen valintapäätöksiin vaikuttaneet. (Hypén 2006, 20.) Aivan suoraviivaisesti ei valistusajatustakaan tuettu. ”Kentällä” toteutettiin suurenkin yleisön makumieltymyksiä hankkimalla kirjoja, joita oli mainostettu ja joista oli keskusteltu. Poikkeuksiakin vuosikymmenten kuluessa oli. Esimerkiksi käännettyjä naistenromaaneja ja salapoliisikirjallisuutta ei hankittu, koska niiden hankintaa kirjastojen ohjeistajat (erityisesti Kannila ja Arvosteleva kirjaluettelo) kehottivat erityisesti välttämään. (Eskola 2004, 258-259.)

Viihdekirjallisuuteenkin alettiin suhtautua sallivammin 1980-luvulla. Tämä johtui lisääntyneistä määrärahoista ja kirjastojen asiakaskunnan monipuolistumisesta. (Hypén 2006, 21.) 1990-luvulla keskustelu kaunokirjallisuuskokoelmien sisällöstä jäi taka-alalle. Silloin huolen aiheiksi nousivat kaunokirjallisuuden asema tietoaaineistoja ja tietopalvelua korostavassa yhteiskunnassa ja laman myötä pienentyneet resurssit. (Hypén 2007, 94-95.)

Nykyisin kirjastojen valintapolitiikkaa voidaan kuvata kompromissina asiakaskysyntään vastaavan ja taide- ja kulttuuriperusteisesti valitun kirjallisuuden välillä. Tähän ajatukseen päätyi jo Jarmo Saarti (1996, 10,142) tutkiessaan uuden hyllyluokituksen vaikutusta asiakkaiden kirjastonkäyttöön kolmessa kirjastossa Kainuussa. Nykyistä tilannetta kuvaavat poiminnat Kirjastolehden artikkelista vuodelta 2004. Mervi Heikkilä (2004, 12-13) haastatteli kolmea kirjastoalan toimijaa ja vaikuttajaa Pohjanmaalta. Haastateltujen mielestä valinnassa on huomioitava monipuolisuus (viihdettäkään unohtamatta), sisällön soveltuminen kirjastokäyttöön, kaupalliselle kulttuurille vaihtoehdon tarjoaminen, asiakastoiveiden ja eri ihmisryhmien tasapuolinen huomioiminen.

Aineiston valinnan perusteena pitäisi olla kirjalliset aineistonvalintaperiaatteet tai edes yhteisesti hyväksytty linja. Heikkilä (2004, 12) kuvailee Kirjastolehden artikkelissaan yleisten kirjastojen luottamuselimissä hyväksytyjen aineistonvalintaperiaatteiden olevan auttamattomasti vanhentuneita ja ympäripyöreitä. Poikkeuksina hän mainitsee Kokkolan kaupunginkirjasto-maakuntakirjaston, jonka aineiston valintaperiaatteet oli julkaistu jo silloin kirjaston verkkosivulla. Tilanne näyttää tällä hetkellä osittain muuttuneen. Ainakin maakuntakirjastojen aineiston valintaperiaatteet tai hankintaohjelmat ovat asiakkaiden luettavissa kirjastojen verkkosivuilla.

Heini Pelkonen (2007, 31, 63,77) tutki informaatiotutkimuksen pro gradu -tutkielmassaan pienkustantajien julkaisemien kirjojen asemaa ja roolia yleisten kirjastojen kokoelmissa ja aineistonvalinnassa. Hän toteutti elektronisen lomakekyselyn manner - Suomen 415 kirjastolle. Kyselyyn vastasi 162 kirjastoa. Vastausprosentti oli 39 %. Yksi lomakkeen kysymyksistä koski kirjallisten aineistonvalintaperiaatteiden vaikutusta valintaan. Pelkonen oletti aiempiin tutkimuksiin perustuen, että valintaperiaatteilla tai hankintaohjelmilla ei olisi vaikutusta varsinaisiin valintapäätöksiin. Tutkimus ei vahvistanut tätä käsitystä. 33 % ilmoitti aineistonvalintaperiaatteiden vaikuttavan valintapäätöksiinsä erittäin paljon tai melko paljon. Lisäksi 25 % ilmoitti vaikutusta olevan jonkin verran. Vastanneista yli 40 kirjastoa ilmoitti, ettei heillä ole kirjallisia aineistonvalintaperiaatteita.

Valintapäätökseen voidaan antaa ohjeita, mutta valinta on aina subjektiivista. Kirjanvalintamalleja yritettiin kehittää 1980-luvulla Yhdysvalloissa. Atkinsonin mukaan (1984, tässä Wilén 2007, 65) valintapäätöksen kolme kontekstia ovat arkistollinen (kokoelman aiempi sisältö), yhteisöllinen (käyttäjien tarpeiden hahmottaminen) ja temaattinen (aikaisemman julkaisutoiminnan tuntemus). Valitsija sijoittaa valittavan näihin konteksteihin ja tekee päätöksensä eikä aina välttämättä edes kovin tietoisesti. Rutledge & Swindlerin (1987, tässä Wilén 2007, 69-70) matemaattisessa mallissa pisteytetään kirjan hankinnan tärkeyttä sen perusteella, mikä on kirjan aihealue, intellektuaalinen sisältö, potentiaalinen käyttö, suhde kokoelmaan, kustantajan arvovalta/maine tai kieli. Schwartzin (1989, tässä Wilén 2007, 74-75) valintamallissa sovellettiin kahta käsitettä, jotka ovat ns. roskakorimalli (garbage can) ja hiljainen tieto (tacit knowledge).

Roskakorimalli kuvaa valintatilanteen satunnaisuutta eli sitä, ettei ole olemassa yhtä yksittäistä kirjanvalinnan päätöksentekoprosessia, jota voitaisiin soveltaa kaikkiin tapauksiin. Valintatilanteessa on useita epävarmuustekijöitä. Kokoelman tavoitteita ei ole tarpeeksi selvästi määritelty tai ne vaihtelevat. Valinnan vaihtoehdot voivat toisella kerralla olla selviä, toisella hyvinkin ongelmallisia. Tuloksellisuuden mittarit ovat epämääräisiä. Valintapäätökseen vaikuttavat tekijät kuten esim. kirjallisuusarvostelut ovat epäselviä, eivätkä auta tai tue valintatilanteessa. Tapauskohtaisten valintapäätösten laadun arviointi on vaikeaa, koska myös muiden päätökset vaikuttavat valinnan onnistumiseen. Valinnan onnistumista ei voi myöskään arvioida heti vaan vasta pitkän aikavälin kuluessa. Yksittäinen valinta voi olla joidenkin mielestä erittäin onnistunut ja toisten mielestä täysin väärä. Valintatilanteessa on luotettava hiljaiseen tietoon, joka perustuu kokemukseen ja intuitioon. On hyväksyttävää, että hiljaista tietoa on hankittu pienin askelin eikä intuitiopohjaisten valintojen tavoitteena ole jonkun asian toteennäyttäminen tai kumoaminen.

Yleiset aineistonvalinnan peruskriteerit eivät ole vuosien kuluessa juurikaan muuttuneet. Edelleen käyttökelpoisia ja kaunokirjallisuudenkin valintaan sovellettavissa ovat esimerkiksi Katzin (1980, 91-96,) ja Gardnerin (1981 tässä Holleman 2000, 701) ja Gormanin & Howesin (1989, 60-61) valintakriteerit. Kirjaa valitessaan valitsijan tulisi arvioida kirjan luonnetta, asemaa kokoelmassa ja kirjan fyysisiä ominaisuuksia sekä huomioida budjetin luomat rajoitteet. Arvioijan on pääteltävä, onko kirjalla nykyisen arvon lisäksi pysyvääkin arvoa, vastaako kirja aiheeltaan, kieleltään, laajuudeltaan, syvyydeltään ja iältään nykyisen tai tulevan kokoelman tarpeita. Arvioida tulisi myös kirjailijan ja kustantajan merkitys. Olisi tarkistettava, onko kirja jo kokoelmassa ja tarvitaanko sitä lisää. Olisi myös mietittävä, onko kirjalla kysyntää, sopiiko kirja kirjaston linjaan tai tyyliin, onko se saatavissa helposti muista kokoelmista ja riittäkö tila. Myös kirjan fyysiset ominaisuudet kuten sidostyyppi, ulkonäkö ja koko tulisi huomioida valintatilanteessa. Tulisi arvioida, mitkä ovat näiden ominaisuuksien tuomat rajoitteet kirjan käyttökelpoisuudelle kirjastossa ja mitkä ovat mahdolliset vaikutukset lainauksen määrään. Spillerin (2000, 21-27) mielestä myös hinta, kirjan taso, luettavuus, varaukset ja julkaisijan antama informaatio vaikuttavat valintatilanteessa.

Yksittäisen kaunokirjallisen kirjan valintaan vaikuttavat asiat on Hypén (2007, 101) tiivistänyt seuraavasti: kirjailija, kirjan asema kirjailijan tuotannossa, tyyli, kirjoitustapa, lajityyppi, aihepiiri, odotettu lukijakunta, suosion mahdollinen kesto, kirjan asema nykykokoelmassa, kirjallinen arvo sekä kirjan paikka kirjallisuuden kentässä. Itse lisäisin listaan vielä kustantajan. Bakerin (1994, 67) näkemys aineistonvalinnasta on seuraavassa nelikenttä-mallissa. (**Taulukko 3.**)

Taulukko 3. Bakerin malli kokoelman kehittämisestä

Kova KYSYNTÄ	Hankkia (mutta vain pieniä määriä, niin että kokoelman laatu ja monipuolisuus voidaan säilyttää)	Hankkia suuria määriä
	Välttää hankkimasta. Ehdottaa vaihtoehtoisia teoksia tai hankkimaan muista kirjastoista	Hankkia (mutta vain pieniä määriä) ja järjestelmällisesti edistää niiden lainausta (esim. kirjanäyttelyt, kirjavinkkaus)
Vähäinen	Matala	Korkea
	LAATU	

Lähde: Baker 1994, 67

1.3. Kaunokirjallisuuden kategorisointi ja genret

Suurta kaunokirjallisuusmäärää pystytään luokituksen keinoin hallitsemaan vain muodon ja kielen, ei sisällön perusteella (Hypén 2006, 48). Ainoiksi sisällön hallintakeinoiksi jäävät kategorisointi ja sisällönkuvailu asiasanoin. Kirjastoissa kategorisoinnilla³ tarkoitetaan aineiston järjestämistä lajeit-

³ Saarti (1996, 35) käyttää termiä ”hyllyluokitus”, Hypén (esim. 2007, 107) termiä ”hyllyryhmittely”.

tain (genreittäin) ryhmiksi helpottamaan aineiston löytämistä. Eri kategoriat on useimmiten sijoitettu eri hyllyihin ja merkitty kuvasymbolein kirjojen selkämyksiin (Boter & Wedel 2005, 191.) Genre voidaan määritellä seuraavasti ”laji, taiteen tai kirjallisuuden laji(tyyppi); fiktiivisen aineiston laji esim. salapoliisikirjallisuus, rakkausromaanit, western. Laajasti määritellen genre on ryhmä teoksia, jotka on valittu vähintään yhden yhteisen piirteen perusteella. Näitä piirteitä voivat olla esim. lajityypille ominaiset kerrontatavat, henkilöhahmot, juonirakenteet ja miljööt.” (Hypén 2006, 49.)

Aineiston sisällönkuvailu asiansanoin palvelee niitä asiakkaita, jotka etsivät aineistoa tietystä erityisaiheesta. Kaunokirjallisuuden sisällönkuvailua on Suomen kirjastoissa tehty vuodesta 1997. Sisällönkuvailussa on käytetty vuodesta 2000 alkaen fiktiivisten aineistojen kuvailua varten laadittua Kaunokki-asiansanastoa. Kaunokin asiansanat on ryhmitelty genreihin, teemoihin, paikkaan, henkilöihin ja muihin kuvattaviin asioihin. Ryhmittely vastaa Saartin väitöskirjassaan esiin tulleita kuvailuaspekteja. (Hypén 2007, 109-110.)

Erilaisia kategorioita/hyllyluokkia ovat esittäneet useat tutkijat (ks. myös esim. Iivonen 1985). Useimmiten genreluokitukset perustuvat viihdekirjallisuuden ryhmittelyyn. Saarti (1996, 40-56, 140) esittelee useita erilaisia genre- tai hyllyluokituksia ja suosittelee viidestä kymmeneen hyllyryhmää kirjaston koosta riippuen. Lähes joka listassa mainitut genret olivat: jännitys tai vastaava, romantiikka, science fiction ja fantasia. Esim. Spiller jakoi viihdekirjallisuuden kahdeksaan hyllyluokkaan ja vakavan kirjallisuuden kuuteen (erikoisuutena perhekertomukset). Raivion jako oli korkeakirjallisuudessa hieman laajempi ja kielialueittainen (erikoisuutena erotiikka). Uudempi ja mielestäni käyttökelpoisempi jako on Bakerin (2002, 233) esittelemä. Hänen käyttämänsä hyllyluokat ovat jännitys, klassikot, lännenkirjallisuus, fantasia, kauhu, seikkailukirjallisuus, romantiikka, isotekstiset, novellit, historialliset romaanit, science fiction ja yleinen kaunokirjallisuus.

Kategorisoinnin etuina ovat ”hyvän luettavan” löytäminen helposti, valikoitu aineistoryhmä (vrt. tavararyhmät kaupassa) ja asiakkaiden kirjaston käyttötavat (Saarti 1996, 35-36). Taustana viimeksi mainittuun on esim. Kirke-projektin yhteydessä Leppävaaran ja Nöykkiön kirjastoissa toteutettu kysely, jossa kysyttiin mm. kirjaston käynnin aiheita. ”Seikkailu” eli yleinen kiertely ja hyllyjen katselu, osoittautui suosituimmaksi käynnin aiheeksi. (Kurki 1993, 3, 76-79.) Myös Steptowe (1987, tässä Baker 2002, 66) osoitti, että 81 % asiakkaista etsi tiettyyn genreen kuuluvaa romaania. Yhdysvaltalaisissa tutkimuksissa on todistettu lainauksen ja kierron lisääntyneen kategorisoinnin seurauksena. Esimerkiksi Cliffdalen kirjastossa lainaus lisääntyi 36 % (Baker 2002, 66). Cannellin ja McCluskeyn (1996, tässä Baker 2002, 66) tutkimassa kahdessa muussa kirjastossa pelkästään genremerkinnät (ei omia hyllyjä) nostivat lainausta 10 %. Kokoelman arvioinnin näkökulmasta

kaunokirjallisuuskokoelman heikkoudet ja vahvuudet (esim. kiertoluvuin) on helpompi osoittaa, kun kokoelma on jaettu pienempiin osiin. (Baker 2002, 66-67.) Spiller (2000, 139) esitti Iso-Britannian tilastoihin perustuen, että 13 % kaunokirjallisuuden lainauksesta oli jännityskirjallisuutta, 11 % romantiikkaa, 3 % historiallisia romaaneja ja 22 % yleistä kaunokirjallisuutta.

Kategorisoinnin ongelmia ovat yksittäisten teoksen tiettyyn kategoriaan sijoittamisen vaikeus, pelko asiakkaiden siirtymisestä vain viihdekirjallisuuden lukijoiksi sekä kategoriamerkintöjen kirjavuus sekä tietokannoissa että hyllyissä (Hypén 2007, 108). Välttämättä asiakkaiden näkemykset eivät ole yhteneväisiä kirjastoissa valitun kategorian suhteen. Tämän osoittivat Boter ja Wedel (2005) tutkiessaan Alankomaissa yleisten kirjastojen asiakkaiden lainaushistoriaa ja verraten sen perusteella luotuja kategorioita kirjastossa olemassa oleviin kategorioihin.

2. KOKOELMIEN ARVIOINTI

2.1. *Yleisesti arvioinnista*

Arviointia/evaluointia on vaikea yksiselitteisesti määritellä. Arvioinnilla pyritään ymmärtämään järjestelmää (Wallace & Van Fleet 2001, 1). Järjestelmän tuotoksena syntyy kohde, jota arvioidessa tarkastellaan. Arvioinnissa ei ole tarkoitus arvostella, vaan se on havaintojen, johtopäätösten ja kehittämissuosituksen väline kohteen vahvuuksien ja parantamisalueiden havaitsemiseksi. Arvioinnissa on ammattitaitoisesti osattava löytää kohteen hyvät ja heikot ominaisuudet. (Virtanen 2007, 12, 25.) Arviointi liitetään yleisesti laatuun ja arvoon. Molemmat ovat hyvin vaikeasti määriteltäviä käsitteitä. Laatu voidaan pitää toimivuutta, asetettujen vaatimusten ja tavoitteiden täyttämistä ja tarkoituksenmukaisuutta. Vaadittu laatutaso tulisi suhteuttaa päämääriin, jotta vältetään täydellisydentavoittelu. Arvioitaessa on ymmärrettävä kaikki laadun koostumukseen vaikuttavat mitattavat yksiköt, jotta mitattavaa ilmiötä ja laatua ei sekoiteta keskenään. Konkreettisesti tämä tarkoittaa sitä, että ison ei tarvitse välttämättä olla hyvä ja pienen huono. (Wilén 2007, 99; Wallace & Fleet 2001, 215.)

Palvelun laatu voidaan määritellä Pesosen (2007, 36) tavoin: ”Laatu on kaikki ne ominaisuudet ja piirteet, jotka tuotteella tai palvelulla on ja joilla se täyttää asiakkaan odotuksia, vaatimuksia tai tottumuksia, olivatpa ne ilmaistuja tai piilossa olevia”. Laatu ja asiakastytyväisyys sotketaan usein toisiinsa. Asiakastytyväisyys määritellään tunnepitoiseksi reaktioksi tiettyyn toimintaan tai palveluun. Palvelun laatu sen sijaan on asiakastytyväisyyden edeltäjä ja korkea laadullinen taso johtaa

lisääntyneeseen asiakastyytyväisyyteen. Asiakastyytyväisyys ilmenee joko asiakkaan tyytyväisyytenä toimintaan tai palvelun osa-alueeseen (esim. palvelutiskillä asiointi) tai on vuosien kuluessa syntynyt mielipide kokonaistoiminnan tai palvelun tasosta. (Matthews 2004, 96.)

Arvon voi määrittellä Orrin (1973, tässä Nitecki 2001, 136) tavoin: Mitä hyvää kohde / toiminta saa aikaa? Myös arvot vaikuttavat arvioinnissa. Arvioinnin kohde perustuu jollekin arvolle ja arvioinnin tekijän henkilökohtaiset arvot voivat vaikuttaa arviointiin. Tavallisimmin arvot määritellään ”pysyviksi, mutta merkityksiltään vaihteleviksi päämääriksi, jotka ohjaavat ihmisen tai ryhmän toimintaa”. (Virtanen 2007, 46-47.)

Powell (2006, 105-113) on listannut 13 kirjastoissa käytettyä tai niihin soveltuvaa arviointitapaa. Tavat ovat: 1) panosmittaus (input measurement), 2) tuotosperusteinen mittaus (output/performance measurement), 3) vaikuttavuusarviointi (impact/outcomes measurement), 4) palvelun laatu (service quality), 5) prosessiarviointi (process evaluation), 6) benchmarking, 7) standardit, 8) kvantitatiivinen arviointi, 9) kvalitatiivinen arviointi, 10) kustannus-hyötyanalyysi (cost-benefit analysis), 11) organisaation tehokkuus (organizational effectiveness), 12) ohjelman evaluointimenetelmät (program evaluation methods) ja 13) kirjasto- ja informaatiopalvelualan omat menetelmät (LIS-centered). Suomessa kirjastojen arvioinnin perusteet tulevat kirjastolaista. Kirjastolaissa vuodelta 1998 sanotaan, että ”Kunnan tulee arvioida järjestämäänsä kirjasto- ja tietopalvelua. Arvioinnin tarkoituksena on parantaa kirjasto- ja tietopalvelujen saatavuutta ja tukea niiden kehittämistä. Arvioinnilla seurataan yleisten kirjastojen kirjasto- ja tietopalvelujen toteutumista sekä palvelujen laatua ja taloudellisuutta”. (Kirjastolaki 1998/ 904 § 6.) Lisäksi kirjastolaki velvoittaa asianomaisen ministeriön, tässä tapauksessa, opetusministeriön myös päättämään valtakunnallisen arvioinnista ja osallistumisesta kansainväliseen arviointiin.

Opetusministeriö toteuttaa arvioinnin yhdessä lääninhallitusten kanssa. Kirjasto- ja tietopalveluja arvioidaan myös osana peruspalveluja. Tästä arvioinnista vastaavat lääninhallitukset opetusministeriön ohjauksessa. Arviointien tuloksien tulee olla julkisia. (Kirjastolaki 1998/904 § 6; Granö - Suomalainen & Lovio 2002, 20.) Opetusministeriön verkkosivun mukaan on vuosina 2003-2007 arvioitu kirjahankintoja, digitaalisen aineiston hankintaa ja käyttöä, kirjastojärjestelmien verkko- ja mobiilipalveluita, kuntien kirjastohenkilöstön määrää ja laatua sekä kirjastopalvelujen saatavuutta, hallinnon muutoksia ja toimipaikkaverkoston kehitystä.

2.2. *Kokoelmien arvioinnin merkitys ja tavoitteet*

Englannin kielessä käytetään kahta eri termiä *assessment* ja *evaluation* vastaamaan suomen kielen arviointi-sanaa. Merkitysisältö on molemmissa hyvin samanlainen ja termejä käytetäänkin hyvin samassa merkityksessä. Ne voi erottaa analyysin tarkoituksesta. *Assessment*-termiä käytetään, kun kokoelman arvioinnin tarkoitus on osoittaa, kuinka hyvin kokoelma tukee tai vastaa kirjaston tai kehysorganisaation tavoitteita, tarpeita tai missiota. *Assessment*-termi kertoo myös arvioinnin olevan paikallista (in the local context). *Evaluation*-termi merkitsee kokoelman kuvailemista tai tutkimista joko kokoelman omin käsittein tai suhteessa muihin kokoelmiin tai kriteereihin. (merkityksen osalta Johnson 2004, 269.) *Assessment*-termi on käytetympi tieteellisissä kirjastoissa ja *evaluation* – termiä käytetään useammin yleisissä kirjastoissa. Termien välillä ei ole kovin suurta eroa. Ne ovat saman asian kaksi eri puolta. Lyhyesti *collection assessment* tai *collection evaluation* voidaan määrittellä ”toiminnaksi, jossa analysoidaan, kuinka hyvä kokoelma on”. (Disher 2007, 26.)

Kokoelman arvioinnin lähtökohtana tulee olla määritelty tavoite (Disher 2007, 28). Kokoelmien arvioinnin tavoitteita voidaan tarkastella useammasta eri näkökulmasta. Wilén (2007, 113) jaottelee kokoelmien tavoitteet Paul Mosherin (1984) määrittelyyn perustuen kolmeen ryhmään:

1. määrärahojen kohdentaminen
2. kokoelmien parempi tuntemus
3. edelliseen kohtaan pohjautuva kokoelmien kehittämistyö, joka voi olla myös kirjastojen välistä yhteistyötä.

Tavoitteet voidaan määrittellä myös yleisesti kokoelmien tehtävään, toiminnan tuloksien panostettujen resurssien, kokoelmissa olevien teosten arvon, puuttuvien teosten arvon, käyttäjien tai potentiaalisten käyttäjien tai yhteisövaikutusten näkökulmasta (Wilén 2007, 111).

Kokoelmien arviointi voi olla kokoelmatyön, kokoelman kehittämispolitiikan tai talouden hallinnan väline. Kokoelmatyön kannalta pyritään

- 1) määrittämään kokoelman laajuus, ikä, syvyys, hyödyllisyys, riittävyys, tarkoituksenmukaisuus ja laatu
- 2) löytämään puutteet ja vinoutumat sekä niiden parannusehdotukset
- 3) arvioimaan, mitkä ovat kokoelman mahdollisuudet vastata asiakaskunnan ja mahdollisten tulevien asiakkaiden tiedontarpeisiin
- 4) vähentämään valintaprosessin subjektiivisuutta
- 5) määrittämään kokoelman erityiset vahvuudet ja heikkoudet
- 6) tarkistamaan poistojen, inventoinnin ja kokoelmayhteistyön tarve

- 7) etsimään erityistarpeet ja priorisoimaan ne
- 8) ratkaisemaan tilakysymykset.

Kokoelman kehittämisspolitiikan kannalta voidaan pyrkiä

- 1) keräämään tietoja kokoelmien kehittämistä varten
- 2) löytämään kehittämisspolitiikan ongelmat ja selvittämään ne
- 3) avustamaan suunnittelua
- 4) mittaamaan kehittämisspolitiikan vaikuttavuutta ja ohjeiden ja määräyksien noudattamista
- 5) arvioimaan, toteuttaako kokoelma kehysorganisaation tavoitteita
- 6) vertailemaan kokoelmaa muihin samantyyppisiin kokoelmiin
- 7) tuottamaan tietoa yhteisön ulkopuolisille toimijoille.

Talouden hallinnan kannalta voidaan pyrkiä

- 1) suuntaamaan resurssit oikeisiin kohteisiin ja välttämään sattumanvaraisuutta
- 2) osoittamaan lisärahoituksen oikeutus tai välttämättömyys
- 3) näyttämään lisärahoituspyyntöjen eteen tehdyt ponnistukset
- 4) toteamaan helpommin kustannus / hyöty -suhde.

(Wilén 2007, 111-113.) Baker (2002, 198) suosittelee kokoelmia arvioitaessa tunnistamaan kokoelmien käytetyimmät, vähän käytetyt ja käyttämättömät aineistot, kokoelmista puuttuva aineisto ja kokoelmien käytön esteet.

2.3. Kokoelmien arviointimenetelmät

Kokoelmien arviointimenetelmiä on kuvailevista menetelmistä vaativiin tilastollisiin analyysihin. Kokoelman arviointimenetelmät voidaan jakaa kokoelmakeskeisiin sekä käyttö- ja käyttäjäkeskeisiin menetelmiin. Edellisissä menetelmissä tarkastelun lähtökohtana ovat kokoelman ominaisuudet ja jälkimmäisissä kokoelman käyttö, käytetty aineisto ja käyttäjät. Kokoelman arviointimenetelmät voidaan jakaa myös kvantitatiivisiin ja kvalitatiivisiin menetelmiin, jolloin jakoperusteena on tuotetun tiedon laatu. (Wilén 2007, 120, 122; Johnson 2004, 270.) Yleisohjeena on useissa lähteissä mainittu, että arvioinnin tulosten luotettavuuden takaamiseksi tulisi käyttää vähintään kahta eri arviointimenetelmää. Suositeltavaa on käyttää sekä kvantitatiivista että kvalitatiivista tietoa tuottavaa menetelmää. (esim. Wilén 2007, 117; Johnson 2004, 270; Baker 2002, 198.) Johnson (2004, 270) on tehnyt selkeän yhteenvedon (**Taulukko 4**), jota käytän pohjana kuvaillessani eri menetelmiä. Tarkemmin kuvailen menetelmät, joita on käytetty yleisten kirjastojen arvioinnissa.

Taulukko 4. Kokoelman arvioinnin menetelmät

	Kokoelmakeskeiset	Käyttö- tai käyttäjäkeskeiset
Kvantitatiiviset	Kokoelman koko/kasvu Aineistobudjetin koko / kasvu Kokoelman koon standardit	Lainaustilasto Sisäkäyttötutkimukset Kaukopalvelutilastot Dokumenttien toimittamistestit Hyllysaatavuustutkimukset
Kvalitatiiviset	Listamenetelmä Verifiointitutkimukset Viittausanalyysi Kokoelman välitön havainnointi Kokoelman kartoittaminen (käyttäen Conspectuksessa määriteltyjä tasoja) Kokoelman vahvuuksien testaaminen	Käyttäjien mielipiteiden kartoitus survey-tyyppisenä tutkimuksena Käyttäjien välitön havainnointi Fokus ryhmähaastattelut

Lähde: Johnson 2004, 270

2.3.1. Kvantitatiiviset kokoelmakeskeiset menetelmät

Kokoelman ominaisuuksista kerätään arvioitavaa tietoa tilastoina. Tilastojen tuottaminen ja käsitteleminen kehittyneiden kirjastojärjestelmien avulla on helppoa. Luvut ovat yksiselitteisiä ja vertailukelpoisia. Tulkintojen onnistuessa ne toimivat muiden arviointimenetelmien tukena ja tuovat taustatietoa. Tavallisimmat kokoelman ominaisuuksia kuvaavat tilastoluvut ovat kokoelman koko (myös esim. eri osa-alueiden koko), koossa tapahtuneet muutokset, aineistobudjetti, kokoelman päällekkäisyydet ja kokoelman kokoa määrittävät standardit. (Wilén 2007, 120, 122; Johnson 2004, 270.)

Yhdysvalloissa ovat vuosien kuluessa useammatkin tutkijat luoneet malleja kokoelman optimikoon ja aineistomäärärahojen tarpeen määrittämiseen. Yksinkertaisin yleisiin kirjastoihin soveltuva suositus on kirjojen määrä suhteessa alueen väestömäärään. Muita yleisiin kirjastoihin soveltuvia suosituksia tai malleja ovat esittäneet mm. McCellan (1978) (kaava aineistomäärärahan oikeasta kohdistamisesta eri aihealueisiin), Ottensman ja Gleeson (1993) (edellistä tarkempi kaava aineistomäärärahan kohdistamisesta), Carrigan (1988) (malli kokoelmaan sijoitettujen määrärahojen/ kokoelman koon lisäyksestä vaikutuksesta asiakkaiden tyytyväisyyteen). (Edelliset tässä Lancaster 1993, 22-23, 27.)

Tilastojen heikko puoli on, että ne eivät suoraan mittaa laatua. Esimerkiksi helposti oletetaan, että iso kokoelma = hyvä ja laadukas kokoelma, mikä ei aina pidä paikkaansa. Määrällisesti laaja, mutta karsimaton kokoelma, ei välttämättä täytä asiakaskunnan tarpeita. Aktiivisesti karsivalla kirjastolla voi olla huomattavasti laadukkaampi ja kiertävämpi kokoelma kuin pelkästään kokoelmiaan kasvattavalla kirjastolla. Poikkeuksena ovat hyvin pienet kokoelmat tai kokoelman osat, joissa valikoiman

kasvun myötä laadunkin voidaan olettaa paranevan asiakkaiden valintamahdollisuuksien kasvaessa. Myöskään standardeissa määritellyt minimimäärät eivät välttämättä kerro, kuinka hyvin asiakkaiden tiedon tarpeet ovat täyttyneet. (Wilén 2007, 120–122.)

2.3.2. Kvalitatiiviset kokoelmakeskeiset menetelmät

Kvalitatiivisesti kokoelmien ominaisuuksia voidaan arvioida listamenetelmällä, verifiointitutkimuksin, viiteanalyysin avulla, välittömällä havainnoinnilla, kokoelman kartoittamisella (Conspectus-menetelmä) ja testaamalla kokoelman vahvuuksia. Viittausanalyysissä arvioidaan julkaisun tärkeyttä teokseen tai kirjoittajaan kohdistuneiden viittausten perusteella. (Wilén 2007, 154.) Yliopistokirjastoissa viittausanalyysin avulla voidaan selvittää, kuinka hyvin kokoelmista löytyvät opinnäytteissä viitatu julkaisut. Yleisiin kirjastoihin liittyen voidaan esimerkiksi tutkia, onko lähikouluissa tehdyissä esseissä tai muissa tutkielmissa käytetty lähteitä, jotka on saatu paikallisesta kirjastosta.

Listamenetelmää käytetään kokoelman kattavuuden, puutteiden ja vahvuuksien selvittämiseksi. Listamenetelmässä kokoelmia tai kokoelman osia arvioidaan vertaamalla johonkin julkaisuluetteloon tai bibliografiaan. Vertailukohde voi olla esim. kyseisen aihealueen bibliografia, valikoimaluettelo, kustantajien valiokirjaluettelo, tärkeinä pidettyjen kirjastojen luettelo tai kirjakauppojen luettelo. Listan voi koota myös kyseistä arviointia varten, jolloin se on käyttökelpoisempi kuin yleisluonteiset listat. Onnistunut arviointi edellyttää vertailua useampaan listaan. Mitä paremmin kokoelma ja listat vastaavat toisiaan sitä parempana kokoelmaa voidaan pitää. Samalla saadaan selville myös kokoelmasta puuttuvat nimekkeet. Menetelmän heikkous on, että siinä ei huomioida aineiston kysyntää, saatavuutta ja käyttöä. Arviointiin soveltuvan listan valinta ei ole helppo tehtävä. (Wilén 2007, 170-171.)

Yleisiin kirjastoihin ja erityisesti populaarimpiin aineistoihin soveltuvaa listamenetelmää käyttivät Goldhor 1970- ja 1980-luvuilla ja 1990-luvun lopulla Halliday (2001). Goldhor (1973,1981, tässä Lancaster 1993, 38) oletti tutkimuksissaan, että maineikkaimmissa kirja-arvostelulehdissä saadut, erityisesti positiiviset arvostelut, määrittävät kirjan laadukkuuden ja haluttavuuden. Tämä menetelmä ei Lancasterin mielestä kerro kokoelman laadukkuudesta tai kattavuudesta eikä tuo esille puutteita tai parannusehdotuksia (Lancaster 1993, 38). Halliday (2001) sovelsi perinteisemmin listamenetelmää vertaamalla yleisten kirjastojen popmusiikin kokoelmia discografioihin ja levylistojen suosikkeihin mm. genreittäin tai vuosikymmenittäin. Lancasterin (1993, 49-50) mielestä listamenetelmän sovelluksia ovat myös ns. overlap-tutkimukset (pällekkäisyystutkimukset). Näissä tutki-

muksissa laajemman kokoelman omaavan kirjaston nimekkeitä poimittiin ja verrattiin toisen kirjaston kokoelmiin mahdollisten puutteiden havaitsemiseksi.

Kokoelmien välittömässä havainnoinnissa, josta Wilén (2007, 123) käyttää nimeä impressionistinen eli asiantuntija-arviointi, kokoelman käy läpi alan asiantuntija tai asiantuntijat suoraan havainnoimalla. Arvioinnin voi tehdä myös kirjastonhoitaja. Asiantuntija-arvioinnilla pyritään paljastamaan perusasioiden (kattavuuden, syvyyden jne.) lisäksi myös aineiston ikä ja kunto. Asiantuntijoilta vaaditaan laajoja ja syvällisiä tietoja arvioitavan alueen kirjallisuudesta sekä uusien suuntien ja virtausten tuntemusta. Arvioijan olisi hyvä tuntea myös kirjaston asiakaskunta. Ongelmallista on arvioijan puolueettomuus, erityisesti niissä tapauksissa, joissa arvioija on ollut itse valitsemassa ja kehittämässä kokoelmaa (Wilén 2007, 123.) Ongelmistaan huolimatta itsearviointi on kuitenkin suositeltavaa ja toimintaa kehittävää (Kortelainen 2003, 13). Kirjastonhoitajien mielipiteet voivat vaihdella verrattuna asiantuntijoiden tai asiakkaiden mielipiteisiin, mutta tuovat hyvän täydennyksen muiden arviointimenetelmien lisänä (Evans 2000, 437).

Yhdysvalloissa Conspectus-menetelmä kehitettiin yleiskuvan saamiseksi kokoelmien heikkouksista, vahvuuksista hankintatasosta ja tulevan hankinnan tasosta. Se kehitettiin erityisesti kokoelmien kehittämispolitiikan ja kokoelmayhteistyön apuvälineeksi. Alkuperäisen RLG Conspectuksen kehittivät Research Library Groupiin kuuluvat kirjastot 1970-luvun loppupuolella. Tämä versio oli käytössä läpi 1980-luvun. Tuona aikana Yhdysvaltain luoteisosan kirjastoissa kehitettiin Conspectuksesta muunnelma (Pacific Northwest Conspectus), jonka pohjalta vuonna 1990 Western Library Networkin rahoittamana kehitettiin WLN Conspectus-ohjelma, joka on jatkunut nykypäiviin asti. Conspectusta on kokeiltu muuallakin maailmassa, eniten Skotlannissa ja Australiassa. (Wilén 2007, 125-131; Nisonger 2003, 39.)

RLG Conspectuksessa käytettiin ns. työlistoja (worksheets), joihin kirjastojen kaikki kokoelmat arvioitiin ja kuvailtiin. Yhdelle työlistalle koottiin yhden kokoelman tiedot Kongressin kirjaston luokituksen mukaisesti hierarkkisesti kolmella tasolla. Laajimmista aihealueista (esim. historia) muodostui division-taso, seuraavana oli kategoriataso (esim. jonkun maan historia) ja viimeisenä aihealuetaso (esim. jonkun vuosisadan historia tietyssä maassa). Kokoelman laatutasoa kuvaamaan otettiin käyttöön 0-5 tasokoodiskaala. Tasokoodilla ilmaistiin nykytilan lisäksi myös hankintataso ja tulevan hankinnan taso. Nollatasolla kyseistä alaa ei ollut kokoelmissa, ykköstaso oli minimaallinen taso, kakkostaso perustiedon taso, kolmostaso keskitaso, nelostaso tutkimustaso ja viimeisellä tasolla kokoelma oli tasoltaan laaja ja kattava. Alapohjaisiin jaotteluihin lisättiin kielikoodit E (englanninkielinen aineisto hallitsevana), F (englanninkielisten lisäksi valikoidusti muunkielistä aineistoa),

W (laaja valikoima vieraskielistä aineistoa) ja Y (aineisto yhdellä muulla kielellä kuin englannilla). Lisäksi kehitettiin erilaisia kielikoodeja omiin kokoelmiin paremmin soveltuvia kielikoodeja ja erilaisia tasokoodeja kaunokirjallisuuden ja lasten kokoelmia varten. (Wilén 2007, 125-131; Nisonger 2003, 39.)

WLN Conspectus erosi monissa kohdissa edeltäjästään. Työlistaan lisättiin neljä saraketta kuvaamaan taajuutta (density), voimakkuutta (intensity), tavoitetasoa ja mahdollisuus kommentoida säilytystarvetta. Lisäksi WLN Conspectuksessa lisättiin minimaaliselle, perustiedon tasolle ja keskitalosolle alatasot, jotka tarkensivat tasomäärittelyä. Työlistat voivat olla myös Deweyn luokituksen mukaisia. (Wilén 2007, 125-131; Nisonger 2003, 39.) Luokitus pohjasta johtuen RLG Conspectus sopii paremmin tieteellisiin kirjastoihin, kun taas soveltuu WLN Conspectus soveltuu kaiken tyyppiin kirjastoihin (Kachel 1997, 39). Kirjastot määrittelevät tasot tilastojen, listojen tai bibliografioiden avulla tai omilla päätelmillään, mistä johtuen eri kokoelmien arviointien yhteismitallisuus oli ongelmallista.

Yhteismitallisuutta yritettiin lisätä verifiointitutkimuksilla ja testaamalla kokoelman vahvuuksia (ks. White 1995). Eri aloille tehtiin valmiiksi tärkeimpinä pidettyjen nimekkeiden listoja. Kirjastojen kokoelmia verrattiin näihin listoihin. Saadun tuloksen avulla yritettiin määrittellä objektiivisesti kokoelman taso. Tutkimuksien tulokset olivat hyvin ristiriitaisia. Tasojen vastaavuuksissa oli huomattavia eroja. (Wilén 2007, 134-136.) Esim. White (1995, 16-17) totesi Ranskan kirjallisuuden kokoelmia koskeneessa tutkimuksessaan, että ilmoitettu taso ei ollut oikea suhteessa omistettujen nimekkeiden määrään. Huomattavasti vähemmän nimekkeitä omistava kirjasto oli määritellyt kokoelman sa samalle tasolle kuin isompi kirjasto, joka omisti yli puolet enemmän kuin pienempi. Conspectuksen sovellus on Yliopistokirjastojen neuvoston 2003 alullepanema hanke, jossa on tavoitteena luoda yliopistokirjastoille yhteinen kokoelmakartta (Wilén 2007, 136).

2.3.3. Kvantitatiiviset käyttö- ja käyttäjäkeskeiset menetelmät

Kvantitatiivisesti kokoelman käyttöä ja käyttäjiä voidaan tutkia lainaus- ja kaukopalvelutilastojen, sisäkäytön, aineistojen saatavuuden ja dokumenttien toimittamisnopeuden perusteella. Lainaustilastojen perusteella voidaan absoluuttisesti ja objektiivisesti mitata eri aihealueiden käyttöä, tunnistaa vähän ja eniten käytetyt alueet. Lancaster (1993, 51) toteaa aiemmin tehtyjen tutkimusten perusteella, että muutokset kokoelmien käytön rakenteessa ovat hitaita ja muutokset suurimmaksi osaksi vähäisiä. Tästä syystä lainaustilastojen avulla pystyy suunnittelemaan tulevia hankintoja. Kaukopalvelutilastoja tutkimalla pyritään tunnistamaan aihealueet, joissa muualta tilattujen lainaus on

suurempi kuin kokoelmaan hankittujen määrä. Tätä poikkeavuutta (discrepancy) kuvataan kokoelman tasapainon indikaattorilla (CBI "collection balance indicator"). (Lancaster 1993, 51, 71.)

Keskeinen lainauksen ja kokoelman suhdetta kuvaava indikaattori on kiertonopeus (collection turnover tai turnover rate). Kiertonopeus saadaan kun tietyn aikavälin lainauksen ja uusintojen määrä jaetaan kokoelman niteiden määrällä. Yleensä aikaväli on yksi vuosi. Kiertonopeuden avulla voi vertailla eri luokkia tai osakokoelmia toisiinsa. Tavoitteena on, että kiertonopeus olisi mahdollisimman suuri. Kiertonopeuteen vaikuttavat kokoelman uusimpien ja kysytyimpien alojen riittävyys, kirjaston poistopolitiikka, aukioloajat, yleiset kirjastonkäytön esteet, kysytyimmän aineiston lisäkappaleet, lainarajoitukset ja säännöt (laina-ajat, uusintojen määrät, kerrallaan lainassa olevien määrä). (Poll & Boekhorst, 2007, 128-129.)

Absoluuttisen mittauksen lisäksi voidaan lainaustilastoista mitata myös suhteellista (relatiivista) käyttöä. Suhteellinen käyttö tarkoittaa sitä, että lainaus- ja kokoelmatiedoista lasketaan, esim. tietyn aihealueen tai luokan todellinen ja tilastolliseen todennäköisyyteen perustuvaa käyttö (Wilén 2007, 139). Esimerkiksi, jos fysiikan osuus kokonaiskokoelmista on 12 %, lainauksenkin tässä tapauksessa voisi olettaa olevan 12 %. Jos lainaus kokonaislainauksesta on alle 12 %, on luokka alikäytetty ja vastaavasti ylikäytetty, jos lainaus on yli 12 % (Lancaster 1993, 58). Sama asiaa on kuvannut Metz (1993, tässä Wilén 2007, 139-140) käyttämällä "suhteellisen käytön tilastoa" (proportional use statistic). Luku saadaan jakamalla tietyltä alalta lainattujen kirjojen määrä (% kaikkien alojen lainauksesta) vastaavan alan edustusmäärällä (%) koko kokoelmasta. Jos arvo on yli 1.00, kokoelma on ylikäytetty ja jos alle 1.00, alikäytetty. Suhteellisen käytön tunnuslukujen avulla voidaan yksityiskohtaisesti tarkastella eri alojen muutoksia ja tehdä vertailuja toisiin aloihin. (Lancaster 1993, 60).

Trueswell (1964-1969, tässä Lancaster 1993, 67-68) kehitti viimeisen lainauspäivän menetelmän (LCD method), jossa lasketaan viimeisen ja sitä edeltävän lainauspäivän perusteella, kuinka suuri osuus tällä hetkellä lainassa olevia oli lainattu edeltävinä kuukausina. Slote (1989, tässä Lancaster 1993, 69) käytti samasta menetelmästä nimeä "hyllyssäoloaika" (shelf-time period). Hän kuvasi termillä aikaa, joka kului lainausten välillä. Lancaster (1993, 59-71) esittelee useita 1960-1980-luvuilla tehtyjä tutkimuksia, joita on tehnyt lainaustilojen pohjalta. Seuraavassa on muutamia esimerkkejä yleisten kirjastojen puolella tehdyistä tutkimuksista. Buckland (1972) tutki miten hyllyjen täyteys / tyhjyys vaikuttavat lainaukseen (shelf bias). Dowlin ja Magrath (1983) tutkivat tiettyinä aikana tapahtuneiden lainausten määrää suhteessa kokoelmiin (inventory use ratio). Krueger (1983) vertasi kokoelman kokoa, lainausta, kiertoa, lainoja muista kirjastoista ja hankintoja toisiinsa tavoitteenaan määrittellä kokoelman vahvuudet ja heikkoudet.

Sisäkäyttötutkimuksilla, joissa tutkitaan aineistojen kopiointia, selailua ja käsikirjastoaineiston käyttöä, täydennetään lainaustilastoista saatua tietoa (Wilén 2007, 140). Rubin (1986, tässä Lancaster 1993, 81) tutki kuuden yleisen kirjaston sisäkäyttöä kyselylomakkeilla, haastatteluilla, havainnoimalla asiakkaita ja pöydille jätettyjen aineistojen perusteella. Hän totesi kyselylomakkeen luotettavaksi ja helpoksi tavaksi kerätä tietoa aineiston sisäkäytöstä.

Aineistojen saatavuustutkimuksen tavoitteena on selvittää, miten hyvin tai huonosti asiakas saa tietokannasta paikallistamansa aineiston käyttöönsä. Saatavuustutkimuksia voidaan käyttää saatavuusvertailuun eri kirjastojen kesken, löytämään syyt ei-saatavuuteen ja vertaamaan saatavuuden vaihtelevuutta eri aikoina kirjaston sisällä. Aineiston saatavuustestit voidaan tehdä joko simulointitutkimuksena tai suoraan asiakkailta haastatteluihin tai kyselylomakkeilla kerätyn tiedon pohjalta. Simulointitutkimuksessa laaditaan eri lähteistä poimittu lista, joka suunnitellaan siten, että se mahdollisimman hyvin vastaisi todellisten asiakkaiden tarvitsemaa aineistoa. Listan tulisi sisältää ainakin 400-500 nimekettä (Wilén 2007, 142-144.) Saatavuuden tutkimisen uranuurtaja oli Kantor 1970-luvulla (tässä Nisonger, 2003, 61). Hän kehitti ns. ”Branching Modelin”, joka on ollut pohjana ja edelleen kehitettävänä lukuisissa tutkimuksissa sen jälkeen. Kantor tunnisti neljä aineiston saatavuutta estävää tekijää. Ne ovat: 1) aineistoa ei ole hankittu, 2) aineisto on lainassa, 3) aineisto on väärässä paikassa tai 4) käyttäjä ei itsestään johtuvista tai kirjaston opastuksesta tai muista vastaavista syistä löydä aineistoa. Nisonger (2007, 30, 40) totesi saatavuustutkimuksia käsittelevässä artikkelissaan, että tutkimuksissa aineiston saatavuus vaihtelee keskimäärin aineiston 61,3 % ja 63,1 %:n välillä, riippuen laskentatavasta. Tutkimuskohteina olleissa yleisissä kirjastoissa korkeimmillaan oli päästy 72 %:n saatavuuteen.

Dokumenttien toimittamistesteissä mitataan aineiston saamiseen kulunutta aikaa. Tunnetuimman toimittamistestin teki jo 1960-luvulla Orr kollegoineen. (Tässä Nisonger 2003, 61.) He mittasivat 300 teoksen saamiseen kuluvaan aikaan. Tutkimuksessa laadittiin toimittamisajalle pistejärjestelmä yhdestä viiteen. Vähiten pisteitä sai teos, jonka saamiseen oli kulunut alle kymmenen minuuttia ja eniten pisteitä tuli yli viikon toimitusajasta. Saatujen pisteiden keskiarvon perusteella joka teokselle laskettiin ”Capability Index”, jonka arvo vaihteli nolasta sataan.

2.3.4. Kvalitatiiviset käyttö- ja käyttäjäkeskeiset menetelmät

Omassa tutkimuksessani käytän pääasiassa kvantitatiivisia tutkimusmenetelmiä ja osittain kokoomapohjaisia kvalitatiivisia tutkimusmenetelmiä, siksi käsittelen tässä kvalitatiiviset käyttö- ja käyttäjäkeskeiset menetelmät vain lyhyesti. Kvalitatiivisesti käyttäjiä voi tutkia asiakaskohtaisilla sur-

vey-tyyppisillä tutkimuksilla (kyselyt ja haastattelut), asiakkaiden välittömällä havainnoinnilla tai fokusryhmähaastattelulla⁴. Käyttäjätutkimusten tavoitteena on mm. eri aineistojen käytön ja tarpeiden kartoitus, asiakkaiden tiedontarpeiden tyydyttymisen arviointi, kokoelmien parantamiseksi ideoiden kokoaminen ja tiedon saanti puutteista. (Wilén 2007, 146-147.)

Fokusryhmähaastatteluilla voidaan kartoittaa sekä käyttäjien että kirjaston henkilökunnan mielipiteitä palveluista ja kokoelmista. Fokusryhmähaastatteluissa haastatteluun valitaan 6-15 henkilöä. Haastatteluajan pituus on n. 1,5 tuntia. Parhaan tuloksen ja vuorovaikutuksen onnistumiseksi ryhmän tulisi olla kiinnostunut samoista asioista. Tutkija miettii viidestä kuuteen kysymystä, joiden pohjalle keskustelu rakentuu. Keskustelu pitäisi nauhoittaa. Kirjaston saaman hyödyn lisäksi voivat keskusteluun osallistujat saada keskustelun pohjalta uutta tietoa keskustellusta aiheesta. (Baker 2002, 225; Brophy 2006, 200-201; Powell & Connaway 2004; 150-153.)

3. ESIMERKKEJÄ MENETELMIÄ SOVELTANEISTA TUTKIMUKSISTA

3.1. *Yhdysvaltalaiset kaunokirjallisuuden arviointitutkimukset*

Yhdysvaltalaiset kirjastoalan professorit Senkevitch ja Sweetland tekivät 1990-luvulla kolme tutkimusta liittyen kaunokirjallisuuden arviointiin. Ensimmäisessä tutkimuksessa v. 1992 tutkimuskohdeena olivat Wisconsin osavaltion pienten ja keskisuurten kirjastojen aikuisten kaunokirjallisuuskokeelmat. He selvittivät lomakekyselyllä mm. kaunokirjallisuuskokeelmien arvioinnin yleisyyttä, arviointimenetelmiä ja henkilökunnan suhtautumista arviointiin. Kyselyn saaneesta 375:stä kirjastossa kyselyyn vastasi 195 kirjastoa eli 52 % (Senkevitch 1994, 78-79). 71 % kirjastoista oli arvioinut kaunokirjallisuuskokeelmansa tai jonkin osa siitä. Työni kannalta kiinnostavin tutkimustulos liittyi käytettyihin arviointimenetelmiin. Eniten käytetyt arviointimenetelmät olivat kirjan käyttö (viimeinen tapahtumapäivä ja kokonaislainaus), julkaisuvuosi ja vertaaminen suosikki- ja suosituslistoihin (Senkevitch 1994, 82-83, 88).

Toisessa tutkimuksessa kaksi vuotta myöhemmin (1994) oli tarkoitus kehittää käytännön mallit kaunokirjallisuuskokeelmien arviointiin. Heidän tutkimuskysymyksinään olivat: 1) Voidaanko OCLC-yhteisluettelossa mukana olevien kirjastojen eniten omistamista nimekkeistä muodostaa ydinkokeelma, eräänlainen klassikkolista, jota muut kirjastot voisivat hyödyntää? ja 2) Onko ole-

⁴ Hirsjärvi (2001, 62) on suomentanut fokusryhmähaastattelun täsmäryhmähaastatteluksi.

massa suosittelu- tai bestseller-listoja, joissa mainitut nimekkeet kirjastot tulevat hankkimaan? He testasivat neljä hypoteesia. Kahdessa ensimmäisessä hypoteesissa oletettiin, että niitä nimekkeitä, joita yhteisluettelon (OCLC Online Union Catalog) mukaan oli eniten kirjastojen kokoelmissa, olisi myös laadukkaina pidetyissä valikoimaluetteloissa, suosikkilistoissa tai arvostelulähteissä. Kolmannessa hypoteesissa tutkijat olettivat, että mitä enemmän nimekkeestä oli tehty arvosteluja, sitä suurempi olisi kyseisen nimekkeen omistavien kirjastojen lukumäärä. Neljännessä hypoteesissa oletettiin, että tietyissä valituissa listoissa listatut nimekkeet löytyisivät suuremmalla todennäköisyydellä kirjastojen kokoelmista kuin muissa listoissa olevat nimekkeet. (Senkevitch 1996, 104, 107.)

Tutkimusvuonna OCLC- järjestelmässä oli mukana 18300 kirjastoa, joista yleisiä kirjastoja oli 14000. Järjestelmässä oli kaiken kaikkiaan melkein 31 000 tietuetta. Tutkijat erottivat kaunokirjallisuuden nimekkeet kaunokirjallisuuden koodilla (fiction fixed-field code). Alkuperäisestä 497:stä esitutkimuksen ja karsinnan jälkeen analysoinnin kohteeksi jäi 406 nimekettä. Ongelmia aiheuttivat erityisesti saman kirjan eri nimet ja nuorten kirjojen erottaminen joukosta. Valikoimaluetteloista ja suosikkilistoista valittiin tutkimukseen yhdeksän yleisten kirjastojen eniten hyödyntämää listaa tai kirjallisuusarvostelulehteä. Tutkimuskohteina olivat Fiction Catalog, Best Books for Public Libraries, Genreflecting, Readers Adviser, ALA Notable Books, Publishers Weekly, 80 Years of Best-sellers, The New York Times Book Review ja Book Review. (Senkevitch 1996, 106-111.)

Tutkimuksessa havaittiin, että lista sisälsi pääasiassa uusia tai uudehkoja nimekkeitä ja viihdekirjallisuudeksi luokiteltavaa kirjallisuutta. Perinteiset alun perin aikuisille tarkoitettut klassikotkin (esim. Kotiopettajattaren romaani) oli luokiteltu nuorten aikuisten kirjoiksi ja siksi karsiutuivat pois tutkimuksesta. Valikoimaluettelojen koko näytti korreloivan listojen hyödyllisyyden kokoelmien arvioinnissa. Suurimmassa luettelosta (Fiction Catalog) oli lähes kaikki (370) kirjastojen eniten omistamista nimekkeistä. Seuraavaksi suurimmassa (Best books for Public libraries) oli vain puolet nimekkeistä ja muissa pienemmissä selkeästi vähemmän. Enemmistö kirjastojen eniten omistamista nimekkeistä oli arvosteltu kirjallisuusarvostelulehdissä. Korrelaatio yhden nimekkeen arvostelujen määrän ja nimekkeen omistavien kirjastojen lukumäärän välillä oli vähäinen. Samoin huomattiin, että kirjallisuusarvostelut eivät vaikuttaneet kirjastojen valintoihin. Tutkimuksen tuloksena syntyneen eniten omistettujen kaunokirjanimekkeiden listan hyödyllisyydestä kokoelmien arvioinnissa tutkijat olivat epävarmoja. (Senkevitch 1996, 108-111.) He tosin muuttivat kantaansa seuraavassa tutkimuksessaan, todetessaan, että ”ydinlista saattaisi olla hyödyllinen kokoelman arviointiväline” (Senkevitch 1998, 103).

Senkevitch ja Sweetland (1998, 102-106) jatkoivat edellisen tutkimuksen pohjalta. He selvittivät sisältyivätkö samat nimekkeet listalle kuin edellisenä vuonna. He arvelivat, että nimekkeet, joita kirjastojen kokoelmissa oli eniten, ja jotka pysyivät listalla toisenkin vuoden, voitaisiin pitää todellisina klassikkoina perinteisen klassikoiden sijaan. He oletivat, että monet kirjastojen eniten omistamista nimekkeistä vaihtuisivat vuoden sisällä, uusia ilmestyneitä nimekkeitä löytyisi useammasta kirjastosta kuin vanhempia, vanhemmat nimekkeet putoaisivat uudempia todennäköisemmin listalta, listalle tulleet olisivat tuoreempia julkaisuvuodeltaan ja tuoreemman julkaisuvuoden omaavien kirjojen määrä tulee kasvamaan enemmän kuin vanhempien. Tutkimus toteutettiin lähes samaan tapaan kuin edellinenkin tutkimus. Nyt listalla oli 406 nimekettä, joista 393 oli samaa kuin edellisenä vuonna. Uutta listaa verrattiin edellisen vuoden listaan ja tilastolliset testit tehtiin SPSS-ohjelman avulla. (Senkevitch 1998, 102-106.)

Tutkimuksessa todettiin, että lista ei paljon muuttunut edellisestä vuodesta. Uudempia nimekkeitä omistavien kirjastojen määrä ei ollut merkittävästi kasvanut. Myöskään uusimmat nimekkeet eivät automaattisesti pudottaneet vanhempia nimekkeitä listalta. Listalle lisätyillä nimekkeillä oli suhteellisen tuore julkaisuvuosi. Kirjastoissa ei ollut merkittävästi enemmän uudempia nimekkeitä kuin vanhempia. Tutkimustuloksista erityisesti listan stabiilisuus ja uusien hankintojen vähäisyys osoittivat tutkijoille, että listaa voisi käyttää kokoelman arvioinnissa. Listan avulla voisi tutkia kaunokirjallisuuskokoelmia myös asiakasnäkökulmasta. (Senkevitch 1998, 103-111.)

3.2. Conspectus yleisissä kirjastoissa

Collection building-lehti esittelee erikoisnumerossaan vuodelta 1994 Yhdysvalloissa kehiteltyjä kaunokirjallisuuskokoelmien arviointiin soveltuvia menetelmiä. Bakerin (1994, 67-68) mielestä onnistuneessa kaunokirjallisuuden arvioinnissa on huomioitava sekä aineiston laatu että kysyntä. Hänen periaatteidensa ja esittämiensä pohjalta arvioitiin kokoelmia Illinoisin yleisissä kirjastoissa. Kokoelman laadukkuus määritellään

- 1) tutkimalla, miten laajat määrällisesti yleisen kaunokirjallisuuden kokoelmat ovat suhteessa eri genreihin (kategorioihin) ja miten niiden määrät ovat muuttuneet suhteessa toisiinsa
- 2) määrittelemällä edellisestä saatujen lukujen perusteella kokoelman tasot (minimitasosta laajaan tasoon) (vrt. Conspectus, luku 2.3.2.)
- 3) vertailemalla kolmeen laadukkaaseen suosittelulistaan.

Kysyntää voidaan mitata

- 1) poimimalla varauslistoista suosikit sekä lainaustilastoista eniten ja vähiten lainatut

- 2) tekemällä saatavuustestejä
- 3) vertailemalla kokoelmia eniten myytyjen listoihin
- 4) selvittämällä kokoelmista puuttuvan halutun aineiston esim. kaukolainoja ja hankintaehdotuksia tutkimalla ja asiakkaiden haastatteluilla.

Davis (1994, 69-81) kehitti Nebraskan kirjastojen käyttöön WLN Conspectuksen ja muihinkin kirjastoissa käytössä olleisiin työlistoihin yhteensopivan arviointimenetelmän. Davisin laatima työlista oli mahdollisimman helppokäyttöinen (vain lukuja ja minimaaliset tekstiosuudet) ja Excel-pohjainen. Työlista oli laadittu siten, että jatkoanalysointi esim. saatavuustestein tai asiakastytyväisyysmittauksin oli mahdollista. Työlistan pohjana oli kaunokirjallisuuden jako kategorioihin. Kategoriat olivat seuraavat: yleinen kaunokirjallisuus, seikkailukirjallisuus, salapoliisikirjallisuus, romantiikka, science fiction, fantasiakirjallisuus, klassikot, elämäkerrallinen kirjallisuus, kauhukirjallisuus, lännenromaanit, historiallinen kirjallisuus, novellit ja muut. Työlistaan kerättiin sekä kokoelmaperusteista että käyttöön perustuvaa tietoa erikseen joka kategoriasta (**Taulukko 5**). Kirjastot kokosivat tarvittavat tiedot käyttämällä valmiita työlistoja, joihin kirjattiin ikä, yksittäisten teosten taso (esim. aikuisten kirja, nuorten kirja, pokkari, isotekstinen jne.) ja määriteltiin aineiston kunto. Hyllytyöskentelyn perusteella saadun tiedon lisäksi kirjattiin suoraan kirjastojärjestelmästä saatua tietoa, varaustietoja ja hankintaehdotuksia. Listassa oli paikka myös arvioijien huomioille täydennyshankinnan tai poistojen tarpeesta.

Taulukko 5. Kaunokirjallisuuskokoelman arvioinnin työlistan kokoelmaperusteiset ja käyttöön perustuvat tiedot

Kokoelmaperusteiset tiedot	Käyttöperusteiset tiedot
Niteiden määrä ja osuus kokonaiskokoelmasta Nimekkeiden määrä Kirjailijoiden määrä Iän mediaani Hyllystä tarkistettujen niteiden määrä Äänikirjojen määrä Videoiden määrä Elektroniset tiedonlähteet Kovakantiset Pokkarit Isotekstiset Huomiot kunnosta, kielestä, heikkouksista ja vahvuuksista	Lainauspäivä Palautuspäivä Kokonaislainaus Varaukset, hankintapyynnöt Hankinnat edellisenä vuonna (lähteessä käyttöperusteinen tieto)

Tiedot on poimittu Davis 1994, 74

3.3. Kaunokirjallisuuden evaluointitutkimus käyttäjän näkökulmasta Tampereen kaupunginkirjastossa

Arja Laine teki kirjastotieteen ja informatiikan pro gradu -työnsä kaunokirjallisuuden evaluoinnista Tampereen kaupunginkirjastossa 1990-luvun alussa. Hän selvitti, miten hyvä Tampereen kaupunginkirjaston kaunokirjallisuuskokoelma on käyttäjän näkökulmasta. Kokoelman arviointikriteerit olivat aineiston riittävyys ja löytyvyys. Riittävyyttä kartoitettiin kahdella tutkimuskysymyksellä: 1) miten kattavasti kokoelma pystyy tyydyttämään käyttäjien tarpeet ja 2) mikä asema kirjaston kokoelmalla on käyttäjien muiden kirjallisuuden hankintakanavien joukossa? Löytyvyyttä selvitettiin kysymällä millä tavoin ja miten helposti tai vaikeasti käyttäjät löytävät haluamaansa kaunokirjallisuutta kirjaston kokoelmista. Lisäksi selvitettiin kaunokirjallisuuden ja sisällön yhteyttä siihen, miten käyttäjät kokevat kokoelman ja miten he sitä arvioivat. (Laine 1992, 4-5.)

Tutkimusmenetelmänä oli puolistrukturoitu teemahaastattelu. Tutkimukseen valittiin satunnaisesti kirjaston asiakkaista 15 henkilöä. Osoittautui, että valitut olivat erittäin aktiivisia lukijoita, mikä vähän vääristi tuloksia. Asiakkaat olivat pääasiallisesti hyvin tyytyväisiä kirjaston kokoelmiin. Ainoastaan uutuuskirjojen saatavuutta olisi toivottu paremmaksi. Aineiston hankintakanavana kirjasto oli ylivoimainen. Kuudella haastatellulla oli yleensä kirjastoon tullessaan mielessä jokin kirja tai joitakin kirjoja. Jos kyseistä kirja tai kirjoja ei löytynyt, he lainasivat jotakin muuta. Etsimisen todettiin olevan vaikeata. Aineiston löytämiseksi ei yleensä käytetty luetteloa, ei kysytty henkilökunnalta eikä varattu haluttua teosta. Lähes kaikki katsoivat palautushyllyn. (Laine 1992, 29, 34, 71-76.)

3.4. Parkki-hankkeen kaunokirjallisuuden arviointi ja Pohjois-Pohjanmaan kirjastojen kaunokirjallisuuskokoelmien arviointi

Pohjoisten kirjastojen arviointi- ja kehittämishankkeessa PARKISSA oli mukana 11 yleistä kirjastoa Oulun ja Kemin seudulta ja Rovaniemeltä kaupunginkirjaston lisäksi ammattikorkeakoulun kirjasto sekä Lapin yliopiston kirjasto. Lisäksi hankkeessa oli mukana Oulun yliopiston informaatiotutkimuksen laitos. Hanke kesti kolme vuotta (vuodesta 2000 vuoteen 2003). Hankkeen tarkoituksena oli arviointiyhteistyön aloittaminen ja arviointimenetelmien kehittäminen yleisten kirjastojen käyttöön. Yhtenä arvioinnin kohteena olivat kokoelmat. Muut kohteet olivat asiakasryhmät ja kirjastotyö. Hankkeessa käytettiin rotaatio-periaatetta. Edellisen vuoden arviointikokemukset siirrettiin seuraavalle ryhmälle, joka jatkoi arviointia samasta aihepiiristä, mutta ei välttämättä samanlaisin menetelmin. Rovaniemellä kokoelman arvioinnissa käytettiin työvälineenä portfolio-tyyppistä ko-

koelmatarjotinta, Oulun seutukunnassa täytettiin lomakkeita ja työskenneltiin tiimeissä. Ensimmäisenä vuonna kokoelmia arvioitiin Rovaniemellä, toisena Oulun seutukunnassa ja viimeisenä vuonna Kemissä. Rovaniemellä tavoitteena oli yhteisen kokoelmapolitiikan luominen ja kokoelmien seudullinen arviointi, Oulun seutukunnassa arviointiin kaunokirjallisuutta, musiikkia, kuvatallenteita ja lasten aineistoa ja Kemin seudulla lasten aineistoa. (Kortelainen 2003, 16-18, 61; Kortelainen 2007, 179-181.)

Tarkastelen nyt lähemmin Oulun seudun kokoelmien arviointia, jossa kaunokirjallisuuskokoelman arviointi oli yhtenä osana. Kuntien välisenä tiimityönä pyrittiin luomaan helposti sovellettavia arviointimalleja ja etsittiin kokoelmien arviointiin uutta näkökulmaa. Kokoelmia kuvailtiin sanallisesti ja tunnuslukuin. Yleisesti kerättiin tiedot hankinnoista, kokoelman rakenteesta, poistoista, kiertonopeudesta ja aineistorahan määristä. Aikuisten kaunokirjallisuuskokoelmista kerättiin tiedot määristä, lainoista ja kiertonopeudesta kirjastoittain. Tutkittiin myös hankintaa, kokoelman ikäjakaumaa ja hankinnan osuutta vuosihankinnasta. Kokoelmapolitiikan tavoitteiksi ja kehittämistarpeiksi nousivat aikuisten kaunokirjallisuuden aseman turvaaminen, kokoelman uusiutumisen huolehtiminen, kotimaisen ja paikallisen kulttuurin vaaliminen, vaihtoehtojen tarjoaminen, uutuuksineen lainauskuntoon saattamisen nopeuttaminen, varausjonojen, lainauslukujen sekä kiertonopeuden seuraaminen, kokoelmien varastointitarve ja kaunokirjallisuuden sisällöntuntemuksen lisääminen. Mittareina edellisille olivat kaunokirjallisuuden hankintaosuuden määrittäminen (väh. 30 %), kotimaisen kirjallisuuden hankintatason seuranta vuositasolla, poistojen ja hankinnan osuuksien vastaavuus, paikallisen aineiston osuus (tulisi olla 100 %), uutuuksineen lainauskuntoon käsittelyyn kulunut aika, lainaus- ja kiertolukujen valtakunnalliset keskiarvot sekä kieli- ja kielialueiden huomioimisessa, pienkustantajien tuotannon suosimisessa ja varausjonojen pituudessa oma seuranta. (Kortelainen 2003, 61-64.)

Parkki-hankkeen innostamana Pohjois-Pohjanmaan kirjastot jatkoivat kirjastojen arviointiyhteistyötä. Aikuisten kaunokirjallisuuskokoelmia arvioitiin sisällöllisesti: mitä puutteita ja hyviä puolia kokoelmissa oli, sekä tarkastettiin kunto ja aineiston saatavuus. Arvioijat tekivät kustantajille toivelistan nimekkeistä, joita ei ollut enää saatavissa. Arvioinnista käytettiin listamenetelmää. Arvioinnissa käytetyt listat olivat: ”1000 vuotta - 100 sata kirjaa” -kampanjan teosluettelo, ”Lukion kirjallisuusdiplomi”, ”Asiakkaiden mielikirjat” -lista ja ”Näitä kriitikot kiittivät” -lista. Listoilla olleista nimekkeistä selvitettiin määrä, liikkuvuus, kunto ja saatavuus kirjakaupoista. Tulokset jäivät kirjastojen omaan käyttöön. Arviointi sai aikaan keskustelua kokoelmapolitiikan ja asiakastarpeiden yhteensovittamisesta. (Heikkilä & Saraste 2008, 14-15.)

4. YHTEENVETO JA POHDINTAA KOKOELMIEN ARVIOINNIN KRITEREISTÄ

Kirjallisuuskatsauksessa on mainittu useita kokoelmien arvioinnin kriteereitä. Tässä yhteenvedossa kokoan erityisesti yleisten kirjastojen kokoelmien arvioinnin kriteerit, joista osaa hyödynnän empirisen osan arviointiosuudessa.

Yleisesti arvioinnin lähtökohtana on järjestelmän hyvien ja heikkojen ominaisuuksien löytäminen ja laadun tai arvon mittaaminen. Laatu merkitsee sitä, että järjestelmä toimii, on tarkoituksenmukainen ja että asetetut vaatimukset ja tavoitteet täyttyvät. Laatuna pidetään myös mahdollisimman hyvin asiakkaiden odotuksiin ja vaatimuksiin tai tottumuksiin vastaamista. Arvon voi määrittellä kohteen tai toiminnan aikaansaaman hyvän mukaan. Kirjastopalveluita arvioidaan edelleen mittaamalla sijoitettuja ja käytössä olevia resursseja. Arvioinnin kriteereinä ovat myös tehokkuus ja asiakastyytyväisyys. Palveluja voi sen lisäksi arvioida vaikuttavuuden näkökulmasta, jolloin arvioinnin kohde on tuotteiden tai palveluiden käyttäjilleen tuoma hyöty. Vaikuttavuuden arviointikriteereitä ovat taloudellinen hyöty, oppimisen ja tutkimuksen edistyminen, tiedonvälityksen paraneminen sekä kulttuurin tai yhteisöllisyyden edistäminen. Hyödyn arvioiminen on paljon määrällistä arviointia vaikeampaa.

Kokoelman arvioinnin kriteerien valintaan vaikuttavat kokoelmien arvioinnin tavoitteet sekä arvioinnin näkökulma: arvioidaanko kokoelmatyön, kokoelmien kehittämisselityksen vai talouden hallinnan kannalta. Kriteerit määräytyvät myös siitä lähtökohdasta, painotetaanko käyttö- ja käyttäjäkeskeisyyttä vai kokoelmakeskeisyyttä. Yleisessä kirjastossa lähtökohta arvioinnille on aina kysyntä tai odotettu kysyntä. Aineiston tulee olla tehokkaassa käytössä. Keskeisimmät käyttöä kuvaavat kvantitatiiviset mittarit ovat lainausten määrä, lainaus asukasta kohden, lainaajia asukasta kohden ja aineiston kierto. Useimmissa mittareissa tehokkuuden kertoo suuri luku, mutta sekään ei ole aina yksiselitteinen. Tehokkuuden mittareista aineiston kierrolle voidaan antaa myös joitakin ohjearvoja, jotka on suhteutettu kirjaston kokoon.

Jotta kokoelma täyttää asukasyhteisön tarpeet, sen on oltava kattava ja riittävä. Arvioijan tulisi tuntea hyvin asukasohja, jolle palvelut on ensisijaisesti suunnattu. Kokoelman kattavuutta ja riittävyyttä arvioidaan kokoelman ja eri osakokoelmien koolla ja kokoelman määrällä asukasta kohden. Riittävyydestä kertoo myös aineiston kierto, joka nousee myös siinä tapauksessa, että niteitä on hankittu liian vähän. Kokoelmakeskeisellä mittarilla mitattuna kattavuus on vertailua laadukkaaseen suosittelulistaan. Kattavuus ei välttämättä merkitse, että iso kokoelma on hyvä ja laadukas kokoel-

ma asiakkaan näkökulmasta, jos joukossa on vanhentunutta tai käyttämätöntä aineistoa. Pienessä kokoelmassa kokoelman kasvu lisää asiakkaan valintamahdollisuuksia ja sitä kautta oletettavasti parantaa kokoelman laatua. Käyttö kuvaa asiakkaiden tyytyväisyyden tai palvelun arvostamisen astetta. Toisaalta myös asiakkaiden mielipiteet kokoelmasta kertovat, miten kokoelma vastaa asiakkaiden tarpeita.

Kattavuus ja riittävyys voidaan nähdä myös kokoelman tasapainoisuutena. Onko kokoelman eri osien koko suhteessa kokoelmien lainaukseen? Lainataanko jotain kokoelman osaa erityisen paljon, mistä johtuen panostaminen tämän alueen hankintaan olisi tärkeitä. Alikäytetyillä alueilla vastavasti on paljon käyttämätöntä aineistoa, mikä vaatisi karsintaa. Samoin johonkin osa-alueeseen liiallinen panostaminen voi vinouttaa toisten alueiden hankintaa ja samalla voi jäädä hankkimatta jotain käytetympää aineistoa. Tasapainoisessa kokoelmassa lainausten ja kokoelmien suhde (tilaston tunnusluku) on yksi. Selvästi kokoelmakeskeisempi arviointikriteeri on yhden luokan sisäinen tasapainoisuus (esim. jakaantuminen eri genreihin) tai määriteltyjen kokoelman tasojen saavuttaminen.

Kattavuuden ja riittävyyden mittarina on myös aineiston saatavuus tai samasta asiasta voi käyttää myös ilmaisu löytyvyys. Arviointikriteerinä aineiston saatavuudessa on niiden asiakkaiden osuus, jotka saivat paikallistamansa ja etsimänsä aineiston mukaansa. Mitä tarkemmin kokoelma on osattu rakentaa vastaamaan asiakaskunnan tarpeita valitsemalla oikeat nimekkeet ja käyttöön nähden sopivat nidemäärät, sitä suurempi on saatavuusprosentti. Aineiston saatavuuden kriteeri on myös toimitamisen nopeus. Luonnollisesti mitä nopeammin aineisto on asiakkaalla sitä parempi.

Yleisissä kirjastoissa uusin aineisto on käytetyintä aineistoa. Kokoelman uusiutuminen onkin hyvin keskeinen arvioinnin kriteeri. Uusiutumista kuvaavat hankintojen ja poistojen osuudet kokoelmasta. Tavoitteena tulisi olla, että hankinnat ovat vähintään yhtä suuret kuin poistot. Tämä ohjaisi myös tilanhallintaa julkaisujen määrän kasvaessa. Kokoelman valintaprosessia olisi tärkeä arvioida, mutta se on hankalaa. Arviointikriteerinä voisi olla, että valinta ei olisi liian subjektiivista ja sattumanvaraista.

5. TUTKIMUKSEN TAVOITE, TUTKIMUSONGELMA JA TUTKIMUSKYSYMYKSET

Tutkimuksen tavoitteena on arvioida Vantaan kirjastoihin vuoden 2005 alun ja helmikuun 2008 välisenä aikana vuosina 2005-2006 julkaistun aikuisten suomenkielisen kertomakirjallisuuden (ro-

maanit ja novellit) hankinnan onnistumista. Tutkimuksessa on tarkasteltu Vantaan kaupunginkirjaston 11 kirjastoyksikön kertomakirjallisuuden hankintaa ja lainausta. Tutkimukseen ei otettu mukaan Katriinan sairaalan potilaskirjastoa (ei omaa hankintaa) eikä pientä koulun yhteydessä toimivaa ruotsinkieliseen lastenaineistoon keskittyvää kirjastoa (Hiekkaharjun kirjasto).

Kokoelman arvioinnin kriteereitä ovat laajasti määriteltyinä aineiston kattavuus, käyttö, saatavuus ja toimittamisen nopeus. Hankinnan onnistumista voidaan arvioida edellä mainituilla kriteereillä ja yleisillä aineiston valintakriteereillä. Tutkimukseeni valitsin näistä kriteereistä erityisesti aineiston kattavuuden ja käytön, joita tarkastelen kvantitatiivisessa osuudessa sisällöllisestä näkökulmasta ja asiakaspainotteisesti.

Tutkimuksessani on kolme ydintemaa: kertomakirjallisuuden hankinnan määrä ja jakauma (kattavuus), kertomakirjallisuuden käyttö sekä hankinnan ja käytön vertailu. Tutkin, millaista kertomakirjallisuutta on hankittu ja miten eri kategoriat (ks. määrittely luku 1.3) ovat edustettuina hankinnoissa. Lisäksi tutkin kategorioittain jaoteltuna, miten hankittua aineistoa on käytetty ja vertailen, ovatko hankinta ja lainaus tasapainossa. Tutkimuskysymykseni ovat:

1. Millaista aineistoa hankittiin ja mitä jäi hankkimatta (nimeke pohjainen tarkastelu)? Mikä oli hankinnan kokonaisvolyymi ja suhteellinen kate (tasapuolisuus) eri aineistotyypeissä?
 - a. Kertomakirjallisuuden eri kategoriat
 - b. Sidotut vs. pokkarit
 - c. Kotimainen vs. käänöskirjallisuus
 - d. Eri kustantajaryhmien aineistot
2. Kuinka paljon aineistoa hankittiin ja mikä oli sen kiertonopeus (nidepohjainen tarkastelu)? Mikä oli lainaustoiminnan volyymi ja kiertonopeus eri aineistotyypeissä?
 - a. Kertomakirjallisuuden eri kategoriat
 - b. Sidotut vs. pokkarit
 - c. Kotimainen vs. käänöskirjallisuus
 - d. Eri kustantajaryhmien aineistot
3. Oliko aineiston hankinta tasapainossa suhteessa lainaukseen?
 - a. Kertomakirjallisuuden kategoriat
 - b. Sidotut ja pokkarit
 - c. Kotimainen kirjallisuus ja käänöskirjallisuus
 - d. Eri kustantajaryhmien aineistot

6. EMPIIRINEN ARVIOINTI

6.1. *Vantaan kaupunginkirjaston esittely*

Vantaan kaupunki on asukasluvultaan Suomen neljänneksi suurin kaupunki. Asukkaita oli v. 2008 alussa 192 522. Vantaa on muuttovoittoinen kaupunki. Vantaan väestö kasvoi v. 2007 vuoteen 2008 2811:lla asukkaalla. Asukkaiden sukupuolijakauma on Vantaalla tasaisempi kuin esim. naapurikaupunki Helsingissä. Asukkaista naisia oli 51 % ja miehiä 49 %, kun Helsingissä vastaavat luvut olivat 47 % ja 53 %. (Väestörekisterikeskus. Suomen asukasluvut vuosittain.) Vantaan asukasrakenne on koko Suomeen verrattuna selvästi painottunut nuoriin ja työikäisiin. Vantaalla yli 64-vuotiaita oli v. 2007 alussa vähän alle 10 %, kun keskimäärin Suomessa vastaava luku on 16,5 % (Tilastokeskuksen verkkosivu. Suomen väestö). Vantaan asukkaista ruotsinkielisiä oli 3,1 % ja muunkielisiä 6,7 % (2006) (Vantaan verkkosivu. Tilastoja Vantaasta).

Vantaa jaetaan väestöllisesti seitsemään suuralueeseen. Pienimmällä Kivistön alueella asui vuoden 2007 alussa vain yli 7000 asukasta ja suurimmalla Myyrmäen alueella lähes 50 000 asukasta. Suuralueista eniten väestö on kasvanut Aviapoliksen ja Korson alueilla. (Vantaan kaupungin verkkosivut. Väestöraportit). Väestöllisen jaon lisäksi Vantaa jaetaan maantieteellisesti Itä-Vantaaseen (keskus Tikkurila), Länsi-Vantaaseen (keskus Myyrmäki) ja Helsinki-Vantaa -lentokentän ympärillä olevaan Keski-Vantaaseen. Itä-Vantaa on asukasmäärältään suurin.

Vantaan kaupunginkirjastossa on 11 kiinteää kirjastoa, yksi potilaskirjasto ja kaksi kirjastoautoa (nidelainaukseen perustuva jako **Taulukossa 6**). Lisäksi kirjastopalveluiden johtajan alaisuudessa toimivat Point - Pakkalan oppimis- ja informaatiotalo ja vuoden 2008 alusta Monitoimikeskus Lumo. Henkilökunnan lukumäärä oli 179 (2007), joista vakituisia 123. Kirjastopalveluissa on käytössä alueellinen toiminnallinen jako, joka poikkeaa jonkin verran koko kaupungin väestöllisestä jaosta. Alueet ovat Hakunila (Hakunilan ja Länsimäen kirjastot), Korso-Koivukylä (Koivukylän, Lumon ja Mikkolan kirjastot), Länsi-Vantaa (Hämeenkylässä, Martinlaakson ja Myyrmäen kirjastot, Martinlaakson kirjaston hoitama Katriinan sairaalan potilaskirjasto), Point (Pointin kirjasto), Tikkurila (Tikkurilan ja Hiekkaharjun kirjastot, kirjastoautot). Neljällä alueella toiminnasta vastaa aluekirjastonjohtaja, joka on lähes joka alueella myös alueensa suurimman kirjaston johtaja. Aluekirjaston johtajilla on myös joku erityinen vastuualueensa (monikulttuurinen työ ja senioritoiminta, kouluyhteistyö, tietopalvelu tai kokoelmat) koko kirjaston sisällä. Vantaalla ei ole varsinaista pääkirjastoa. Tikkurilan ja Myyrmäen kirjastot tarjoavat pääkirjastotasoisia palveluita.

Taulukko 6. Vantaan kirjaston toimipisteet nidelainauksen perusteella

Isot kirjastot	Keskikokoiset kirjastot	Pienet kirjastot	Keskitetyt kirjastopalvelut	Muut kirjastot
Tikkurila 1 108 982	Lumo 304 866	Koivukylä 141 600	Kirjastoautot	Hiekkaharju
Myyrmäki 491 159 ⁵	Martinlaakso 258 977	Point 127 770	162 197	(Sandkulla bibliotek)
	Hakunila 202 511	Länsimäki 89 184		5082
		Hämeenkylä 61 898		Katriinan sairaalan potilaskirjasto
		Mikkola 57 042		1268

Pohjana: Vantaan kaupunginkirjaston tilastokatsaus 2007

Vantaan kaupunginkirjasto kuuluu pääkaupunkiseudun kirjastojen kirjastokimppaan yhdessä Helsingin, Espoon ja Kauniaisten kaupunginkirjastojen kanssa. Seudullinen yhteistyö on jo yli 30-vuotinen. Yhteistyö alkoi yhteisestä kirjastojärjestelmästä. Nykyisin yhteistyö (HelMet-kirjastoissa) on hyvin kiinteää erityisesti suoraan asiakkaita koskevissa asioissa. Kirjastoilla on yhteisen kirjastojärjestelmän lisäksi yhteiset käytösäännöt, yhteinen aineistotietokanta (HelMet-verkkokirjasto <<http://www.helmet.fi/>>), yhteiset aineiston varastointiperiaatteet, yhteinen varastointi (kirjat Helsingissä ja musiikki Vantaalla), yhteinen aineiston hankintajärjestelmä sekä lukuisia toimintaa johtavia ja koordinoivia ryhmiä. Aineistoasioissa seudullista toimintaa ohjaa ja koordinoi KOTI-ryhmä, jossa Vantaan edustajana on kokoelmista vastaava aluekirjastonjohtaja. (Tiedot osittain Packalen 2006.)

Asiakaskäyntejä tehtiin 1 930 570 (2007). Vilkkaimmat kirjastot olivat Tikkurilan ja Myyrmäen kirjastot, joissa asiakaskäyntien määrä oli lähes puolet kaikista asiakaskäynneistä. Vähiten asiakkaita kävi Hiekkaharjun (0,3 %) ja Hämeenkyllän kirjastoissa (2,3 %). Lainaus oli yhteensä 3 013 902 (2007) nidettä. Lainauksen jakauma on nähtävissä taulukossa 2. Lainaus oli kaikkia niteitä kohden keskimäärin 5,5. Vilkkaasti kiertävät DVD-levyt (kierto 24,9) vinoutuivat kokonaiskiertoa. Suomenkielinen kirjallisuus kiersi DVD-levyjen videoiden, musiikin jälkeen seuraavaksi eniten 5,1 nidettä kohden. (Vantaan kaupunginkirjaston tilastokeskus 2007.) Vuonna 2007 kirjastojen kokoelmissa oli 403 113 suomenkielistä kirjaa, mikä oli 68 % kaikesta aikuisten aineistosta. Lisäksi asiakkaiden käytössä oli HelMet-kirjastojen koko aineisto 3 450 858 nidettä (laskettu Suomen yleisten kirjaston tilastoista v. 2007). Paikalla oleva oman kaupungin aineisto on periaatteessa asiakkaan noudettavissa 1-2 päivässä ja toisista kaupungeista aineiston saapuminen kestää keskimäärin 3-5

⁵ Suljettu useamman kuukauden keväällä 2007

päivää. Pääkaupunkiseudun ulkopuolelta saatuja kaukolainoja oli vain 341 (Vantaan kaupunginkirjaston tilastokatsaus 2007), mikä johtunee käytösääntöjen määräyksestä, jonka mukaan asiakas ”voi tilata kaukolainaksi muualta Suomesta tai ulkomailta teoksen, jota ei ole kaupunginkirjastojen kokoelmissa eikä pääkaupunkiseudun tieteellisten kirjastojen tai erikoiskirjastojen kokoelmissa” (Vantaan kaupunginkirjaston verkkosivut. Käytösäännöt).

Kirjastoihin hankittiin 45 244 nidettä (ei lehtiä) vuonna 2007. Lähes kaikkien aineistolajien hankinta kasvoi. Eniten kasvoivat ruotsinkielisen kirjallisuuden (+37 %), CD-ROM -levyjen (+34 %) sekä karttojen ja muun aineiston (+28,3 %) hankinnat. Suomenkielisen kirjallisuuden hankinta kasvoi 5,3 % ja oli 30 920 nidettä. (Vantaan kaupunginkirjaston tilastokatsaus 2007.)

6.1.1. Vantaan kirjastojen aikuisten suomenkielisen kaunokirjallisuuden kokoelmat

Kaikesta Vantaan kirjastojen aineistosta suomenkielisiä aikuisten kaunokirjallisuuden luokkiin kuuluvia kirjoja oli 17 % (2007). Tietokirjallisuuden vastaava osuus oli 22 %.

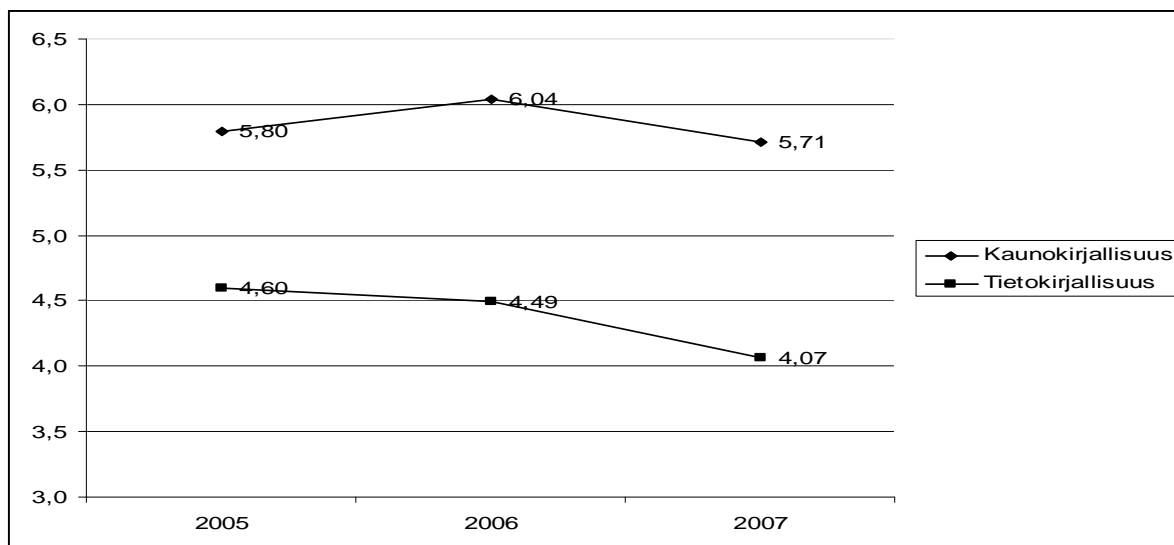
Taulukko 7. Vantaan kirjastojen aikuisten suomenkielisen kaunokirjallisuuden kokoelma ja lainaus vuosina 2005-2007

Vuosi	Kokoelmat	Lainaus
2005	102 013	591 167
2006	98 199	593 219
2007	98 198	560 796

Pohjana: Vantaan kaupunginkirjaston kokoelmatilastot v. 2005-2007 (Härkönen, 2006; 2007; 2008)

Kaunokirjallisuuden kokoelmien koko ja lainausten määrä olivat pysyneet hyvin samalla tasolla kuin kahtena edellisellä vuonna (**Taulukko 7**). Kaunokirjallisuutta lainataan vähemmän kuin tietokirjallisuutta. Tietokirjallisuuden lainaus oli 529 181 nidettä (2007). Kokoelmat ovat suppeammat kuin tietokirjallisuudessa, joten kaunokirjallisuuden kierto on selvästi tietokirjallisuutta vilkkaampaa (**Kuvio 1**).

Kuvio 1. Vantaan kirjastojen aikuisten suomenkielisen kaunokirjallisuuden ja tietokirjallisuuden kierto vuosina 2005-2007

Pohjana: Vantaan kaupunginkirjaston kokoelmatilastot v. 2005-2007 (Härkönen, 2006; 2007; 2008)

Vuonna 2007 suomenkielistä aikuisten kaunokirjallisuutta hankittiin 7896 nidettä. Tietokirjallisuutta hankittiin lähes 600 nidettä vähemmän. Kaunokirjallisuuden hankinta kasvoi edellisestä vuodesta 5 %. (Pohjana: Härkönen, 2006; 2007; 2008)

Kaunokirjallisuuden alaluokkiin kuuluvat luokat 1-1.7 (Vantaalla on käytössä yleisestä luokituksesta poikkeavat notaatiot). Kertomakirjallisuuteen tässä tilastoinnissa kuuluvat luokat 1.4 (romaanit ja novellit) ja 1.5 murrekirjallisuus. Kertomakirjallisuuden kokoelmien ja lainauksen määrät ovat nähtävillä **Taulukossa 8**. Kertomakirjallisuuden osuus kaunokirjallisuuden lainauksesta oli 93 % ja kierto 6,2 (2007). Kertomakirjallisuus oli kaunokirjallisuuden luokista vilkkaimmassa käytössä. Seuraavaksi eniten kiersivät sarjakuvat (4,3). Koko suomenkielisen kirjallisuuden luokista kertomakirjallisuus oli toiseksi liikkuvim luokka kaupan, mainonnan ja markkinoinnin yhteisluokan (kierto 6,5) jälkeen. Kertomakirjallisuutta hankittiin 2007 6672 nidettä ja hankinta kasvoi edellisestä vuodesta 2 %. (Härkönen 2008.)

Taulukko 8. Vantaan kertomakirjallisuuden kokoelmat ja lainaus v. 2005-2007

Vuosi	Kokoelma	Lainaus
2005	87 474	553 844
2006	84 186	553 955
2007	83 654	521 121

Pohjana: Vantaan kaupunginkirjaston kokoelmatilastot v. 2006-2007 (Härkönen, 2007; 2008)

Tutkimukseni pohjaksi tein kartoituksen kirjastoissa käytössä olevista kategorioista (kyselylomake **Liitteessä 1**). Lähetin kyselylomakkeen sähköpostitse kahdeksaan kirjastoon ja kolmesta kysyin kysymykset puhelimitse. Vastausprosentti oli 100. Kyselyn vastauksista (**taulukko 9**) selvisi, että isot ja keskeiset kategoriat ”romantiikka” ja ”jännityskirjallisuus” on sijoitettu omille hyllypaikoille ja merkitty signum-tarroilla kaikissa kirjastoissa. Novellit oli neljässä kirjastossa merkitty signumilla, mutta sijoitettu yleisen kaunokirjallisuuden joukkoon. Samoin kahdessa kirjastossa selkokirjat ja sotaromaanit oli pelkästään merkitty. Eräkertomukset oli sijoitettu yleisen kaunokirjallisuuden joukkoon isoissa ja aivan pienimmissä kirjastoissa.

Taulukko 9. Vantaan kirjastoissa käytössä olevat kategoriat (n=11)

Kategoria	Kirjastojen määrä %
Romantiikka	100 %
Jännitys	100 %
Sotaromaanit	91 %
Tieteiskirjallisuus (Scifi)	91 %
Fantasia	91 %
Selkokirjat	82 %
Isotekstiset	82 %
Kauhu	73 %
Huumori	73 %
Eräkertomukset	55 %
Novellit	27 %

6.1.2. Kaunokirjallisuuden hankintakäytännöt Vantaan kaupunginkirjastossa

Kirjastot valitsevat kaiken suomenkielisen kirjallisuuden Vantaan omassa hankinta- ja luettelointikeskuksessa tai seudullisesti toimitetuista listoista. Vuodesta 1999 alkuvuoteen 2008 kirjastot käyttivät hankintaohjelmaa Hankia. Tässä ohjelmassa kirjastot pystyivät seuraamaan käyttämäänsä rahamäärää ja toisten Vantaan kirjastojen valintoja. Muiden HelMet-kirjastojen valintojen tarkistaminen ei ollut mahdollista. Alkuvuodesta 2008 otettiin käyttöön uusi hankintajärjestelmä Oranki, jossa kirjastot pystyvät tarkistamaan myös seudun muiden kirjastojen valinnat. Näin on mahdollisuus arvioida oman valintansa merkitystä tai tarpeellisuutta paitsi oman kaupungin myös seudullisesta näkökulmasta.

Valintalistat perustuvat toimittajan tarjontaan ja jonkin verran suoraan hankinta- ja luettelointikeskuksen tarjottavaan aineistoon. Aineiston toimittaja kilpailutetaan 4-5 vuoden välein. Tutkimusajankana suomenkielinen aineisto tuli BTJ Oy:stä. Aineiston toimittaja vaihtui kesäkuussa 2008 Kirjavälitys Oy:ksi. Valintalistoja toimitettiin noin kaksi kertaa kuukaudessa BTJ:n Kirjo-lehden ilmes-

tymistiheyden mukaan. Vuodessa tarjottiin kaikkiaan noin 5000 nimekettä. Kirjo-lehdessä kirjasta oli mukana kuvailuteksti. Kuvailuteksti on useimmiten kirjaa markkinoiva teksti, joka ei kerro kirjan sisällöstä kovinkaan hyvin. Useimmiten valitsija joutui tyytymään vain tekstiin, vain harvasta kirjasta oli julkaistu kansikuva (Niinimäki & Nurminen 2008).

Neljän suurimman kustantajan tuotanto valitaan kaksi kertaa vuodessa erillisiltä listoilta. Kustantajat toimittavat kirjastoille omat luettelonsa. Hankinta- ja luettelointikeskuksessa ei ole karsittu toimittajan tarjoamia nimekkeitä. BTJ:n luettelot haastateltavat arvioivat hyvin kattaviksi. Toimittajan tarjonnan ulkopuolelle jäi vain hyvin paikallinen tarjonta, lähinnä omakustanteet, joita kirjoittavat eivät olleet tarjonneet kirjakaupoille vaan tarjosivat suoraan kirjastoille. (Niinimäki & Nurminen 2008.) Yhteistyön aikana havaittiin asiakastoiveen perusteella ainoastaan yksi kustantaja, jonka tuotantoa toimittaja ei ollut tarjonnut (Nurminen 2008).

Hankinta- ja luettelointikeskus tarjoaa kirjastoille edellä kuvailtujen peruslistojen lisäksi tekijöiden suoraan tarjoamia kirjoja, täydennyslistoja, eniten myytyjen listoja (Purchasing alerts) ja paljon varattujen kirjojen listoja (aiemmin pikavalintalistat). Kaunokirjallisuudesta täydennyslistoja tehdään hyvin harvoin. Muutaman kerran on täydennetty klassikoita, viihdekirjallisuutta ja suosittuja nimekkeitä suoraan antikvariaatista ostamalla. Kaunokirjallisuus täydentyy useimmiten paljon varattujen listojen kautta. Hankinta- ja luettelointikeskukseseen tulee hyvin vähän asiakastoiveita. Useimmiten toivottu kirja on jo tilattu, mutta kirja ei ole saapunut ja eikä rekisteröity. Hankintaohjelman ja kirjastojärjestelmän välillä ei ole yhteyttä, joten asiakkaat eivät voi tietää kirjastojen hankinnoista. Kirjastoista tulleet täydennystoiveet ovat useimmiten muuta kuin kaunokirjallisuutta, mikä johtuu siitä, että paikallisesta kaunokirjallisuudesta on vaikea saada tietoa. (Nurminen, 2008.)

Kirjastot saavat tehdä valintansa hyvin itsenäisesti. Hankinta- ja luettelointikeskuksessa tarkistetaan virheet (esim. kohtuuton nidemäärä) ja muistutetaan kokonaan käsittelemättömistä listoista. Joskus lisätään selviä suosikkeja, jotka ovat jääneet kirjastolta tai kirjastoilta valitsematta. Ennen nykyistä yhteistä hankintajärjestelmää saatettiin joidenkin isojen ja kalliiden teosten sijoittamisesta neuvotella muiden seudun kirjastojen kanssa. (Nurminen, 2008.)

Voidaan olettaa, että kirjastot huomioivat hankinnoissaan alueen asiakaskunnan, koulutusohjelman ja ikärakenteen. Vantaalla ei ole päivitettyjä aineistonvalintaperiaatteita. Vanhat aineistonvalintaperiaatteet ovat hyvin yleiset eivätkä ole edes useimpien valitsijoiden tiedossa. Nidemäärät ovat julkaistujen kirjojen määrän kasvaessa vähentyneet. Tavallisin määrä on kirjastoa kohti yksi nide nimek-

keestä. Asiakkaiden kiinnostusta tiettyyn kirjaan on vaikea ennustaa, toiveiden monimuotoisuus on selvästi lisääntynyt. (Niinimäki, 2008.)

6.2. Arvioinnin toteutus

Arviointiin tarvittavan aineiston keräsin tammikuu-maaliskuu 2008 välisenä aikana. Arvioinnin mahdollistamiseksi tein verifointitutkimuksen, jossa räätälöityjen ideaalilistojen pohjalta arvioidaan kirjastojen kokoelmia (määrittely Wilén 2007, 134). Verifointitutkimuksessa varsinaisen tutkimusaineiston lisäksi kerätään vertailuaineisto. Samasta asiasta voi käyttää myös nimeä listamenetelmä, jossa kokoelman kattavuutta verrataan johonkin listaan. Lisäksi tutkin lainausmääriä. Tutkimusvuosiksi valittiin vuodet 2005-2006, jotta aineiston liikkuvuudesta olisi saatavissa vertailukelpoisia lainaustietoja. Tutkimusosa toteutettiin kolmessa vaiheessa. Ensin keräsin vertailulistan, sitten kirjastojen hankintatiedot ja lopuksi otannalla lainaustiedot. Tiedot kerättiin manuaalisesti, jolloin virhemahdollisuuksien määrä on suuri. Tämän takia olenkin käsitellyt tutkimuksen virhemahdollisuuksia ja toteuttamiseen liittyviä ongelmia kappaleessa 6.2.3.

6.2.1. Vertailulista ja muuttajat

Vertailulista muodostuu vuosina 2005-2006 ilmestyneistä aikuisten suomenkielisen kirjallisuuden nimekkeistä. Valmista listaa ei ollut käytettävissä. Poimin v. 2005-2006 julkaistut kertomakirjallisuuden nimekkeet Suomen kustannusyhdistyksen Vuoden kirjat/Årets böcker -luetteloista tammikuun 2008 aikana. Vuonna 2005 julkaisussa oli esitelty 44 kustantajan julkaisemat kirjat, vuonna 2006 45 kustantajan. (Vuoden 2005 & Vuoden 2006.) Listaa täydensin etsimällä luettelon ulkopuolisten kustantajien nimiä kirjainmainoksista, kirjojen tilausluetteloista (BTJ Kirjastopalvelun Kirjo-lehdistä), Suomen Pienkustantajat ry:n (<<http://www.suomenpienkustantajat.fi/>>), Kirjasuoran (<<http://www.kirjasuora.fi/kustantajat-verkossa.html>>) ja Kustantajat.com (<<http://www.kustantajat.com/>>) verkkosivuilta.

Vuoden kirjat -luettelon ulkopuolisten kustantajien julkaisemat nimekkeet etsin käyttämällä Suomen kansallisbibliografia Fennican (<<https://fennica.linneanet.fi/>>) sanahaussa kustantajan nimeä ja rajaamalla vuoden, julkaisumaan ja kielen. Saadut viitteet kävin läpi yksitellen ja poimin niistä kertomakirjallisuuden nimekkeet luokituksen perusteella.

Määrällisen tutkimuksen käsittein nimekkeet ovat havaintoyksiköitä ja tutkittavat asiat muuttujia. Muuttujia tutkimuksessa ovat kategoria, sidostyyppi, kustantaja, kirjailijan kotimaa, lainaus ja ai-

neiston kierto. Kategoriat on muodostettu sisällönkuvailussa määritellyn genren mukaan. Katgoria on hyllyluokka, joka voi sisältää hyvinkin erilaisia genrejä. Esimerkiksi katgoria ”jännitys” sisältää ainakin seuraavat genret: salapoliisiromaanit, poliisikirjallisuus, rikoskirjallisuus, vakoilukirjallisuus ja kauhukirjallisuus. Hyllyluokista asiakkaat löytävät samantyyppiset aineistot samasta paikasta ja valinta helpottuu. Hyllyluokan sisältö voi olla hyvinkin yksiselitteinen sisältäen vain yhtä genreä, esim. eräkertomukset. Toisaalta esim. ”jännitys” kuten edellä kuvailtiin, voi sisältää hyvin erilaisia genrejä. Tutkimukseni kategoriat on valittu Bakerin (2002, 233) esittämän ja yleisesti Vantaan kirjastoissa käytössä olevan katgoriajaon pohjalta (ks. **Taulukko 9**). Muutamia katgorioita rajasin pois sillä perusteella, että havaintoyksiköitä olisi jäänyt hyvin vähän tilastollisen analyysin onnistumiseksi. Kategoriat ovat seuraavat: eräkertomukset, fantasiakirjallisuus, huumorikirjat, jännityskirjat, novellit, romantiikka, sotaromaanit, tieteiskirjallisuus ja klassikot. Klassikot valitsin omien pohdintojeni perusteella. Katgorioiden ulkopuolelle jäivät sijoitin yleiseen kaunokirjallisuuteen. Nimekkeen sijoituskatgorian valintaan vaikuttivat kirjastojen tekemät katgoriavalinnat, sisällönkuvailu ja ensimmäinen ilmestymisvuosi.

Eräkertomuksiin luokittelin kaunokirjallisen eräkirjallisuuden, erätarinat ja eränovellit ts. kertomukset metsästys- ja kalastusreissuista. Fantasiakirjallisuuteen sijoitetut kattoivat laajan fantasian kirjon miekka ja magia -kirjallisuudesta hyvän ja pahan välisiin taisteluihin. Huumorikirjoihin luokitettiin pääasiassa vain vitsi- ja kaskukirjat. Humoristiset romaanit sijoittuivat yleisen kaunokirjallisuuden joukkoon. Jännityskirjat-katgoria pitää sisällään rikoskirjallisuuden, poliisikirjallisuuden, salapoliisiromaanit, vakoilukirjallisuuden, seikkailukirjallisuuden, kovaksikeitetyn rikoskirjallisuuden, psykologisen jännityskirjallisuuden, historialliset rikosromaanit, rikosnovellit ja psykologisen kauhukirjallisuuden ja kauhunovellit. Klassikoihin valittiin kirjat, jotka olivat ilmestyneet ensimmäisen kerran ennen vuotta 1985 tai olivat klassisia romaaneja, jotka oli käännetty vasta tutkimusvuosina. Novelleihin valittiin ne, jotka oli kuvailtu novellit-asiasanalla. Romantiikan alle luokittelin rakkausromaanit ja viihdekirjallisuuden. Sotaromaaneihin päättyivät fiktiivisesti sotarintaman tapahtumia talvi- tai jatkosodassa tai maailmansodissa kuvaavat romaanit, tieteiskirjallisuuteen erilaisista yhteiskunnista ja tulevaisuusutopioista kertovat romaanit ja tieteisnovellit.

Sidostyyppinä oli kaksi vaihtoehtoa: sidottu ja nidottu. Nidotusta kaunokirjallisuudesta käytän yleisesti vakiintunutta nimeä pökkari (taskukirja). Kustantajat jaoin kolmeen ryhmään: isot kustantajat, keskisuuret kustantajat ja pienet kustantajat. Jaon tein kokonaisjulkaisumäärän ja aikuisten kaunokirjallisuuden julkaisumäärän perusteella. Isoihin kustantajiin kuuluvat paljon kaunokirjallisuutta ja yli 100 kirjaa vuodessa julkaisevat Gummerus Kustannus Oy, Karisto Oy, Like Kustannus Oy, Kustannusosakeyhtiö Otava, Taskukirja LOISTO Oy ja Werner Söderström Osakeyhtiö (WSOY). Jul-

kaisutiedot ovat kustantajien verkkosivuilta. Keskiuuriin kustantajiin luokittelin kustantajat, jotka olivat julkaisseet yli 50 kirjaa eivätkä kuuluneet Suomen pienkustantajat ry:hyn (<<http://www.suomenpienkustantajat.fi/>>). Julkaisutiedot sain Suomen kansallisbibliografiasta (<<https://fennica.linneanet.fi/>>). Muut luokittelin pieniksi kustantajiksi. Kotimaiseen kirjallisuuteen kuuluvat kaikki kirjat, jotka on alun perin kirjoitettu suomeksi tai kirjailija on suomalainen. Muut luokittelin käännöskirjallisuudeksi.

Vertailulistalle tuli kaikkiaan 1632 nimekettä. Nimekkeiden jakauma on nähtävissä kategorioittain **Taulukossa 10**. Vertailulistan suurin kategoria oli yleinen kaunokirjallisuus, johon kuului lähes puolet nimekkeistä (42 %). Seuraavaksi eniten oli vertailulistalla jännityskirjoja 31 % ja romantiikan nimekkeitä 8 %. Muita kategorioita oli nimekkeistä reilusti alle 10 %. Pienimpien eräkertomuksien ja tieteiskirjallisuuden osuus oli vain 1 %. Yleisen kaunokirjallisuuden ulkopuolisten kategorioiden nimekkeiden osuus oli lähes 58 %.

Taulukko 10. Vertailulistan nimekkeiden määrät (n) ja osuudet (%) kategorioittain

Kategoria	Nimekkeiden määrä	
	n	%
Yleinen kaunokirjallisuus	690	42 %
Jännityskirjat	506	31 %
Romantiikka	123	8 %
Klassikot	76	5 %
Novellit	61	4 %
Fantasia	53	3 %
Huumorikirjat	45	3 %
Sotaromaanit	39	2 %
Eräkertomukset	22	1 %
Tieteiskirjallisuus	17	1 %
Kaikki yhteensä	1632	100 %

Vertailulistan nimekkeistä oli 62 % sidottuja ja 38 % pukkareita (**Taulukko 11**) Sidottuja julkaistiin 24 prosenttiyksikköä enemmän kuin pukkareita. Sidottujen osuus oli suurempi kuin pukkarien osuus lähes kaikissa kategorioissa. Ainoastaan tieteiskirjallisuudessa pääosa nimekkeistä oli pukkareita. Sidottujen osuus oli eräkertomuksissa 73 %, yleisessä kaunokirjallisuudessa 65 %, jännityskirjoissa 64 %, romantiikassa 59 % ja huumorikirjoissa 58 %. Muissa sidottujen hallitsemisissa kategorioissa sidottujen ja pukkareiden osuuksissa eroa oli vain alle 10 prosenttiyksikköä. Eräkertomuksissa, joissa pukkareit hallitsivat, pukkareiden osuus oli 73 % ja sidottujen vain 24 %.

Taulukko 11. Vertailulistan nimekkeiden määrät (n) ja osuudet (%) sidostyyppin mukaan ja kategorioittain

Kategoria	Sidotut		Pokkarit		Nimekkeet yhteensä	
	n	%	n	%	n	%
Yleinen kaunokirjallisuus	447	65 %	243	35 %	690	100 %
Jännityskirjat	325	64 %	181	36 %	506	100 %
Romantiikka	73	59 %	50	41 %	123	100 %
Klassikot	39	51 %	37	49 %	76	100 %
Novellit	33	54 %	28	46 %	61	100 %
Fantasia	27	51 %	26	49 %	53	100 %
Huumorikirjat	26	58 %	19	42 %	45	100 %
Sotaromaanit	21	54 %	18	46 %	39	100 %
Eräkertomukset	16	73 %	6	27 %	22	100 %
Tieteiskirjallisuus	4	24 %	13	76 %	17	100 %
Kaikki nimekkeet	1011	62 %	621	38 %	1632	100 %

Kustantajat suosivat hienoisesti käänöskirjallisuuden julkaisemista (**Taulukko 12**). Vertailulistan nimekkeistä 55 % oli käänöskirjallisuutta ja 45 % kotimaista kirjallisuutta. Fantasiaa ja romantiikkaa hallitsivat ulkomaiset kirjailijat. Käänöskirjallisuuden osuus fantasiassa oli 96 % ja romantiikassa 80 %. Tieteiskirjallisuudessa käänöskirjallisuuden osuus oli 76 % ja jännityskirjoissa 70 %. Myös klassikoissa käänöskirjallisuutta oli yli 30 prosenttiyksikköä enemmän kuin kotimaista kirjallisuutta. Kotimainen kirjallisuus hallitsi eräkertomuksia, novelleja, huumorikirjoja ja sotaromaaneja. Vertailulistan kaikki eräkertomusten nimekkeet olivat kotimaista kirjallisuutta. Huumorikirjoissakin kotimaisen kirjallisuuden osuus oli 89 %, sotaromaaneissa 77 % ja novelleissa 69 %.

Taulukko 12. Vertailulistan kotimaisen kirjallisuuden ja käänöskirjallisuuden nimekkeiden määrät (n) ja osuudet (%) kategorioittain

Kategoria	Kotimainen kirjallisuus		Käänöskirjallisuus		Nimekkeet yhteensä	
	n	%	n	%	n	%
Yleinen kaunokirjallisuus	395	57 %	295	43 %	690	100 %
Jännityskirjat	152	30 %	354	70 %	506	100 %
Romantiikka	25	20 %	98	80 %	123	100 %
Klassikot	25	33 %	51	67 %	76	100 %
Novellit	42	69 %	19	31 %	61	100 %
Fantasia	2	4 %	51	96 %	53	100 %
Huumorikirjat	40	89 %	5	11 %	45	100 %
Sotaromaanit	30	77 %	9	23 %	39	100 %
Eräkertomukset	22	100 %	0	0 %	22	100 %
Tieteiskirjallisuus	4	24 %	13	76 %	17	100 %
Kaikki nimekkeet	737	45 %	895	55 %	1632	100 %

Isojen kustantajien julkaisuja oli vertailulistalla reilusti enemmän kuin puolet (**Taulukko 13**). Isojen kustantajien julkaisemien nimekkeiden osuus oli vertailulistan nimekkeistä 67 %. Keskisuuret ja pienet julkaisivat yhteensä vähän alle kolmanneksen kaikista vertailulistan nimekkeistä. Keskisuur-

ten kustantajien osuus vertailulistan nimekkeistä oli 21 % ja pienten kustantajien 11 %. Kaikissa kategorioissa isojen kustantajien julkaisemia nimekkeitä oli kaikista eniten. Selvimmät erot olivat romantiikassa, tieteiskirjallisuudessa ja jännityskirjoissa. Romantiikassa isojen kustantajien osuus oli 92 %, jännityskirjoissa 77 % ja tieteiskirjallisuudessa 76 %. Fantasiassa ja huumorikirjoissa isot kustantajat ja keskisuuret kustantajat julkaisivat lähes yhtä paljon. Eroa molempien kustantajien julkaisemissa nimekkeissä oli vain kaksi prosenttiyksikköä. Fantasiaa julkaisivat isot kustantajat 45 % ja keskisuuret kustantajat 43 %, kun vastaavasti huumorikirjoissa isojen kustantajien julkaisemien nimekkeiden osuus oli 38 % ja keskisuurten kustantajien julkaisemien 36 %. Pienten kustantajien osuus jäi valtaosassa kategorioita alle viidennekseen. Vain huumorikirjoja ja eräkertomuksia pienet kustantajat julkaisivat yli 20 %. Huumorikirjojen osuus oli 27 % ja eräkertomusten 23 % omien kategorioidensa julkaistuista nimekkeistä.

Taulukko 13. Vertailulistan nimekkeiden määrät (n) ja osuudet (%) eri kustantajaryhmittäin ja kategorioittain

Kategoria	Isot kustantajat		Keskisuuret kustantajat		Pienet kustantajat		Nimekkeet yhteensä	
	n	%	n	%	n	%	n	%
Yleinen kaunokirjallisuus	415	60 %	166	24 %	109	16 %	690	100 %
Jännityskirjat	391	77 %	89	18 %	26	5 %	506	100 %
Romantiikka	113	92 %	8	7 %	2	2 %	123	100 %
Klassikot	53	70 %	14	18 %	9	12 %	76	100 %
Novellit	34	56 %	16	26 %	11	18 %	61	100 %
Fantasia	24	45 %	23	43 %	6	11 %	53	100 %
Huumorikirjat	17	38 %	16	36 %	12	27 %	45	100 %
Sotaromaanit	28	72 %	6	15 %	5	13 %	39	100 %
Eräkertomukset	12	55 %	5	23 %	5	23 %	22	100 %
Tieteiskirjallisuus	13	76 %	2	12 %	2	12 %	17	100 %
Kaikki nimekkeet	1100	67 %	345	21 %	187	11 %	1632	100 %

Vertailulistan perusteella voi muodostaa kuvan v. 2005-2006 suomalaisesta kustannuspolitiikasta. Tyypillisin julkaistu kirja on yleistä kaunokirjallisuutta tai jännityskirjoja. Kirjan on kustantanut yksi neljästä isosta kustantajasta sidottuna. Kirja voi olla lähes yhtä todennäköisesti käännoiskirjallisuutta tai kotimaista kirjallisuutta. Pienimmät valikoimat ovat tieteiskirjallisuudessa, eräkertomuksissa ja sotaromaaneissa. Pokkarivalikoima on suppeahko. Ainoastaan yleisestä kaunokirjallisuudesta tai jännityskirjoista on edes kohtuullinen valikoima. Kustannuskynnystä eivät juuri ollenkaan ylittäneet kotimaiset fantasiakirjallisuudeksi tai tieteiskirjallisuudeksi luokitellut kirjat. Vastaavasti eräkertomuksissa, huumorikirjoissa ja sotaromaaneissa ei ole ollenkaan tai hyvin vähän käännoiskirjoja.

6.2.2. Aineiston keruu ja arviointimenetelmät

Vertailulistan jokaisen nimekkeen tarkistin HelMet-aineistotietokannasta (<<http://www.helmet.fi/>>). Keräsin hankituista nimekkeistä seuraavat tiedot: kategoria, 1. ilmestymisvuosi, Vantaalle hankittujen niteiden omistajakirjastot ja hankitut määrät. Tämän työn tein helmikuun puolen välin ja maaliskuun alun välisenä aikana. Keräämäni tiedot syötin havaintomatriisiin.

Aineistonkeruun viimeinen vaihe oli lainaustietojen kerääminen. Kaikkien nimekkeiden lainaustietojen läpikäyminen olisi ollut työlästä, joten valitsin otannalla ne nimekkeet, joista keräsin lainaustiedot. Otantamenetelmänä käytin ositettua otantaa. Ositetussa otannassa tilastoyksiköitä valitaan etukäteen valituista ositteista joko yhtä monta tilastoyksikköä (tasainen kiintiöinti), prosentuaalisesti yhtä paljon tutkittavia (suhteellinen kiintiöinti) tai jokaisesta ositteesta ositteen, koon hajonnan tai yksikkökustannusten huomioiva määrä (optimaalinen kiintiöinti). Ositetun otannan jokaisessa ryhmässä pitää olla vähintään 30 tilastoyksikköä. Edustava otos valitaan perusjoukosta arpoen, jolloin jokaisella tilastoyksiköllä on mahdollisuus päästä otokseen. (Heikkilä, 2004, 37-38, 41, 45.) Otantaa varten jaoin tilastoyksiköt kategorioittain ja käytin suhteellista kiintiöintiä. Muutamisiin kategorioihin olisi tullut alle 30 tilastoyksikköä, joten yhdistin kategorioita. Excelin satunnaisluvun avulla valittiin 55 % jokaisesta kategoriasta. Otos (788) jakaantui nimekkeittäin seuraavasti:

Eräkertomukset+sotaromaanit+huumorikirjat	47
Fantasia+tieteiskirjallisuus	35
Jännitys	263
Klassikot	37
Novellit	30
Romantiikka	65
Yleinen kaunokirjallisuus	311

Keräsin kaikkien valittujen nimekkeiden jokaisen kirjaston jokaisen niteen luontipäivän, lainamäärän ja uusintakertojen määrän Millennium-järjestelmästä työpaikallani Lumon kirjastossa 3.3.-20.3.2008 välisenä aikana. Muutamia tarkistuksia tein kyseisen ajankohdan jälkeen huhtikuussa 2008.

Koko aineiston analysointiin käytin Excel-taulukkolaskentaohjelman eri ominaisuuksia. Muuttujista nimekkeiden määrä, niteiden määrä, lainausten määrä ja kierto ovat suhteasteikollisia muuttujia. Jokaiselle niistä voidaan määrittää nollakohta ja mitata kuinka monta kertaa suurempi arvo on kuin

toinen arvo (Heikkilä 2004, 82). Muilla muuttujilla voidaan kuvata ainoastaan mitattujen yksiköiden samanlaisuutta tai erilaisuutta, joten ne ovat luokittelu- eli nominaaliasteikollisia. Näillä muuttujilla voidaan laskea vain prosentit, keskiluvuista moodi (Valli 2001, 27). Tutkimuskysymyksiini etsin vastausta laskemalla luokitteluasteikollisille muuttujille frekvenssit ja prosentuaaliset frekvenssit. Suhdelukuasteikollisille muuttujille käytin Excel-taulukkolaskentaohjelman tietojen analysointia, josta sain muuttujia koskevat tunnusluvut.

Kokoelman arvioinnissa keskeinen tehokkuuden mittari on kierto. Kierto määritellään seuraavasti: lainojen kokonaismäärä tietynä aikana (yleensä yksi vuosi) jaettuna kokonaiskokoelman määrällä (määrittely Poll & Boekhorst 2007, 128). Mielestäni näin määriteltynä kierto ei ole kovin kuvaava muuttuja. Aineisto, joka on hankittu vuonna 2005, on ehtinyt kiertää useammin kuin myöhempiä vuosina kirjastoihin hankittu aineisto. Vuosikierron sijaan laskin kuukausikierron, joka saadaan jakamalla niteiden kokonaislainaus niteiden ”kokoelmakuukausien” määrällä. Tässä tutkimuksessa yhdellä niteellä ”kokoelmakuukausia” voi olla maksimissaan 38 (vuoden 2005 alusta vuoden 2008 helmikuun loppuun) ja minimissään yksi (helmikuu 2008). Esimerkiksi jos nide on ollut lainassa 12 kertaa vuoden aikana ja se on hankittu vuoden alussa, kuukausikierron arvo on yksi. Jos nide on hankittu heinäkuun alussa, kuukausikierron arvo on kaksi. Saatuihin arvoihin vaikuttavat niteiden määrä, niteiden hankintakuukaudet, laina-ajan pituus ja uusintakertojen määrä. Tavallisena vuosikierron arvona ilmaistuna kierron arvo kuusi olisi kuukausikierto 0,5. Kuukausikierron muuntaminen vuosikierroksi on nähtävissä **liitteessä 2**.

6.2.3. Tutkimuksen luotettavuus ja toteutukseen liittyvät ongelmat

Määrällisiin tutkimuksiin liittyy tutkimuksen reliaabelisuuden, tarkkuuden ja validiuksen arviointi. On arvioitava, onnistuuko tutkimuksen toistettavuus, onko satunnaisvirheet poistettu ja ovatko mitarit mitanneet sitä, mitä niiden pitäisikin mitata. Luotettavassa tutkimuksessa otoskoko on edustava, havaintoyksiköiden tiedot on oikein syötetty ja vastausprosentti on hyvä. (Vilka, 2007, 149-152.)

Tämän tutkimuksen ongelmakohtia ovat manuaaliseen tietojen keräämiseen liittyvät virhemahdollisuudet, aineiston suuri koko, vertailulistan kattavuus, kategorioiden valinnan vaikeus, otannan edustavuus, havaintoyksiköiden tilan muuttuminen jatkuvasti, eripituiset laina-ajat, kirjastojen sulkemiset ja uusimisen helppous. Käsiteltäessä suuria määriä manuaalisesti, voi tarkistuksista huolimatta joku tieto jäädä virheelliseksi. Virhe voi tapahtua tietojen keräämisvaiheessa tai siirtämisessä havaintomatriisiin. Oikean kategorian valinta ei ole täysin yksiselitteistä. Kirjastojenkin valinnat vaih-

telivat. Usein kirjaa ei ollut sijoitettu mihinkään kategoriaan, vaikka sisällönkuvailun mukaan kirja olisi selvästi sijoitettavissa johonkin kategoriaan. Valitsin yleensä kategoriavaihtoehdon, koska kategorioiden ulkopuolisten osuus kasvoi muutenkin suureksi.

Kirjoja lainataan ja lainoja uusitaan koko ajan. Lainaustiedot päivittyvät huomattavasti nopeammin kuin esim. ihmisten mielipiteet tai käyttäytymistavat. Kirjoja myös jää palauttamatta perinnästä huolimatta. Kirjoja korvataan ja poistetaan päivittäin. Millennium-järjestelmän lainaustiedoista näkyi, jos kirja oli poistettu tämän vuoden aikana, mutta ei aikaisempien vuosien poistoja. HelMet-aineistotietokannan puolella ei ollut tätä tietoa saatavissa. Kirja on saatettu hankkia, mutta se on syystä tai toisesta jouduttu poistamaan. Olettaisin, että koko aineistossa tämän kadon osuus on pieni eikä vaikuta tutkimustulokseen. Otannan edustavuus oli mielestäni hyvä ja riittävä.

Lainaustietoja vääristi jonkun verran ison Myyrmäen kirjaston remonttiaikainen sulkeminen, joka vaikutti myös alentavasti Vantaan kokonaislainaukseen vuonna 2007. Nettiusimisen (uusimiskertojen määrä korkeintaan viisi) helppous näkyi hyvin monessa niteessä. Joukkoon mahtui yli sadan kerran uusiminen, minkä ei käytösääntöjen rajoissa olisi edes pitänyt olla mahdollista. Toinen lainausmääriin vaikuttava asia oli Bestseller-kokeilu vuonna 2006. Kokeiluun osallistui Vantaalta kolme kirjastoa: Tikkurilan, Martinlaakson ja Länsimäen kirjastot. Bestseller-kirjoiksi valittiin uusia ja kysytyjä kirjoja eniten hankituista kategorioista (jännityskirjat, romantiikka ja yleinen kaunokirjallisuus). Kirjojen laina-aika on yksi viikko eikä niitä voi uusia. Bestseller-kappale oli tunnistettavissa lainaustilastosta huomattavasti muiden niteiden lainamääriä korkeampina lukuina ja uusintakertojen vähäisinä määrinä. Toukokuun 2007 alusta kokeilu vakiinnutettiin ja laajennettiin kaikkiin kirjastoihin.

7. ARVIOINNIN TULOKSET

Tutkimusosan ensimmäisessä luvussa pyrin vastaamaan ensimmäiseen tutkimuskysymykseeni, millaista aineistoa on hankittu, ja kuinka paljon aineistoa on hankittu, ja kuinka kattavaa ja tasapuolista hankinta on ollut. Nimekepohjaisessa tarkastelussa tavoitteenani on saada tietoa hankitun aineiston laadusta, kattavuudesta ja tasapuolisuudesta kokonaisuudessaan ja eri aineistotyypeissä. Tarkastelussa pohjana käytän vertailulistaa, jonka esittelin luvussa 6.2.1. Nidepohjaisessa tarkastelussa selvitän hankinnan kokonaismäärän ja tasapuolisuuden samoissa edellä mainituissa aineistoryhmissä. Toisessa luvussa tarkastelun kohteena on hankkimatta jäänyt aineisto. Selvitän, millaista aineistoa on jäänyt hankkimatta ja miten hankkimatta jääneitä on saatavissa muista HelMet-kirjastoista. Kak-

si viimeistä lukua käsittelevät hankittujen niteiden lainausta ja kiertoa. Kaikissa luvuissa tarkastelun kohteena ovat eri kategoriat, sidostyytit (sidotut ja pokkarit), kotimainen kirjallisuus ja käännöskirjallisuus sekä eri kustantajaryhmät (isot kustantajat, keskisuuret kustantajat ja pienet kustantajat).

7.1.1. Eri kategoriat

Vertailulistalle valikoitui 1632 nimekettä. Näistä vertailulistan nimekkeistä 88 % (1433) on sellaisia, joista vähintään yksi nide hankittiin johonkin Vantaan kirjastoon tammikuun 2005 ja helmikuun 2008 välisenä aikana (**Taulukko 14**). Kokonaan hankkimatta jäi 12 % nimekkeistä. Hankkimatta jääneitä nimekkeitä käsitellään tarkemmin luvussa 7.2.

Taulukko 14. Vertailulistalta hankittujen ja hankkimatta jääneiden nimekkeiden määrät (n) ja osuudet (%) kategorioittain

Kategoria	Hankitut nimekkeet		Hankkimatta jääneet nimekkeet		Vertailulistan nimekkeet	
	n	%	n	%	n	%
Yleinen kaunokirjallisuus	565	82 %	125	18 %	690	100 %
Jännityskirjat	479	95 %	27	5 %	506	100 %
Romantiikka	119	97 %	4	3 %	123	100 %
Klassikot	68	89 %	8	11 %	76	100 %
Novellit	54	89 %	7	11 %	61	100 %
Fantasia	49	92 %	4	8 %	53	100 %
Sotaromaanit	34	87 %	5	13 %	39	100 %
Huumorikirjat	31	69 %	14	31 %	45	100 %
Eräkertomukset	20	91 %	2	9 %	22	100 %
Tieteiskirjallisuus	14	82 %	3	18 %	17	100 %
Kaikki kategoriat	1433	88 %	199	12 %	1632	100 %

Kattavimmin nimekkeitä hankittiin romantiikasta 97 %, jännityskirjoista 95 %, fantasiasta 92 % ja eräkertomuksista 91 % (**Taulukko 14**). Lähes 90 %:n kattavuuteen tarjotuista nimekkeistä ylsivät myös klassikot ja novellit (molemmat 89 %) sekä sotaromaanit (87 %). Keskimääräistä heikompi kattavuus oli yleisellä kaunokirjallisuudella ja tieteiskirjallisuudella (molemmat 82 %). Selvästi heikoin kattavuus oli huumorikirjoilla, joita hankittiin vain 69 % vertailulistan nimekkeistä. Jos tarkastelee hankinnan kattavuutta nimekemäärän mukaan, merkittävimmät erot suhteessa tarjontaan olivat yleisellä kaunokirjallisuudella (hankkimatta jäi 125 nimekettä), jännityskirjoilla (27 nimekettä) ja huumorikirjoilla (14 nimekettä). Muissa kategorioissa hankkimatta jäi alle kymmenen nimekettä, tieteiskirjallisuutta kolme ja eräkertomuksia vain kaksi nimekettä.

Paljon nimekkeitä oli tarjolla yleisestä kaunokirjallisuudesta, jännityskirjoista ja romantiikasta ja vähiten nimekkeitä eräkertomuksista ja tieteiskirjallisuudesta. Suuri nimeketarjonta tuo valitsijalle enemmän valintamahdollisuuksia. Tässä johtuen voisi olettaa, että jätetään valitsematta enemmän

nimekkeitä kuin niissä kategorioissa, joissa nimekkeitä on tarjolla vain vähän. Tämä oletus pitää paikkansa vain yleisessä kaunokirjallisuudessa. Sen sijaan jännityskirjojen ja romantiikan nimekkeet hankittiin hyvin kattavasti huolimatta suuresta tarjonnasta. Pienissä kategorioissa hankittiin lähes kaikki, mitä oli vertailulistalla. Poikkeuksena olivat huumorikirjat, joita tarjottiin 45 nimekettä, mutta hankittiin vain 31 nimekettä. (**Taulukko 14.**)

Hankituista 1433 nimekkeestä hankittiin yhteensä 10347 niteitä (**taulukko 15**). Kategorioista, joista hankittiin eniten nimekkeitä, hankittiin myös eniten niteitä. Jakauman järjestys ja suhteelliset frekvenssit vaihtelivat. Eniten niteitä hankittiin jännityskirjoista (4012 niteitä) ja yleisestä kaunokirjallisuudesta (4006 niteitä), molempia 39 % kaikista hankituista niteistä. Kolmannen kategorian, romantiikan osuus oli jo huomattavasti pienempi, vain 10 % (1086 niteitä). Määrällisesti romantiikkaa kuitenkin hankittiin lähes viisi kertaa enemmän kuin seuraavaksi suurimpia kategorioita klassikoita (231 niteitä), novelleja (215 niteitä) ja sotaromaaneja (193 niteitä). Nimekemääriltään pienten kategorioiden nimekkeitä oli hankittu myös vähäisimmät määrät: eräkertomuksia 55 niteitä, tieteiskirjallisuutta 84 niteitä ja huumorikirjoja 94 niteitä.

Jännityskirjoista, romantiikasta ja fantasiasta hankittiin suhteessa enemmän niteitä kuin nimekkeitä. Klassikoilla, novelleilla ja huumorikirjoilla tilanne oli päinvastoin. Nimekkeiden osuus hankituista nimekkeistä oli suurempi kuin vastaavasti niteiden osuus kaikista hankituista niteistä. Yleisellä kaunokirjallisuudella, sotaromaaneilla, eräkertomuksilla ja tieteiskirjallisuudella sekä nimekkeiden että niteiden osuudet kaikista nimekkeistä ja kaikista niteistä olivat yhtä suuria.

Taulukko 15. Hankittujen nimekkeiden ja niteiden määrät (n) ja osuudet (%)

Kategoria	Hankitut nimekkeet		Hankitut niteet	
	n	%	n	%
Yleinen kaunokirjallisuus	565	39 %	4006	39 %
Jännityskirjat	479	33 %	4012	39 %
Romantiikka	119	8 %	1086	10 %
Klassikot	68	5 %	231	2 %
Novellit	54	4 %	215	2 %
Fantasia	49	3 %	371	4 %
Sotaromaanit	34	2 %	193	2 %
Huumorikirjat	31	2 %	94	1 %
Eräkertomukset	20	1 %	55	1 %
Tieteiskirjallisuus	14	1 %	84	1 %
Kaikki kategoriat	1433	100 %	10347	100 %

Kokonaishankinnan määrä ei kuvaa riittävästi valintatilannetta, koska hankintaan vaikuttavat kategorian koko ja tarjonnan määrä. Todellista valintaratkaisua kuvaa, kuinka moneen niteeseen valitsi-

ja on päätynyt nimekettä kohden. Niteiden jakaumaa voidaan kuvata tunnuslukujen avulla. Hankittujen niteiden jakaumia eri kategorioilla kuvaavat tunnusluvut ovat **liitteessä 3 taulukossa 1**. Taulukosta on nähtävissä, että keskimäärin niteitä nimekettä kohden hankittiin 7,2 (mediaani 6,0). Nimekkeittäin niteiden määrä vaihteli hyvin paljon. Keskimäärin hankinta vaihteli 1,7 ja 12,7 välillä. Hankittujen niteiden määrä nimekettä kohden oli minimissään yksi ja maksimissaan 51.

Taulukosta 16 voi päätellä, että tyypillisin niteiden määrä nimekettä kohden oli kahdesta kymmeneen (67 % nimekkeistä). Noin viidenneksestä (23 %) nimekkeistä oli hankittu 11-30 nidettä. Valtaosasta (99 %) nimekkeistä oli hankittu korkeintaan 30 nidettä nimekettä kohden. Suosikkinimekkeitä, joita oli hankittu yli 30 nidettä, oli vain 1 %. Niitä nimekkeistä, joista oli hankittu koko kirjastoon vain yksi nide, oli 10 %.

Taulukko 16. Hankittujen niteiden määrät (f) ja osuudet (%) nimekettä kohden

<i>Niteet/nimeke</i>	<i>f</i>	<i>%</i>	<i>Summafrekvenssi F</i>	<i>Suht.summafrekvenssi %</i>
1	141	10 %	141	10 %
2 - 10	958	67 %	1099	77 %
11 - 30	325	23 %	1424	99 %
30 tai yli	9	1 %	1433	100%
Yhteensä	1433	100 %		

Eniten niteitä nimekettä kohden hankittiin romantiikasta (9,1) ja jännityskirjoista (8,4) (**liite 3 taulukko 1**). Hankituissa niteiden määrissä oli hyvin suuri vaihtelu, minkä voi päätellä suurista keskihajonta-arvoista. Keskimääräisesti niteiden määrä vaihteli romantiikalla 3,9 ja 14,3 (keskihajonta 5,7), ja jännityskirjoilla 2,7 ja 14,1 (keskihajonta 5,7) niteen välillä. Seuraaviksi eniten hankittiin fantasiaa (7,6) ja yleistä kaunokirjallisuutta (7,1). Fantasialla keskimääräinen vaihtelu (keskihajonta 3,6) oli selvästi pienempi kuin romantiikalla ja jännityskirjoilla. Sen sijaan yleistä kaunokirjallisuutta ei hankittu kovin tasaisesti, koska keskihajonta oli 5,8. Yleisen kaunokirjallisuuden niteitä hankittiin keskimäärin 1,3 ja 12,9 välillä. Tieteiskirjallisuutta, sotaromaaneja, novelleja ja huumorikirjoja hankittiin alle kaikkien kategorioiden keskiarvon (7,1). Näillä kategorioilla hankinta oli hyvin tasaista, keskihajonta-arvot vaihtelivat 2,0 ja 3,6 välillä. Tieteiskirjallisuutta hankittiin keskimäärin 6,0, sotaromaaneja lähes saman verran (5,7), novelleja 4,0, klassikoita 3,4 ja huumorikirjoja vain 3,0 nidettä nimekettä kohden. Kaikissa kategorioissa oli nimekkeistä, joita oli hankittu vain yksi nide. Maksiminidemäärät vaihtelivat eräkertomusten seitsemän ja yleisen kaunokirjallisuuden 51:n välillä. Vähän niteitä oli hankittu myös huumorikirjoista (9) ja paljon niteitä jännityskirjoista (42).

7.1.2. Sidotut ja pokkarit

Sidottuja nimekkeitä hankittiin noin puolet enemmän kuin pokkareita (**Taulukko 17**). Sidottuja oli hankitusta 1433 nimekkeestä 68 % ja pokkarinimekkeitä 32 %. Kategoriatasolla sidottuina julkaistut nimekkeet hallitsivat, vain tieteiskirjallisuudessa pokkareita hankittiin enemmän kuin sidottuja nimekkeitä. Tieteiskirjallisuudella pokkarien osuus oli 71 %. Erityisen hallitsevia sidotut nimekkeet olivat yleisessä kaunokirjallisuudessa ja eräkertomuksissa, joissa pokkareita hankituista oli vain noin neljäsosa: eräkertomuksissa 25 % ja yleisessä kaunokirjallisuudessa 24 %. Myös romantiikassa pokkareiden hankinta oli selvästi vähäisempää kuin sidottujen nimekkeiden, pokkareita hankittiin 33 % ja sidottuja nimekkeitä puolet enemmän (67 %). Muissa kategorioissa sidottujen nimekkeiden ja pokkarinimekkeiden osuudet olivat lähempänä toisiaan. Fantasiassa ja huumorikirjoissa molempia hankittiin lähes yhtä paljon. Huumorikirjoissa sidottuja nimekkeitä hankittiin 52 % ja pokkareita 48 %. Klassikoissa ja fantasiassa eroa oli jonkin verran enemmän sidottujen hyväksi. Klassikoilla sidottuja nimekkeitä hankittiin 56 % ja fantasiassa 55 %, ja vastaavasti pokkareita klassikoilla 44 % ja fantasiassa 45 %. Sotaromaaneissa, romantiikassa ja novelleissa pokkarien osuus oli noin 40 %.

Taulukko 17. Hankittujen nimekkeiden ja niteiden määrät (n) ja osuudet sidostyyppin mukaan ja kategorioittain

Kategoria	Sidotut nimekkeet		Pokkari-nimekkeet		Sidotut niteet		Pokkariniteet		Kaikki hankitut nimekkeet		Kaikki hankitut niteet	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Yleinen kaunokirjallisuus	429	76	136	24	3570	89	436	11	565	100	4006	100
Jännityskirjat	322	67	157	33	3372	84	640	16	479	100	4012	100
Romantiikka	73	61	46	39	901	83	185	17	119	100	1086	100
Klassikot	38	56	30	44	135	58	96	42	68	100	231	100
Novellit	32	59	22	41	160	74	55	26	54	100	215	100
Fantasia	27	55	22	45	261	70	110	30	49	100	371	100
Huumorikirjat	16	52	15	48	61	65	33	35	31	100	94	100
Sotaromaanit	20	59	14	41	125	65	68	35	34	100	193	100
Eräkertomukset	15	75	5	25	49	89	6	11	20	100	55	100
Tieteiskirjallisuus	4	29	10	71	16	19	68	81	14	100	84	100
Kaikki nimekkeet	976	68	457	32	8650	84	1697	16	1433	100	10347	100

Sidotuista nimekkeistä otettiin yli viisi kertaa enemmän niteitä kuin pokkareista, sidottujen osuus 84 % ja pokkariniteiden 16 % (**Taulukko 17**). Sidottuja nimekkeitä oli tieteiskirjallisuutta lukuun ottamatta hankittu enemmän kuin pokkareita. Tilanne oli sama myös sidotuissa niteissä. Vain tieteiskirjallisuudessa pokkariniteitä hankittiin enemmän kuin sidottuja niteitä, joita oli vain noin viidennes (19 %). Yleisestä kaunokirjallisuudesta, jännityskirjoista, romantiikasta ja eräkertomuksista hankittiin selvästi enemmän sidottuja niteitä kuin pokkariniteitä. Näissä kategorioissa pokkarinitei-

den osuus oli alle 20 %. Eräkertomuksista ja yleisessä kaunokirjallisuudesta pokkariniteitä hankittiin vain 11 %. Myös novelleissa sidottuja niteitä hankittiin huomattavasti enemmän kuin pokkariniteitä, eroa oli lähes 50 prosenttiyksikköä. Fantasiassa, huumorikirjoissa ja sotaromaaneissa pokkariniteiden osuus oli noin kolmannes. Klassikoissa pokkariniteitä oli hankittu kaikista eniten, eroa sidottuihin oli vain 16 prosenttiyksikköä.

Taulukko 18. Sidottujen nimekkeiden ja pokkarinimekkeiden määrät (n) ja osuudet (%) vertailulistan nimekkeistä kategorioittain

Kategoria	Hankitut sidotut		Hankitut pokkarit		Kaikki sidotut nimekkeet		Kaikki pokkarinimekkeet	
	n	%	n	%	n	%	n	%
Yleinen kaunokirjallisuus	429	96 %	136	56 %	447	100 %	243	100 %
Jännityskirjat	322	99 %	157	87 %	325	100 %	181	100 %
Romantiikka	73	100 %	46	92 %	73	100 %	50	100 %
Klassikot	38	97 %	30	81 %	39	100 %	37	100 %
Novellit	32	97 %	22	79 %	33	100 %	28	100 %
Fantasia	27	100 %	22	85 %	27	100 %	26	100 %
Huumorikirjat	16	62 %	15	79 %	26	100 %	19	100 %
Sotaromaanit	20	95 %	14	78 %	21	100 %	18	100 %
Eräkertomukset	15	94 %	5	83 %	16	100 %	6	100 %
Tieteiskirjallisuus	4	100 %	10	77 %	4	100 %	13	100 %
Kaikki nimekkeet	976	97 %	457	74 %	1011	100 %	621	100 %

Sidottuja nimekkeitä hankittiin kattavammin vertailulistan nimekkeistä kuin pokkareita (**Taulukko 18**). Sidottuja nimekkeitä oli hankittu keskimäärin 97 % kaikista vertailulistalla tarjotuista nimekkeistä. Pokkareita hankittiin selvästi vähemmän, keskimäärin 74 % tarjotuista nimekkeistä. Sidottuista nimekkeistä kattavimmin hankittiin romantiikka, fantasia ja tieteiskirjallisuus, joista hankittiin kaikki tarjolla olleet nimekkeet. Lähes yhtä suuri kattavuus oli jännityskirjoilla, joista vertailulistalta hankittiin 99 % nimekkeistä. Myös muut kategoriat, paitsi huumorikirjat, saavuttivat yli 90 %:n kattavuuden. Huumorikirjoissa kattavuus oli vain 62 % tarjotuista nimekkeistä.

Pokkareissa vain romantiikka ylsi yli 90 % kattavuuteen. Romantiikan pokkareita oli hankittu 92 % tarjotuista. Jännityskirjoilla ja fantasiassa kattavuus oli jonkin verran heikompi, jännityskirjoja hankittiin 87 % vertailulistalla tarjotuista ja fantasiaa 85 %. Muita kategorioita paitsi yleistä kaunokirjallisuutta hankittiin noin 80 %. Yleisen kaunokirjallisuuden pokkareilla kattavuus oli kaikista heikoin reilusti alle keskiarvon, vain 56 %.

7.1.3. Kotimaisen kirjallisuuden ja käännskirjallisuuden nimekkeet ja niteet

Käännskirjallisuutta hankittiin 20 prosenttiyksikköä enemmän kuin kotimaista kirjallisuutta, kotimaista hankittiin 40 % ja käännskirjallisuutta 60 % kaikista vertailulistan nimekkeistä (**Taulukko 19**). Eräkertomuksissa, huumorikirjoissa, novelleissa ja sotaromaaneissa kotimaisen kirjallisuuden osuus oli suurempi kuin käännskirjallisuuden. Luonnollisesti eräkertomuksista kaikki hankitut olivat kotimaisia, koska tarjontakin oli pelkästään kotimaista (vrt. **Taulukko 20**). Huumorikirjoista 90 %, sotaromaaneista 74 % ja novelleista 65 % oli kotimaista kirjallisuutta. Yleisessä kaunokirjallisuudessa hankittiin yhtä suuret osuudet sekä kotimaista kirjallisuutta että käännskirjallisuutta. Nimekkeissä laskettuna eroa on jonkin verran, kotimaista kirjallisuutta hankittiin 52 nimekettä enemmän kuin käännskirjallisuutta. Käännskirjallisuutta hankittiin selvästi enemmän kuin kotimaista kirjallisuutta fantasiassa, jännityskirjoissa, romantiikassa, klassikoissa ja tieteiskirjallisuudessa. Fantasiassa ei hankittu yhtään kotimaisen kirjallisuuden nimekettä. Tosin kotimaisen kirjallisuuden tarjontakin oli hyvin vähäistä, vertailulistalla oli vain kaksi nimekettä (vrt. **Taulukko 20**). Käännskirjallisuuden hallitsemista kategorioista erityisesti romantiikassa ja tieteiskirjallisuudessa käännskirjallisuuden osuus oli lähes 80 %. Jännityskirjoissa ja klassikoissa käännskirjallisuuden osuus ei ollut ihan yhtä korkea, mutta kuitenkin reilusti yli puolet kategorioiden hankituista nimekkeistä. Jännityskirjoista käännskirjallisuutta oli 71 % ja klassikoista 68 %.

Taulukko 19. Hankitun kotimaisen kirjallisuuden ja käännskirjallisuuden nimekkeiden määrät (n) ja osuudet (%)

Kategoria	Kotimainen kirjallisuus		Käännskirjallisuus		Kotimainen kirjallisuus		Käännskirjallisuus		Kaikki hankitut nimekkeet		Kaikki hankitut niteet	
	Nimekkeet				Niteet							
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Yleinen kaunokirjallisuus	280	50	285	50	2029	51	1977	49	565	100	4006	100
Jännityskirjat	141	29	338	71	1268	32	2744	68	479	100	4012	100
Romantiikka	25	21	94	79	249	23	837	77	119	100	1086	100
Klassikot	22	32	46	68	70	30	161	70	68	100	231	100
Novellit	35	65	19	35	131	61	84	39	54	100	215	100
Fantasia	0	0	49	100	0	0	371	100	49	100	371	100
Huumorikirjat	28	90	3	10	86	91	8	9	31	100	94	100
Sotaromaanit	25	74	9	26	143	74	50	26	34	100	193	100
Eräkertomukset	20	100	0	0	55	100	0	0	20	100	55	100
Tieteiskirjallisuus	3	21	11	79	11	13	73	87	14	100	84	100
Yhteensä	579	40	854	60	4042	39	6305	61	1433	100	10347	100

Niteitä kotimaisen kirjallisuuden ja käännöskirjallisuuden nimekkeistä hankittiin lähes samassa suhteessa kuin nimekkeitäkkin (**Taulukko 19**). Kotimaisen kirjallisuuden niteitä hankittiin 39 % ja käännöskirjallisuuden niteitä 61 % kaikista hankituista niteistä. Kotimaista kirjallisuutta hankittiin enemmän kuin käännöskirjallisuuden niteitä huumorikirjoissa, sotaromaaneissa, novelleissa ja yleisessä kaunokirjallisuudessa. Selvin ero oli huumorikirjoissa, joissa kotimaisen kirjallisuuden niteitä hankittiin 91 % ja käännöskirjallisuutta vain 9 %. Sotaromaaneissa kotimaisen kirjallisuuden niteitä hankittiin lähes puolet enemmän kuin käännöskirjallisuuden niteitä. Novelleissa kotimaisen kirjallisuuden niteitä hankittiin 61 % ja käännöskirjallisuuden niteitä noin viidenneksen vähemmän. Yleisessä kaunokirjallisuudessa hankinta on lähes tasoissa, eroa kotimaisen kirjallisuuden hyväksi on vain kaksi prosenttiyksikköä. Käännöskirjallisuuden niteet hallitsivat selvästi tieteiskirjallisuudessa ja romantiikassa. Tieteiskirjallisuuden niteistä 87 % ja romantiikan niteistä 77 % oli käännöskirjallisuutta. Klassikoillakin ja jännityskirjoilla käännöskirjallisuuden osuus oli kohtalaisen suuri, noin 70 %.

Taulukko 20. Hankitun kotimaisen kirjallisuuden ja käännöskirjallisuuden nimekkeiden määrät ja suhteelliset osuudet (%) vertailulistan nimekkeistä

Kategoria	Hankittu kotimainen kirjallisuus		Hankittu käännöskirjallisuus		Kaikki kotimaisen kirjallisuuden nimekkeet		Kaikki käännöskirjallisuuden nimekkeet	
	n	%	n	%	n	%	n	%
Yleinen kaunokirjallisuus	280	71 %	285	97 %	395	100 %	295	100 %
Jännityskirjat	141	93 %	338	95 %	152	100 %	354	100 %
Romantiikka	25	100 %	94	96 %	25	100 %	98	100 %
Klassikot	22	88 %	46	90 %	25	100 %	51	100 %
Novellit	35	83 %	19	100 %	42	100 %	19	100 %
Fantasia	0	0 %	49	96 %	2	100 %	51	100 %
Huumorikirjat	28	70 %	3	60 %	40	100 %	5	100 %
Sotaromaanit	25	83 %	9	100 %	30	100 %	9	100 %
Eräkertomukset	20	91 %	0	-	22	100 %	-	100 %
Tieteiskirjallisuus	3	75 %	11	85 %	4	100 %	13	100 %
Kaikki nimekkeet	579	79 %	854	95 %	737	100 %	895	100 %

Käännöskirjoja hankittiin kattavammin kuin kotimaista kirjallisuutta (**Taulukko 20**). Vertailulistan nimekkeistä hankittiin keskimäärin 95 %. Kotimaisesta kirjallisuudesta hankittiin keskimäärin 79 % kaikista vertailulistan nimekkeistä. Kotimaisesta kirjallisuudesta kattavimmin hankittiin romantiikka, jännityskirjat, eräkertomukset ja klassikot. Romantiikasta hankittiin kaikki nimekkeet, jännityskirjoista 93 %, eräkertomuksista 91 % ja klassikoista 88 %. Yli 80 %:n kattavuuden saavuttivat myös novellit ja sotaromaanit, joissa hankittujen osuus oli 83 % kaikista vertailulistan nimekkeistä. Heikoimmat kattavuudet olivat fantasiakirjallisuudella, huumorikirjallisuudella, yleisellä kaunokirjallisuudella ja tieteiskirjallisuudella. Kotimaista fantasiakirjallisuutta ei ollut hankittu ollenkaan,

vertailulistalla oli kaksi nimekettä. Tieteiskirjallisuudella kattavuus oli 75 %, yleisellä kaunokirjallisuudella 71 % ja huumorikirjoilla 70 %.

Käännöskirjallisuudessa lähes kaikissa kategorioissa kattavuus ylitti 90 %. (**Taulukko 20**). Vain huumorikirjoja ja tieteiskirjallisuutta hankittiin alle 90 % kaikista vertailulistan nimekkeistä. Tieteiskirjallisuutta hankittiin 85 % vertailulistan nimekkeistä. Sen sijaan huumorikirjojen kattavuus oli selvästi muita kategorioita alhaisempi, vain 60 % tarjotuista nimekkeistä. Paras kattavuus oli novelleilla ja sotaromaaneilla, joista kaikki nimekkeet oli hankittu. Lähes kaikki oli hankittu myös yleisestä kaunokirjallisuudesta (97 %), romantiikasta ja fantasiasta (96 %) sekä jännityskirjoista (95 %). Klassikoissakin kattavuus oli melko hyvä (90 %).

7.1.4. Eri kustantajaryhmien nimekkeet ja niteet

Eri kustantajaryhmiltä nimekkeitä hankittiin kustantajien koon mukaisesti. Isoilta kustantajilta reilusti yli puolet (73 %), keskisuurilta noin neljännes (21 %) ja pieniltä kustantajilta vain 6 % (**Taulukko 21**).

Taulukko 21. Eri kustantajaryhmiltä hankittujen nimekkeiden ja niteiden määrät (n) ja osuudet (%)

Kategoria	Isot kustantajat		Keskisuuret kustantajat		Pienet kustantajat		Isot kustantajat		Keskisuuret kustantajat		Pienet kustantajat		Kaikki nimekkeet ja niteet		
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n	n	%
Yleinen kaunokirjallisuus	390	69	143	25	32	6	3040	76	851	21	115	3	565	4006	100
Jännityskirjat	372	78	86	18	21	4	3340	83	585	15	87	2	479	4012	100
Romantiikka	110	92	7	6	2	2	1019	94	56	5	11	1	119	1086	100
Klassikot	49	72	13	19	6	9	194	84	27	12	10	4	68	231	100
Novellit	34	63	15	28	5	9	143	67	63	29	9	4	54	215	100
Fantasia	23	47	22	45	4	8	218	59	139	37	14	4	49	371	100
Huumorikirjat	15	48	10	32	6	19	45	48	38	40	11	12	31	94	100
Sotaromaanit	26	76	6	18	2	6	159	82	23	12	11	6	34	193	100
Eräkerromukset	12	60	4	20	4	20	44	80	6	11	5	9	20	55	100
Tieteiskirjallisuus	10	71	2	14	2	14	71	85	9	11	4	5	14	84	100
Yhteensä	1041	73	308	21	84	6	8273	80	1797	17	277	3	1433	10347	100

Kaikissa kategorioissa isojen kustantajien nimekkeitä hankittiin eniten. Valtaosassa kategorioita isojen kustantajien nimekkeitä oli reilusti yli puolet, romantiikassa jopa 92 %. Fantasiassa ja huumorikirjoissa isojen kustantajien osuus jäi vähän alle puoleen. Huumorikirjoja hankittiin isoilta kustantajilta 48 % ja fantasiaa 47 %. Fantasiassa keskisuurten kustantajien osuus oli lähes yhtä suuri kuin suurten kustantajien osuus. Keskisuurilta hankittiin vajaa kolmannes huumorikirjoja (32 %) ja noin neljännes novelleja (28 %) ja yleistä kaunokirjallisuutta 25 %. Muissa kategorioissa keskisuurten kustantajien osuudet jäivät noin viidennekseen tai sen alle. Vähemmän kuin neljänneksen keskisuurilta kustantajilta hankittiin tieteiskirjallisuutta (14 %). Erityisen vähän hankittiin romantiikkaa, vain 6 %. Pieniltä kustantajilta hankittiin erityisesti eräkertomuksien (20 %), huumorikirjojen (19 %) ja tieteiskirjallisuuden nimekkeitä (14 %). Muiden kategorioiden osuus oli alle 10 %.

Tarkasteltaessa eri kustantajaryhmiltä hankittujen niteiden määrää (**Taulukko 21**) huomataan, että suuruusjärjestys on sama kuin nimekkeissäkin. Isoilta kustantajilta hankittiin selvästi eniten ja pieniltä vähiten. Isoilta kustantajilta hankittiin 80 %, keskisuurilta kustantajilta 17 % ja pieniltä kustantajilta 3 %. Jos verrataan nidehankinnan määrää nimekehankinnan määrään, on havaittavissa, että isojen kustantajien nimekkeistä hankittiin suhteellisesti useampia niteitä kuin nimekkeitä. Tästä on pääteltävissä, että isojen kustantajien nimekkeet hankitaan useampina niteinä nimekettä kohden kuin keskisuurten ja pienten kustantajien nimekkeet.

Kaikissa kategorioissa eniten niteitä hankittiin isojen kustantajien nimekkeistä. Selvin ero oli romantiikassa, jossa 94 % niteistä oli isojen kustantajien julkaisemia. Myös jännityskirjoilla, klassikoilla, sotaromaaneilla, tieteiskirjallisuudella ja eräkertomuksilla isojen kustantajien osuus nidehankinnasta oli vähintään 80 %. Keskisuurilta kustantajilta merkittävimmät nidehankinnan osuudet olivat huumorikirjoilla (40 %) ja fantasialla (37 %). Myös novelleissa keskisuurten kustantajien osuus oli yli neljännes (29 %) ja yleisessä kaunokirjallisuudessa vähän yli viidennes (21 %). Pienten kustantajien osuudet olivat lähes kaikissa alle 10 %, vain huumorikirjoissa osuus oli 12 %.

Isojen ja keskisuurten kustantajien nimekkeitä hankittiin lähes yhtä kattavasti, eroa oli kuusi prosenttiyksikköä (**Taulukko 22**). Isojen kustantajien vertailulistalla olleista nimekkeistä hankittiin valtaosa (95 %) ja keskisuurten kustantajien nimekkeistä jonkin verran vähemmän (89 %). Sen sijaan pienten kustantajien nimekkeistä jäi yli puolet hankkimatta. Pienten kustantajien julkaisuista hankittiin vain 45 %.

Kattavimmin hankittiin isojen kustantajien eräkertomukset ja novellit, keskisuurten kustantajien sotaromaanit ja tieteiskirjallisuus sekä pienten kustantajien romantiikka ja tieteiskirjallisuus, joista

hankittiin kaikki vertailulistan nimekkeet. Lähes yhtä hyvän kattavuuden saavuttivat isojen kustantajien romantiikka ja keskisuurten kustantajien jännityskirjat, joissa hankittiin 97 % vertailulistan nimekkeistä. Samoin erittäin hyvä kattavuus oli myös isojen ja keskisuurten kustantajien fantasialla (96 %). Yli 90 %:n ylsivät myös isojen kustantajien yleinen kaunokirjallisuus, jännityskirjat, klassikot ja sotaromaanit sekä keskisuurten kustantajien klassikot ja novellit. Myös isojen kustantajien huumorikirjoja sekä keskisuurten yleistä kaunokirjallisuutta ja romantiikkaa hankittiin noin viisi kuudesta nimekkeestä. Myös isojen kustantajien tieteiskirjallisuudella (77 %) ja keskisuurten eräkertomuksilla (80 %) kattavuus oli melko hyvä. Isojen ja keskisuurten kustantajien julkaisemista nimekkeistä vähiten oli hankittu keskisuurten kustantajien julkaisemia huumorikirjoja. Tarjotuista huumorikirjoista hankittiin 63 %. Pieniltä kustantajilla romantiikan ja tieteiskirjallisuuden jälkeen kattavimmin oli hankittu jännityskirjoja (81 %) ja eräkertomuksia (80 %). Selvästi heikoimmat kattavuudet olivat klassikoilla (67 %) ja fantasialla (67 %), huumorikirjoilla (50 %), sotaromaaneilla (40 %) ja erityisesti yleisellä kaunokirjallisuudella. Yleistä kaunokirjallisuutta hankittiin vain 29 % vertailulistalla tarjotuista nimekkeistä.

Taulukko 22. Eri kustantajaryhmiltä hankittujen nimekkeiden määrät ja osuudet (%) vertailulistan nimekkeistä

Kategoria	Hankitut nimekkeet						Kaikki nimekkeet					
	Isot kustantajat		Keskisuuret kustantajat		Pienet kustantajat		Isot kustantajat		Keskisuuret kustantajat		Pienet kustantajat	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Yleinen kaunokirjallisuus	390	94	143	86	32	29	415	100	166	100	109	100
Jännityskirjat	372	95	86	97	21	81	391	100	89	100	26	100
Romantiikka	110	97	7	88	2	100	113	100	8	100	2	100
Klassikot	49	92	13	93	6	67	53	100	14	100	9	100
Novellit	34	100	15	94	5	45	34	100	16	100	11	100
Fantasia	23	96	22	96	4	67	24	100	23	100	6	100
Huumorikirjat	15	88	10	63	6	50	17	100	16	100	12	100
Sotaromaanit	26	93	6	100	2	40	28	100	6	100	5	100
Eräkertomukset	12	100	4	80	4	80	12	100	5	100	5	100
Tieteiskirjallisuus	10	77	2	100	2	100	13	100	2	100	2	100
Kaikki nimekkeet	1041	95	308	89	84	45	1100	100	345	100	187	100

7.2. Hankkimatta jääneet nimekkeet

Vertailulistalla olleet nimekkeet hankittiin melko kattavasti. Vertailulistan nimekkeistä (1632) ainoastaan 12 % (199 nimekettä) oli sellaisia, joita ei ollut hankittu mihinkään Vantaan kirjastoon. (Taulukko 23). Hankkimatta jääneiden osuudet kunkin kategorian tarjotuista nimekkeistä vaihteli-

vat 3 % ja 31 % välillä. Tarjotuista eniten jäi hankkimatta huumorikirjoja (31 %), yleistä kaunokirjallisuutta ja tieteiskirjallisuutta (18 %) sekä sotaromaaneja (13 %). Klassikoita ja novelleja jäi hankkimatta 11 %, eräkertomuksia ja fantasiaa vähän alle 10 %. Romantiikalla hankkimattomien osuus oli vain 3 % ja jännityskirjoilla 5 %. Nimekkeiden mukainen tarkastelu antaa hieman erilaisen kuvan hankkimatta jääneistä. Suuret kategoriat, yleinen kaunokirjallisuus ja jännityskirjat, joista vertailulistalla oli paljon nimekkeitä, jäi myös eniten hankkimatta. Yleisestä kaunokirjallisuudesta jäi hankkimatta 125 nimekettä ja jännityskirjoista 27 nimekettä. Poikkeuksena oli romantiikka, jonka tarjotuista 123 nimekkeestä jäi hankkimatta vain neljä nimekettä. Niissä kategorioissa, joissa nimekkeitä oli alle 100, jäi myös hankkimattomien määrä alle kymmeneen. Poikkeuksena olivat huumorikirjat, joissa hankkimattomia nimekkeitä oli 14.

Taulukko 23. Hankkimatta jääneiden nimekkeiden määrät (n) ja osuudet (%)

Kategoria	Kaikki nimekkeet		Hankkimatta jääneet nimekkeet	
	n		n	%
Yleinen kaunokirjallisuus	690		125	18 %
Jännityskirjat	506		27	5 %
Romantiikka	123		4	3 %
Klassikot	76		8	11 %
Novellit	61		7	11 %
Fantasia	53		4	8 %
Huumorikirjat	45		14	31 %
Sotaromaanit	39		5	13 %
Eräkertomukset	22		2	9 %
Tieteiskirjallisuus	17		3	18 %
Kaikki nimekkeet	1632		199	12 %

Vantaalle hankkimatta jääneistä nimekkeistä 121 (61 %) on sellaisia, joista löytyy vähintään yksi nide jostakin muusta HelMet-kirjastosta (**Taulukko 24**).

Taulukko 24. Hankkimatta jääneitä nimekkeitä muiden HelMet-kirjastojen kokoelmissa

Kategoria	Muiden HelMet-kirjastojen kokoelmissa		Ei HelMet-kirjastoissa		Kaikki hankkimatta jääneet nimekkeet	
	n	%	n	%	n	%
Yleinen kaunokirjallisuus	59	47 %	66	53 %	125	100 %
Jännityskirjat	25	93 %	2	7 %	27	100 %
Romantiikka	4	100 %	0	0 %	4	100 %
Klassikot	8	100 %	0	0 %	8	100 %
Novellit	5	71 %	2	29 %	7	100 %
Fantasia	4	100 %	0	0 %	4	100 %
Huumorikirjat	8	57 %	6	43 %	14	100 %
Sotaromaanit	5	100 %	0	0 %	5	100 %
Eräkertomukset	1	50 %	1	50 %	2	100 %
Tieteiskirjallisuus	2	67 %	1	33 %	3	100 %
Kaikki nimekkeet	121	61 %	78	39 %	199	100 %

Romantiikan, klassikoiden, fantasian ja sotaromaanien kaikki Vantaalle hankkimatta jääneet nimekkeet on saatavissa muista pääkaupunkiseudun yleisistä kirjastoista. Myös eräkertomuksissa, tieteiskirjallisuudessa, jännityskirjoissa ja novelleissa niiden nimekkeiden määrä, joita ei seudunkaan kirjastoista löydy, oli vähäinen, vain yksi tai kaksi nimekettä. Huumorikirjoissa kaukolainattavien määrä olisi hieman suurempi, kuusi nimekettä. Sen sijaan yleinen kaunokirjallisuuden saatavuus oli heikoin. Vantaalle hankkimatta jääneestä yli puolet (66) oli sellaisia nimekkeitä, joita ei ollut hankittu muihinkaan pääkaupunkiseudun yleisiin kirjastoihin.

Havainnollisemmin hankkimatta jääneen aineiston jakauma on nähtävissä ristiintaulukoimalla kirjailijan kotimaa ja kustantaja, sidostyyppi ja kustantaja sekä kirjailijan kotimaa ja sidostyyppi. **Taulukosta 25** on nähtävissä, että useimmin hankkimatta jäi kotimainen pienen kustantajan kirja. Kotimaisen pienten kustantajien julkaisemien kirjojen osuus oli 51 % kaikista hankkimatta jääneistä. Seuraaviksi suurimmat osuudet olivat isojen kustantajien käännoiskirjat (16 %) ja keskisuurten kustantajien kotimaiset kirjat (15 %). Lähes yhtä paljon oli myös isojen kustantajien kotimaisia kirjoja (14 %). Keskisuurten ja pienten kustantajien käännoiskirjoja oli vain alle 5 %. Kotimaista kirjallisuutta hankkimatta jääneissä oli lähes 60 prosenttiyksikköä enemmän kuin käännoiskirjallisuutta.

Taulukko 25. Hankkimatta jääneiden nimekkeiden määrä (n) ja osuudet (%) kirjailijan kotimaan ja eri kustantajaryhmien mukaan

	Isot kustantajat		Keskisuuret kustantajat		Pienet kustantajat		Kaikki hankkimatta jääneet nimekkeet	
	n	%	n	%	n	%	n	%
Kotimainen kirjallisuus	27	14 %	29	15 %	102	51 %	158	79 %
Käännoiskirjallisuus	31	16 %	7	4 %	3	2 %	41	21 %
Kaikki hankkimatta jääneet nimekkeet	58	29 %	36	18 %	105	53 %	199	100 %

Taulukossa 26 on vastaavasti tarkasteltu sidostyyppin ja kustantajan vaikutusta toisiinsa. Näin vertailtaessa useimmiten hankkimatta jäi pienen kustantajan pokkari, joita kaikista hankkimatta jääneistä oli 44 %. Seuraavaksi eniten oli hankkimatta jääneissä isojen kustantajien pokkareita (27 %) ja keskisuurten kustantajien pokkareita (12 %). Sidottujen osuus ei missään kustantajatyypissä ylittänyt 10 %. Eniten oli hankkimatta jäänyt pienen kustantajan sidottuja (9 %). Pokkareiden osuus hankkimatta jääneissä oli lähes viisinkertainen.

Taulukko 26. Hankkimatta jääneiden nimekkeiden määrä (n) ja osuudet (%) sidostyyppin ja eri kustantajaryhmien mukaan

	Isot kustantajat		Keskisuuret kustantajat		Pienet kustantajat		Kaikki hankkimatta jääneet nimekkeet	
	n	%	n	%	n	%	n	%
Sidotut	5	3 %	12	6 %	18	9 %	35	18 %
Pokkarit	53	27 %	24	12 %	87	44 %	164	82 %
Kaikki hankkimatta jääneet nimekkeet	58	29 %	36	18 %	105	53 %	199	100 %

Taulukossa 27 on vertailun kohteena kirjailijan alkuperämaan ja sidostyyppin vaikutus toisiinsa hankkimatta jääneessä aineistossa. Suurin osa hankkimatta jääneistä oli kotimaisen kirjallisuuden pokkareita (64 %), ero käännskirjallisuuden pokkareihin ja kotimaisen kirjallisuuden sidottuihin on lähes 50 prosenttiyksikköä. Käännskirjallisuuden pokkareita hankkimatta jääneessä aineistossa oli 18 % ja kotimaisen kirjallisuuden sidottuja 15 %. Sidottua käännskirjallisuutta oli hankkimatta jääneissä vain 3 %.

Taulukko 27. Hankkimatta jääneiden nimekkeiden määrä (n) ja osuudet (%) kirjailijan kotimaan ja sidostyyppin mukaan

	Sidotut nimekkeet		Pokkarit		Kaikki hankkimatta jääneet nimekkeet	
	n	%	n	%	n	%
Kotimainen kirjallisuus	30	15 %	128	64 %	158	79 %
Käännskirjallisuus	5	3 %	36	18 %	41	21 %
Kaikki hankkimatta jääneet nimekkeet	35	18 %	164	82 %	199	100 %

7.3. Hankittujen niteiden lainaus ja kierto

7.3.1. Eri kategorioiden lainaus

Hankitun aineiston lainaustiedot kerättiin otoksesta. Ositetulla otannalla jokaisesta kategoriasta valittiin satunnaisesti 55 % nimekkeistä. Otokseen tuli yhteensä 788 nimekettä. Näillä nimekkeillä oli yhteensä 5698 nidettä. Otoksen kokonaislainaus oli 167 474.

Taulukosta 28 on nähtävissä, että jännityskirjoja, yleistä kaunokirjallisuutta ja romantiikkaa lainataan suhteellisesti eniten. Jännityskirjojen lainauksen osuus kokonaislainauksesta oli 47 %, yleisen kaunokirjallisuuden 31 % ja romantiikan 14 %. Muiden kategorioiden osuudet jäivät alle 10 %:n. Novellit ja klassikot kiinnostivat asiakkaita vähiten. Näiden kategorioiden osuudet kokonaislainauksesta olivat vain 1 %.

Taulukko 28. Lainauksen jakaantuminen kategorioittain sekä lainaus nidettä ja nimekettä kohden

Kategoria	Nimekkeet		Niteet		Lainat		Lainaus nimekettä kohti	Lainaus nidettä kohti
	n	%	n	%	n	%		
Jännityskirjat	263	33 %	2249	39 %	78506	47 %	298,5	34,9
Yl.kaunokirjall.	311	39 %	2171	38 %	51291	31 %	164,9	23,6
Romantiikka	65	8 %	617	11 %	23138	14 %	356,0	37,5
Fantasia + tieteiskirjallisuus	35	4 %	261	5 %	6203	4 %	177,2	23,8
Eräkertomukset+huumorikirjat +sotaromaanit	47	6 %	173	3 %	3765	2 %	80,1	21,8
Novellit	30	4 %	122	2 %	2492	1 %	83,1	20,4
Klassikot	37	5 %	105	2 %	2079	1 %	56,2	19,8
Kaikki lainat	788	100 %	5698	100 %	167474	100 %	212,5	29,4

Nimekettä kohti lainoja oli 212,5 (**Taulukko 28**). Romantiikan nimekkeet olivat kovimmassa käytössä, keskimäärin lainoja oli 356,0 nimekettä kohden. Seuraavaksi eniten lainoja nimekettä kohden oli jännityskirjoilla 298,5. Seuraaviksi suosituimmat kategoriat jäivät reilusti romantiikan ja jännityskirjojen taakse. Fantasia + tieteiskirjallisuutta lainattiin 177,2 ja yleistä kaunokirjallisuutta 164,9 nimekettä kohti. Vähiten lainatuilla kategorioilla lainoja nimekettä kohden oli alle sata. Näistä vähiten lainatuista kategorioista useimmiten hyllyyn jäivät klassikot, keskimäärin 56,2 lainaa nimekettä kohden.

Nimekkeitä, joita oli lainattu hyvin paljon, oli selvästi enemmän kuin vähän lainattuja nimekkeitä. Korkeintaan viisi kertaa lainattuja nimekkeitä oli vain 1 % (10 nimekettä), kun taas niitä nimekkeitä, joita oli lainattu yli 500 kertaa, oli 11 % (85 nimekettä) kaikista lainoista. Niitä nimekkeitä, joita oli lainattu korkeintaan 50 kertaa, oli 21 % (171 nimekettä). Vastaavasti niitä nimekkeitä, joissa oli yli 200 lainaa, oli 39 % (302 nimekettä). Niitä nimekkeitä, joiden kokonaislainamäärä oli vain yksi, oli kaksi kappaletta. Yhtä nidettä ei ollut lainattu kertaakaan hankintakuukausien (tammikuu 2005 ja helmikuu 2008) välisenä aikana.

Vähän lainattuja (lainoja korkeintaan 50) oli eniten klassikoissa 68 % (25 nimekettä), novelleissa 53 % (16 nimekettä) ja yhdyskategoriasa(eräkertomukset+huumorikirjat+sotakirjat ym.) 51 % (24 nimekettä) ja yleisessä kaunokirjallisuudessa 25 % (79 nimekettä). Romantiikassa, jännityskirjoissa ja toisessa yhdyskategoriasa (fantasia + tieteiskirjallisuus) vähän lainattujen nimekkeiden osuus oli alle 10 %. Tosin jännityskirjoilla nimekemäärien perusteella laskettaessa oli vähän lainattuja jopa

86 nimekettä. Romantiikassa ja fantasia +tieteiskirjallisuudessa oli vain kolme nimekettä. Fantasia + tieteiskirjallisuudessa, romantiikassa ja jännityskirjallisuudessa kaikkia nimekkeitä oli lainattu vähintään 11 kertaa. Yli 200 kertaa lainattuja nimekkeitä oli eniten romantiikassa 66 % (43 nimekettä), jännityskirjoissa 59 % (156 nimekettä) ja fantasia + tieteiskirjallisuudessa 34 % (12 nimekettä) ja yleisessä kaunokirjallisuudessa 26 % (82 nimekettä). Eräkertomuksissa ym., klassikoissa ja novelleissa yli 200 lainattuja nimekkeitä oli alle viisi nimekettä. Klassikoissa oli vain kaksi nimekettä. Hyvin suuria nimekekohtaisia lainamääriä (yli 500 lainaa) oli vain romantiikassa (34 % kategorian nimekkeistä), jännityskirjoissa (16 %) ja yleisessä kaunokirjallisuudessa (6 %).

Kategorioiden suosion voi mitata tarkemmin ilman, että kategorian koko vaikuttaa, tarkastelemalla nidekohtaisia lainausmääriä (**Taulukko 28**). Tämän saman asian voi ilmaista myös vuosikiertona, jos kyseessä olisi vain yhden vuoden aikana tapahtunut lainaus. Vuosikierrosta on kerrottu tarkemmin luvussa 8.3.2. Korkeat luvut voivat kertoa paitsi runsaista lainamääristä myös siitä, että kappaleita on hankittu kysyntään nähden liian vähän.

Romantiikka ja jännitys olivat suosittuja. Romantiikkaa lainattiin 37,5 nideettä kohden ja jännityskirjoja jonkin verran vähemmän 34,9. Molemmilla kategorioilla keskiarvo 29,4 ylittyy selvästi. Yleistä kaunokirjallisuutta ja fantasia + tieteiskirjallisuutta on lainattu nideettä kohti lähes yhtä paljon, noin 24 lainaa nideettä kohden. Fantasia + tieteiskirjallisuuden niteet olivat hyvin tehokkaassa käytössä verrattuna yleiseen kaunokirjallisuuden niteisiin, koska kyseisiä niteitä oli noin kahdeksan kertaa vähemmän kuin yleisen kaunokirjallisuuden niteitä. Erot vähiten lainattujen välillä ovat hyvin vähäisiä tai niitä ei ollut käytännössä ollenkaan. Jos luvut esitettäisiin kokonaislukuina, klassikoita ja novelleja on lainattu nideettä kohti yhtä paljon (20 lainaa) ja yhdistelmäkategoriassa eräkertomukset ym. vain kaksi nideettä enemmän (22 lainaa).

7.3.2. Eri sidosryhmien, kotimaisen kirjallisuuden, käännöskirjallisuuden ja eri kustantajaryhmien lainaus

Pokkareiden suosio ei ole vielä yltänyt sidottuina julkaistujen tasolle (**Taulukko 29**). Sidottuja lainattiin yli viisi kertaa enemmän kuin pokkareita. Sidottujen lainojen osuus oli 85 % ja pokkarien 15 %. Pokkareita lainattiin enemmän vain klassikoissa, joissa pokkarien osuus oli kymmenen prosenttiyksikköä suurempi kuin sidottujen lainaus. Pokkarilainoja oli 55 % ja sidottujen lainoja 45 % kaikista klassikkolainoista. Fantasia + tieteiskirjallisuudessa pokkarit olivat lähes yhtä lainattuja kuin sidotut. Pokkareita lainattiin vain 20 prosenttiyksikköä vähemmän kuin sidottuja. Pokkarilainoja oli 40 % ja sidottujen lainoja 60 % kaikista tämän kategorian lainoista. Muissa kategorioissa sidottuja

lainattiin huomattavasti enemmän kuin pökkareita. Sidottuja lainattiin 40 - 80 prosenttiyksikköä enemmän kuin pökkareita. Eniten sidotut hallitsivat yleisen kaunokirjallisuuden lainausta, jossa sidottuja lainattiin yli yhdeksän kertaa enemmän kuin pökkareita. Myös romantiikassa ja jännityskirjoissa ero sidottujen ja pökkarien lainauksen välillä oli romantiikalla 74 ja jännityskirjoilla 70 prosenttiyksikköä.

Taulukko 29. Lainojen määrä (n) ja osuudet (%) sidostyyppin mukaan ja kategorioiden

Kategoria	Sidotut lainat		Pötkarit lainat		Lainat yhteensä	
	n	%	n	%	n	%
Jännityskirjat	66 983	85 %	11 523	15 %	78 506	100 %
Yleinen kaunokirjallisuus	46 327	90 %	4 964	10 %	51 291	100 %
Romantiikka	20 094	87 %	3 044	13 %	23 138	100 %
Fantasia + tieteiskirjallisuus	3 750	60 %	2 453	40 %	6 203	100 %
Eräkertomukset+huumorikirjat +sotaromaanit	2 639	70 %	1 126	30 %	3 765	100 %
Novellit	2 017	81 %	475	19 %	2 492	100 %
Klassikot	943	45 %	1 136	55 %	2 079	100 %
Kaikki kategoriat	142 753	85 %	24 721	15 %	167 474	100 %

Käännöskirjallisuutta lainattiin noin viidennes enemmän kuin kotimaista kirjallisuutta (**Taulukko 30**). Käännöskirjallisuuden osuus oli 59 % ja kotimaisen kirjallisuuden 41 % kaikista lainoista.

Taulukko 30. Kotimaisen kirjallisuuden ja käännöskirjallisuuden lainojen määrät (n) ja osuudet (%) kategorioiden

Kategoria	Kotimainen kirjallisuus lainat		Käännöskirjallisuus lainat		Lainat yhteensä	
	n	%	n	%	n	%
Jännityskirjat	28 843	37 %	49 663	63 %	78 506	100 %
Yleinen kaunokirjallisuus	27 600	54 %	23 691	46 %	51 291	100 %
Romantiikka	6 185	27 %	16 953	73 %	23 138	100 %
Fantasia + tieteiskirjallisuus	254	4 %	5 949	96 %	6 203	100 %
Eräkertomukset+huumorikirjat +sotaromaanit	3 040	81 %	725	19 %	3 765	100 %
Novellit	1 422	57 %	1 070	43 %	2 492	100 %
Klassikot	579	28 %	1 500	72 %	2 079	100 %
Kaikki kategoriat	67 923	41 %	99 551	59 %	167 474	100 %

Neljässä seitsemästä kategoriasta käännöskirjallisuuden osuus oli suurempi kuin kotimaisen kirjallisuuden. Fantasia + tieteiskirjallisuuden, jännityskirjojen, klassikoiden ja romantiikan lainaajat suosivat käännöskirjallisuutta. Käännöskirjallisuuden osuus fantasia +tieteiskirjallisuuden lainoista oli 96 %, romantiikan lainoista 73 %, klassikoiden 72 % ja jännityskirjojen 63 %. Fantasia + tieteiskirjallisuudessa tarjolla olikin lähes pelkästään käännöskirjoja (**vrt Taulukko 12**). Kotimaisen kirjalli-

suuden osuus on selvästi suurempi yhdyskategoriasa eräkertomukset ym., jossa tarjontakin oli kotimaisempaa. Eräkertomuksissa ym. kotimaisen kirjallisuuden osuus oli 81 %. Novelleissa ja yleisessä kaunokirjallisuudessa kotimaista kirjallisuutta lainattiin enemmän kuin käänöskirjallisuutta, mutta erot eivät olleet kovin suuret. Novelleissa eroa kotimaisen kirjallisuuden hyväksi oli kahdeksan prosenttiyksikköä ja novelleissa 14 prosenttiyksikköä. Novellilainoista 57 % ja yleisen kaunokirjallisuuden lainoista 54 % oli kotimaista kirjallisuutta.

Neljä viidestä lainasta oli neljän ison kustantajan julkaisemia kirjoja (**Taulukko 31**). Isojen kustantajien julkaisemien kirjojen lainoja oli 83 %, keskisuurten kustantajien 16 % ja pienten kustantajien 2 % kaikista lainoista. Aivan pienimpien kustantajien osuudet lainoista olivat marginaalisia. Isojen kustantajien julkaisemia kirjoja lainattiin 50 kertaa enemmän kuin pienempien kustantajien julkaisemia. Ylivoimasta johtuen kaikissa kategorioissa isojen kustantajien julkaisuja lainattiin enemmän kuin keskisuurten ja pienten kustantajien julkaisuja yhteensä. Isojen kustantajien julkaisuja lainattiin erityisen paljon romantiikassa (94 %), klassikoissa (87 %) ja jännityskirjoissa (85 %). Muissakin kategorioissa isojen kustantajien osuus oli reilusti yli puolet kunkin kategorian lainoista. Yleisen kaunokirjallisuuden lainojen osuus oli 77 %, novellien 74 %, eräkertomukset ym. 66 % ja fantasia + tieteiskirjallisuuden 63 %. Keskisuurten kustantajien julkaisuja lainattiin eniten fantasia + tieteiskirjallisuudessa (32 %), novelleissa (24 %), yleisessä kaunokirjallisuudessa (21 %) ja eräkertomukset ym. (20 %). Muissa kategorioissa keskisuurten kustantajien julkaisujen osuus jäi alle 20 %. Romantiikalla lainojen osuus oli vain 5 % kategorian lainoista. Pienten kustantajien lainojen osuudet olivat korkeintaan 5 %, paitsi eräkertomukset ym.-kategoriasa, joissa pienten kustantajien lainojen osuus oli 14 %.

Taulukko 31. Eri kustantajaryhmien lainojen määrät (n) ja osuudet (%) kategorioittain

Kategoria	Isot kustantajat lainat		Keskisuuret kustantajat lainat		Pienet kustantajat lainat		Kaikki lainat yhteensä	
	n	%	n	%	n	%	n	%
Jännityskirjat	67 053	85 %	10 815	14 %	638	1 %	78 506	100 %
Yleinen kaunokirjal- lisuus	39 381	77 %	10 738	21 %	1172	2 %	51 291	100 %
Romantiikka	21 750	94 %	1 212	5 %	176	1 %	23 138	100 %
Fantasia+ tieteiskirjallisuus	3 915	63 %	2 003	32 %	285	5 %	6 203	100 %
Eräkertomuk- set+huumorikirjat +sotaromaanit	2 467	66 %	771	20 %	527	14 %	3 765	100 %
Novellit	1 837	74 %	592	24 %	63	3 %	2 492	100 %
Klassikot	1 800	87 %	239	11 %	40	2 %	2 079	100 %
Kaikki kategoriat	138 203	83 %	26 370	16 %	2901	2 %	167 474	100 %

7.3.3. Eri kategorioiden kierto

Luvussa 6.2.2 perustelin, miksi normaali vuosikierto ei mielestäni kuvaa tarpeeksi hyvin uuden tai uudehkon aineiston kiertoa. Kokoelman tehokkuutta yleisesti mitataan vuosikierrolla, joten tässä tulososassa olen muuntanut laskemani kuukausikierron arvot vuosikierroksi **liitteen 2** taulukon mukaan. Muuntaminen hiukan vääristää kierron tarkkuutta, mutta tekee luvut yhteismitallisiksi yleisten kiertotilastojen kanssa.

Kaikkien kategorioiden niteet olivat varsin tehokkaassa käytössä. Vuonna 2007 Vantaan kertomakirjallisuuden kierto oli 6,2, kun tämän tutkimusaineiston keskiarvo oli vähän yli 13 (kuukausikierto 1,09). Mediaani oli jonkin verran korkeampi, vähän alle 13,5 (1,11). Nimekkeiden keskikiirroissa oli hyvin pieni vaihtelu. Keskikierrat vaihtelivat 1,08 ja 1,10 välillä. Kierron maksimiarvo oli noin 26 (2,17) ja minimikierto vain 0,5 (0,04). (**Liite 3 taulukko 2.**)

Taulukossa 32 on nähtävissä, kuinka paljon nimekkeistä saavutti tietyn kiertotason. Keskikierron (1,09) ylittäviä nimekkeitä oli vähän enemmän kuin korkeintaan keskikierron saavuttaneita nimekkeitä. Yli keskikierron kiersi nimekkeistä 53 % ja korkeintaan keskikiertoon ylsi noin 48 %. Sen sijaan valtaosa (noin 90 %) nimekkeistä ylitti Vantaan kertomakirjallisuuden keskimääräisen kierron 6,2. Hyvin heikkoja kiertoja (max 2) ja huippukiertoja (yli 24) oli yhtä paljon (1 %).

Taulukko 32. Tietyn kiertomäärän saavuttaneiden nimekkeiden määrät (n) ja osuudet (%)

<i>Kierto</i>	<i>n</i>	<i>%</i>	<i>Summafrekvenssi</i>	<i>Summafrekvenssi.%</i>
Max 2 (0,17)	5	1 %	5	1 %
Yli 2- max 6,2 (0,52)	65	8 %	70	9 %
Yli 6,2-max 8 (0,67)	50	6 %	120	15 %
Yli 8 –max 13 (1,09)	258	33 %	378	48 %
Yli 13- max 24 (2)	406	52 %	784	67 %
Yli 24 (2,01)	4	1 %	788	100 %
Yhteensä	788	100 %		

Liitteessä 4 ovat eri kategorioiden kiertoa kuvaavat tunnusluvut. Taulukosta on nähtävissä, että vilkkaimmin kiersivät jännityskirjat ja romantiikka. Kiertojen keskiarvot olivat jännityksellä 16,5 (1,37) ja romantiikalla 16 (1,33). Seuraavaksi parhaiten kiertäneiden kategorioiden keskiarvot olivat jo selvästi heikommät. Fantasia+tieteiskirjallisuudella keskikierto oli noin 12 (0,99), yleisellä kaunokirjallisuudella 11 (0,92) ja yhdyskategorialla eräkertomukset ym. vähän yli 10 (0,85). Toiseksi heikoimmin kiersivät novellit, vähän alle kymmenen kertaa vuodessa (kuukausikierto 0,82). Kaikista heikoimmin kiersivät klassikot, keskimäärin 8,5 kertaa vuodessa (0,71). Eräkertomuksilla ym., klassikoilla, novelleilla ja yleisellä kaunokirjallisuudella on keskiarvon alittavia kiertoja enemmän

kuin keskiarvon ylittäviä. Fantasia+tieteiskirjallisuudella, romantiikalla ja jännityksellä oli joukossa muista kierroista selvästi poikkeavia hyvin pieniä kiertonopeuksia.

Yleisellä kaunokirjallisuudella, jännityskirjoilla ja eräkertomukset ym. vaihteluvälit olivat kaikista pisimmät. Yleisellä kaunokirjallisuudella minimikierto oli vain 0,7 (0,06) ja maksimikierto 26 (2,16). Jännityksellä minimikierto oli vähän yli 3 (0,27) ja maksimikierto oli 25 (2,06) ja eräkertomuksilla ym. minimikierto vähän alle puoli 0,5 (0,04) ja maksimikierto oli vähän yli 21 (1,76). Muillakin kategorioilla vaihteluvälit olivat pitkiä, mutta edellä mainittuihin kategorioihin verrattuna selvästi lyhyempiä. Näistä kategorioista pisin vaihteluväli oli novelleilla (1,17) ja lyhin vaihteluväli oli fantasia + tieteiskirjallisuudella (0,68).

Kaikissa kategorioissa Vantaan kertomakirjallisuuden keskikierron (6,2) ylittäneet nimekkeet olivat hallitsevina (**Taulukko 33**). Romantiikassa ja fantasia + tieteiskirjallisuudessa yli 6,2 kierron saavuttivat kaikki nimekkeet ja jännityskirjoistakin lähes kaikki (99 %). Yleisessä kaunokirjallisuudessa 87 % nimekkeistä kiertonopeus oli yli 6,2. Eräkertomukset ym. ja novelleilla noin 80 % nimekkeistä saavutti 6,2 kierron, klassikoissa vain 68 %. Yli 80 % jännityskirjojen ja romantiikan nimekkeistä kierto oli yli 13, jota voi pitää hyvin korkeana kiertona. Muissa kategorioissa yli 13 kierron saavuttaneiden nimekkeiden osuudet olivat selvästi pienempiä. Yleisellä kaunokirjallisuudella, ja fantasia+tieteiskirjallisuudella hyvin korkeaan kiertoon ylsi noin kolmannes, novelleilla ja eräkertomukset ym. noin neljännes sekä klassikoilla vain 14 %. Huippukiertoja (yli 24) oli vain yleisessä kaunokirjallisuudessa ja jännityskirjallisuudessa, joissa molemmissa kahden nimekkeen kierto oli yli 24 (2,01).

Taulukko 33. Tietyn kiertonopeuden saavuttaneiden nimekkeiden määrät (n) ja osuudet (%) kategorioittain

Kategoria	Max 6,2 (0,52)		Yli 6,2 -max 13,0 (1,09)		Yli 13,0-max 24 (2)		Yli 24 (2,01)		Kaikki nimekkeet	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Jännityskirjat	2	1 %	42	16 %	217	83 %	2	1 %	263	100 %
Yleinen kaunokirjallisuus	40	13 %	170	55 %	99	32 %	2	1 %	311	100 %
Romantiikka	0	0 %	9	14 %	56	86 %	0	0 %	65	100 %
Fantasia+tieteiskirjallisuus	0	0 %	22	63 %	13	37 %	0	0 %	35	100 %
Eräkertomukset+huumorikirjat +sotakirjat	11	23 %	26	55 %	10	21 %	0	0 %	47	100 %
Novellit	5	17 %	19	63 %	6	20 %	0	0 %	30	100 %
Klassikot	12	32 %	20	54 %	5	14 %	0	0 %	37	100 %
Kaikki kategoriat	70	9 %	308	39 %	406	52 %	4	1 %	788	100 %

7.3.4. Eri sidosryhmien, kotimaisen kirjallisuuden, käännöskirjallisuuden ja eri kustantajaryhmien aineistojen kierto

Sidotut kiersivät pokkareita paremmin, tosin ero ei ollut kovin suuri. Sidottujen nimekkeiden kierroksen keskiarvo oli lähes 13,5 (1,12) ja pokkarien vähän alle 12,5 (1,02). Sidotuilla mediaani oli lähes sama (1,13), mutta pokkareilla mediaani (1,06) oli vähän korkeampi kuin keskiarvo. Sidotuilla keskikierto vaihteli noin 8,5 (0,72) ja noin 18,5 (1,52) välillä. Pokkareilla keskikierron vaihtelu oli lähes yhtä suuri. Keskikierto vaihteli noin 8 (0,65) ja vähän alle 17 (1,39) välillä. Sidotut kiersivät maksimissaan lähes 26 (2,16), ja pokkarit selvästi vähemmän vähän yli 23,5 (1,96). Molemmilla sidostyypeillä minimikierto oli lähes sama 0,5 (0,06 ja 0,04). Sekä sidotuilla että pokkareilla keskiarvon ylittäviä kiertoja oli enemmän kuin alittavia. (Tunnusluvut **liitteessä 3 taulukossa 2**)

Käännöskirjallisuuden keskimääräinen kierto oli korkeampi kuin kotimaisen kirjallisuuden. Käännöskirjallisuuden kierron keskiarvo oli vuosikiertona ilmaistuna noin 13,5 (1,12) ja kotimaisen kirjallisuuden vähän yli 12,5 (1,05). Käännöskirjallisuuden keskikierto vaihteli 9 (0,76) ja lähes 18 (1,48) välillä. Kotimaisessa kirjallisuudessa vastaavat luvut olivat 7,5 (0,62) ja jonkin verran alle 18 (1,48). Mediaani (1,15) oli käännöskirjallisuudessa vähän korkeampi kuin keskiarvo (1,12). Kotimaisessa kirjallisuudessa eroa ei ollut. Käännöskirjallisuudessa maksimikierto oli lähes 26 (2,16) ja kotimaisen kirjallisuudessa jonkin verran alempi, vähän alle 25 (2,06). Käännöskirjallisuudella ja kotimaisella kirjallisuudella minimikierto oli 0,5 (0,06 ja 0,04). Sekä käännöskirjallisuudella että kotimaisella kirjallisuudella keskiarvon ylittäviä kiertoja oli enemmän kuin keskiarvon alittavia. (Tunnusluvut **liitteessä 3 taulukossa 2.**)

Isojen kustantajien julkaisema aineisto kiersi keskimäärin selvästi vilkkaammin kuin keskisuurten kustantajien ja pienten kustantajien aineisto. Eroa isojen kustantajien ja pienten kustantajien aineistojen keskikierrossa oli suuri. Isojen kustantajien aineiston keskikierto oli vuosikiertona ilmaistuna 14 (1,14), keskisuurten vähän alle 12,5 (1,03) ja pienten vain 9 (0,76). Tosin tämän otoksen pientenkin kustantajien keskikierto ylitti Vantaan kertomakirjallisuuden kierron 6,2. Isoilla kustantajien nimekkeiden keskikierto vaihteli noin 9 (0,76) ja noin 18 (1,51), keskisuurten kustantajien vähän yli 7,5 (0,63) ja vähän alle 18,5 (1,43) ja pienten kustantajien vähän alle 2,5 (0,31) ja vähän alle 14,5 (1,19) välillä. Isojen ja keskisuurten kustantajien aineistojen maksimikierrot olivat lähes yhtä suuret (2,11 ja 2,05). Pienten kustantajien aineiston maksimikierto (1,87) oli vähän heikompi kuin isompien kustantajien. Vuosikiertona ilmaistuna maksimikierrot olivat isojen kustantajien 25,5, keskisuurten vähän yli 24,5 ja pienillä kustantajien aineistolla 22,5. Minimikierron ei ollut merkittäviä eroja (0,06, 0,04 ja 0,08). Isojen kustantajien aineistossa keskiarvoa suurempia kiertoja oli enemmän kuin keskiarvoa pienempiä, keskisuurilla ja pienillä kustantajilla toisinpäin. Isoilla kus-

tantajilla oli myös hyvin pieniä kiertoja verrattuna muihin kierron arvoihin. (Tunnusluvut **liitteessä 3 taulukossa 2**).

7.4. Vertailua hankittujen ja lainattujen välillä

Tässä luvussa on tarkasteltu, miten kertomakirjallisuuden hankinta ja lainaus vastasivat toisiaan. Hankittuja nideääriä ja lainoja ei voi suoraan verrata toisiinsa, joten on vertailtu eri muuttujien suhteellisia osuuksia kokonaishankintamäärästä ja kokonaislainauksesta. Vertailulla pyritään vastaamaan tutkimuskysymykseen: oliko hankinta tasapainossa suhteessa lainaukseen eri kategorioilla, sidottujen ja pookarien, kotimaisen kirjallisuuden ja käänöskirjallisuuden sekä eri kustantajaryhmien välillä. Määrittelin tasapainon vallitsevan, jos suhteelliset osuudet kokonaishankinnasta ja kokonaislainauksesta ovat yhtä suuret tai eroa on alle kaksi prosenttiyksikköä.

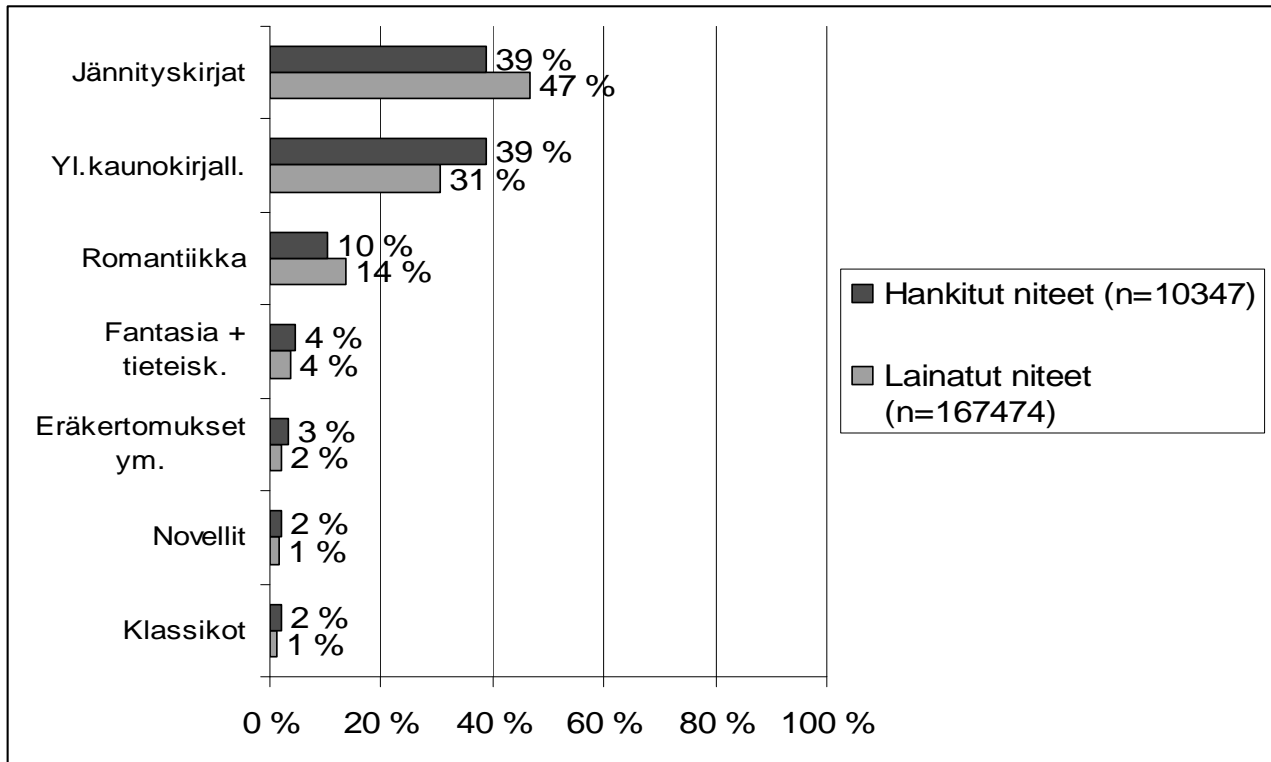
Kuviossa 2 on nähtävissä eri kategorioiden hankintojen osuudet kokonaishankinnasta ja osuudet kokonaislainauksesta. Kuvion perusteella voidaan päätellä, että suhteellisesti niteiden hankinta vastaa nidelainausta suurimmassa osassa kategorioita. Fantasia + tieteiskirjallisuudessa eroa ei ole ollenkaan. Niteitä on hankittu 4 % kaikista nidehankinnoista, samoin lainoja on 4 % kaikista lainoista. Eräkertomuksia ym., novelleja ja klassikoita hankittiin suhteellisesti enemmän kuin lainattiin, mutta eroa oli vain yksi prosenttiyksikkö. Eräkertomuksia ym. hankittiin 3 %, novelleja ja klassikoita 2 % kokonaishankinnasta, kun kokonaislainauksesta osuudet olivat eräkertomuksilla 2 % sekä novelleilla ja klassikoilla 1 % kokonaislainauksesta. Jännityskirjoissa, romantiikassa ja yleisessä kaunokirjallisuudessa on selvä ero hankinnan ja lainauksen välillä. Jännityskirjoja ja romantiikkaa lainattiin suhteellisesti selvästi enemmän kuin niitä hankittiin. Yleistä kaunokirjallisuutta sen sijaan hankittiin suhteellisesti enemmän kuin lainattiin.

Jännityskirjoilla hankinnan osuus kokonaishankinnasta oli 39 %, kun vastaavasti lainauksen osuus kokonaislainauksesta oli huomattavasti korkeampi (47 %). Romantiikalla lainauksen osuus kokonaislainauksesta oli neljä prosenttiyksikköä suurempi kuin osuus kokonaishankinnasta. Lainauksen osuus oli 14 % ja hankinnan osuus 10 %. Yleisessä kaunokirjallisuudessa eroa hankinnan osuuden ja lainauksen osuuden välillä hankinnan suuntaan oli kahdeksan prosenttiyksikköä. Hankinnan osuus oli 39 % ja lainauksen osuus 31 %.

Tämä tarkoittaa nideatasolla sitä, että yleistä kaunokirjallisuutta olisi pitänyt hankkia noin 800 nidetä vähemmän, jotta tasapaino suhteessa kategorian lainaukseen olisi saavutettu. Jännityskirjoissa täydennystarvetta olisi noin 850 nidetä ja romantiikassa noin 360 nidetä. Eräkertomukset ym.,

novelleissa ja klassikoissa olisi pitänyt hankkia 111-135 nidettä vähemmän ja fantasia + tieteiskirjallisuudessa 72 nidettä.

Kuvio 2. Eri kategorioiden osuudet kokonaishankinnasta ja kokonaislainauksesta

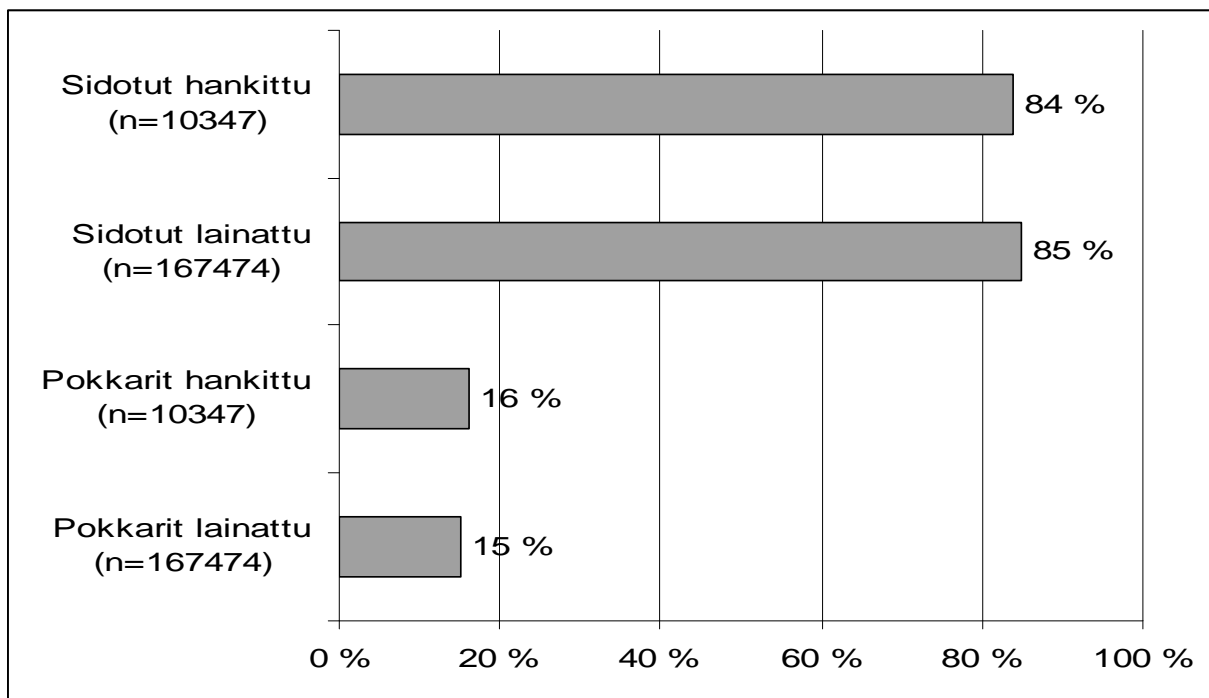

Sidottuja ja pokkareita lainataan ja hankitaan lähes samassa suhteessa (**Kuvio 3**). Sidottujen osuus kokonaishankinnasta oli 84 %, lainauksen prosenttiyksikön enemmän. Pokkareita hankittiin 16 %. Asiakkaiden kiinnostus pokkareita kohtaan oli hieman vähäisempää, osuus lainauksesta oli 15 %. Sidotuissa fantasia + tieteiskirjallisuutta, novelleja ja yleistä kaunokirjallisuutta hankittiin suhteellisesti enemmän kuin niitä lainattiin. Tosin fantasia + tieteiskirjallisuudessa ja novelleilla eroa oli vain yksi prosenttiyksikkö, yleisessä kaunokirjallisuudessa ero oli hieman suurempi, kuusi prosenttiyksikköä. Lainauksen osuus oli suurempi kuin hankinnan osuus jännityskirjoilla ja romantiikalla. Jännityskirjoilla eroa oli jopa seitsemän prosenttiyksikköä ja romantiikalla jonkin verran vähemmän (kolme prosenttiyksikköä). Eräkertomuksia ym. ja klassikoiden hankinta ja lainaus olivat tasapainossa.

Pokkareissa erot hankinnan ja lainauksen osuuksissa olivat hyvin pieniä, korkeintaan yhden prosenttiyksikön. Kuten sidotuissakin fantasia + tieteiskirjallisuutta, novelleja ja yleistä kaunokirjallisuutta hankittiin suhteessa enemmän kuin lainattiin. Fantasia + tieteiskirjallisuudessa eroa oli yksi prosenttiyksikkö, novelleissa vain 0,2 prosenttiyksikköä. Vain jännityskirjoissa lainauksen osuus oli

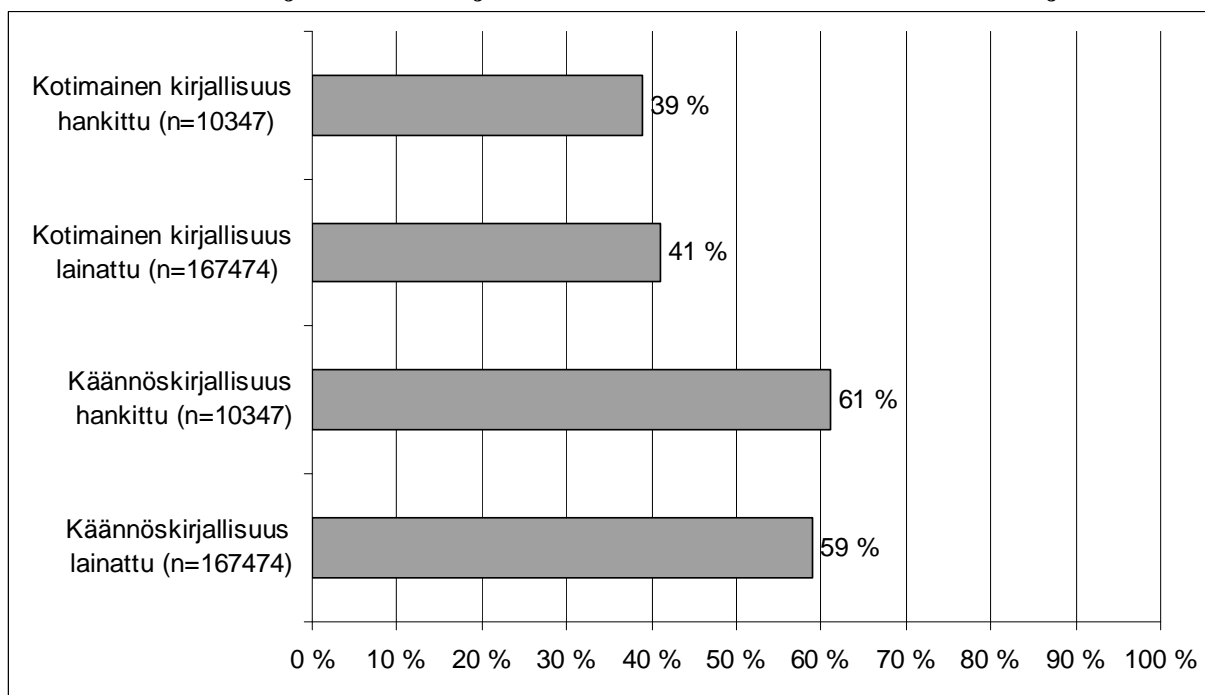
suurempi kuin hankinnan osuus. Eroa hankinnan ja lainauksen välillä oli yksi prosenttiyksikkö. Eräkertomuksissa ym, klassikoissa ja romantiikassa hankinta ja lainaus olivat tasapainossa.

Kuvio 3. Eri sidostyyppien osuudet kokonaishankinnasta ja -lainauksesta

Kotimaisen kirjallisuuden ja käännöskirjallisuuden hankintaosuuksien ja lainausosuuksien erot olivat vähän suuremmat kuin sidotuilla ja pockareilla (**Kuvio 4**).

Kuvio 4. Kotimaisen ja käännöskirjallisuuden osuudet kokonaishankinnasta ja -lainauksesta

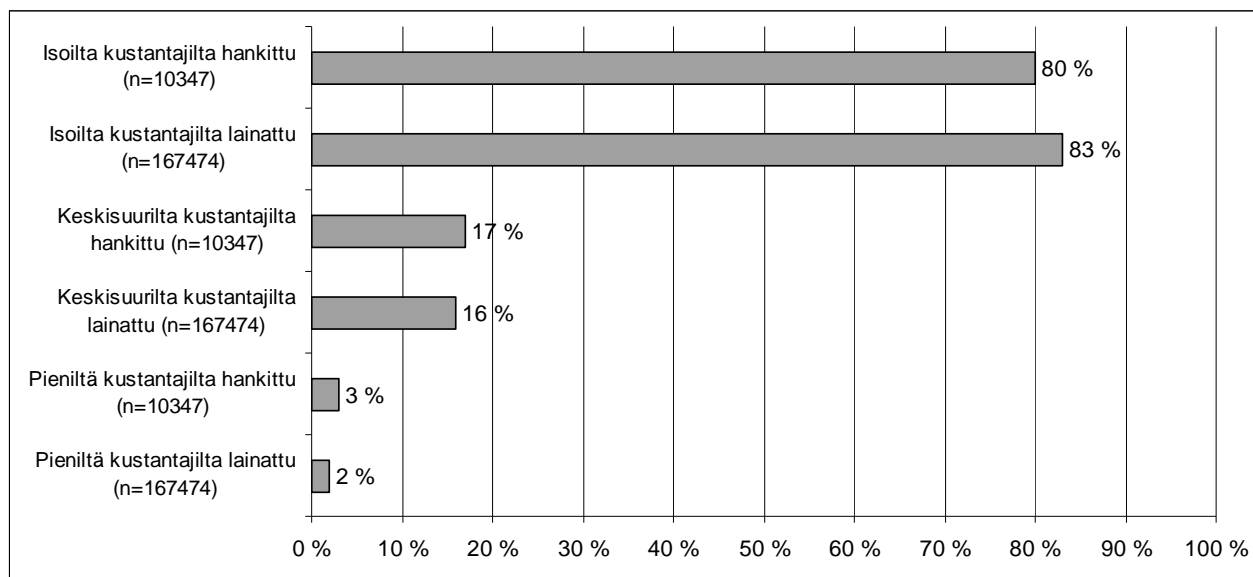
Sekä käänöskirjallisuudessa että kotimaisessa kirjallisuudessa hankinnan ja lainauksen suhteellisten osuuksien ero oli kaksi prosenttiyksikköä. Kotimainen kirjallisuus kiinnosti lainaajia enemmän kuin kirjastojen valitsijat olettivat. Käänöskirjallisuudessa vastaavasti tilanne oli päinvastoin. Kotimaista kirjallisuuden osuus kokonaishankinnasta oli 39 % kokonaishankinnasta ja lainauksen osuus 41 % kokonaislainauksesta. Käänöskirjallisuudessa hankinnan osuus oli 61 % ja lainauksen 59 %.

Kotimaisessa kirjallisuudessa eräkertomuksia ym., novelleja, klassikoita ja yleistä kaunokirjallisuutta hankittiin enemmän kuin lainattiin. Yleisessä kaunokirjallisuudessa eroa oli eniten, hankinnan osuus oli neljä prosenttiyksikköä suurempi kuin lainauksen osuus. Eräkertomuksissa ym. eroa oli yksi prosenttiyksikkö ja klassikoissa sekä novelleissa vain alle yksi prosenttiyksikkö. Kotimaisia jännityskirjoja ja romantiikkaa asiakkaat lainasivat suhteellisesti enemmän kuin näitä kategorioita hankittiin. Jännityskirjoissa ero oli melko suuri, lähes viisi prosenttiyksikköä. Romantiikassa eroa oli noin kolme prosenttiyksikköä. Fantasia + tieteiskirjallisuudessa hankinta ja lainaus olivat tasapainossa, koska ero oli aivan marginaalinen (vain 0,05) lainauksen suuntaan.

Käänöskirjallisuudessa hankinta oli suurempi kuin lainaus valtaosalla kategorioista. Vain jännityskirjoja ja romantiikkaa hankittiin vähemmän kuin lainattiin. Tosin hankinnan osuudet olivat yleistä kaunokirjallisuutta lukuun ottamatta vain alle prosenttiyksikön suurempia kuin lainausosuudet. Eräkertomuksissa ym, fantasia + tieteiskirjallisuudessa, klassikoissa ja novelleissa voikin todeta hankinnan ja lainauksen olleen tasapainossa. Yleisessä kaunokirjallisuudessa eroa oli jopa viisi prosenttiyksikköä. Jännityskirjoissa hankintaan olisi pitänyt lisätä kolme prosenttiyksikköä, ja romantiikassa kaksi, jotta hankinnan ja lainauksen tasapaino olisi saavutettu.

Eri kustantajaryhmissä hankintaosuus ja lainausosuus erosivat toisistaan selvimmin isoilla kustantajilla (**Kuvio 5**). Isojen kustantajien kirjoja oli hankittu liian vähän suhteessa lainaukseen. Eroa oli kolme prosenttiyksikköä. Isojen kustantajien kirjoja oli hankittu 80 % kokonaishankinnasta ja lainattu 83 % kokonaislainauksesta. Keskisuurilla kustantajilla ja pienillä kustantajilla eroa hankinnan ja lainauksen välillä oli vain yksi prosenttiyksikkö, mutta molemmissa kustantajaryhmissä hankinta oli lainausta suurempi. Keskisuurilla kustantajilla hankinnan osuus oli 17 % ja lainauksen 16 %, pienillä kustantajilla 3 % ja 2 %.

Kuvio 5. Eri kustantajaryhmien osuudet kokonaishankinnasta ja –lainauksesta

Isoilla kustantajien julkaisemia eräkertomuksia ym., fantasia + tieteiskirjallisuutta, novelleja, klassikoita ja yleistä kaunokirjallisuutta hankittiin enemmän kuin lainattiin. Yleisessä kaunokirjallisuudessa ero oli melko suuri (lähes kuusi prosenttiyksikköä), muissa vain alle yksi prosenttiyksikkö. Jännityskirjoissa ja romantiikassa lainauksen osuus oli selvästi suurempi kuin hankinnan osuus. Jännityskirjoilla lainauksen osuus kokonaishankinnasta oli lähes kahdeksan prosenttiyksikköä enemmän kuin hankinnan osuus kokonaishankinnasta. Romantiikassa eroa oli noin kolme prosenttiyksikköä. Kaikissa kategorioissa keskisuurten ja pienten kustantajien julkaisujen hankinta ja lainaus olivat lähes tasapainossa. Eroa oli pääosin alle yksi prosenttiyksikkö. Hankinta oli jonkin verran suurempi kuin lainaus kaikissa muissa kategorioissa paitsi keskisuurten kustantajien jännityskirjoissa ja romantiikassa ja pienten kustantajien eräkertomuksissa ym., joissa lainauksen osuus oli suurempi kuin hankinnan. Jonkin verran enemmän eroa oli keskisuurten kustantajien yleisessä kaunokirjallisuudessa, jossa aineiston hankintaosuus oli noin kaksi prosenttiyksikköä enemmän kuin lainausosuus.

8. YHTEENVETO ARVIOINNIN TULOKSISTA

Tutkimuksen lähtökohtana oli kerätä pohjatietoa Vantaan kaupunginkirjaston suomenkielisen kertomakirjallisuuden hankinnan onnistumisen arviointia varten. Tutkimuksessa hyödynnettiin kokonaisuuden arviointimenetelmistä ns. listamenetelmää, jota voidaan nimittää myös verifiointitutkimukseksi. Vertailulista kerättiin eri lähteistä vuosina 2005 ja 2006 ilmestyneistä suomenkielisen kertomakirjallisuuden nimekkeistä ja jaettiin kymmeneen kategoriaan. Kategoriajako perustui pääasiassa

kirjallisuuden genreihin ja kirjastojen käytössä oleviin hyllyluokkiin. Tutkimuksen kategoriat olivat seuraavat: eräkertomukset, fantasia, huumorikirjat, jännityskirjat, klassikot, novellit, romantiikka, sotaromaanit, tieteiskirjallisuus ja yleinen kaunokirjallisuus. Vertailulista toimi pohjana Vantaan kirjastojen hankinta- ja lainaustietojen keräämisessä. Vertailulistan (1632 nimekettä) voi arvioida melko edustavaksi kuvaamaan tutkimusvuosina ilmestynyttä kertomakirjallisuutta. Hankintatiedot kerättiin kaikista vertailulistan nimekkeistä ja lainaustiedot ositetulla otannalla valituista nimekkeistä. Lainaustiedot kerättiin 788 nimekkeestä. Tutkimuskysymykset koskivat hankitun aineiston kattavuutta, sisällöllistä jakautumista, määrää, lainausta, kiertoa sekä hankinnan ja lainauksen tasapainoa.

Tutkimuksessa kävi ilmi, että suurimmasta osa vertailulistalla olleista nimekkeistä hankittiin ainakin yksi nide johonkin Vantaan kirjastoon. Hankkimatta jääneistä nimekkeistä vähän yli puolet oli saatavissa seutulainana jostain HelMet-kirjastosta. Kattavimmin kategorioista hankittiin romantiikan, jännityskirjojen, fantasian ja eräkertomusten nimekkeet. Lähes yhtä hyvän kattavuuden saavuttivat myös novellit ja klassikot. Selvästi suurin tarjonnan ja hankinnan välinen ero oli huumorikirjoissa, joita vertailulistan nimekkeistä jäi hankkimatta lähes kolmannes. Yleisessä kaunokirjallisuudessa oli eniten sellaisia nimekkeitä, joita ei löytynyt mistään HelMet-kirjastosta. Eniten jäi hankkimatta nimekemäärän perusteella yleistä kaunokirjallisuutta, jännityskirjoja ja huumorikirjoja ja suhteellisesti huumorikirjoja, yleistä kaunokirjallisuutta ja tieteiskirjallisuutta. Useimmiten jäi hankkimatta kotimainen pienen kustantajan julkaisema pokkari.

Luonnollisesti nimekkeiden tarjonnan määrä vaikutti myös hankittujen niteiden määrään. Eniten hankittiin yleisen kaunokirjallisuuden, jännityskirjojen ja romantiikan niteitä, vähiten eräkertomuksia, tieteiskirjallisuutta ja huumorikirjoja. Eniten niteitä nimekettä kohden hankittiin romantiikasta, jännityskirjoista ja fantasiasta, vähiten eräkertomuksista, huumorikirjoista ja klassikoista. Yli puolesta nimekkeistä hankittiin kahdesta kymmeneen nidettä. Kaikissa kategorioissa oli myös nimekkeitä, joista oli hankittu vain yksi nide. Yleisessä kaunokirjallisuudessa, romantiikassa ja jännityskirjoissa joistakin nimekkeistä hankittiin todella monia niteitä, mutta joukossa oli myös yhden niteen nimekkeitä. Muissa kategorioissa niteiden määrä nimekettä kohden oli melko tasainen ja vähiten hankituissa hyvinkin alhainen.

Tutkimuksessa vertailtiin kaunokirjallisuuden hankinnan sisällöllisen jakautumisen lisäksi, miten paljon ja miten kattavasti on hankittu: sidottuja ja pokkareita, kotimaista kirjallisuutta ja käänöskirjallisuutta sekä erikokoisten kustantajien (isot, keskiuuret ja pienet) aineistoa. Sidottuja nimekkeitä hankittiin yli puolet enemmän kuin pokkareita, niteissä ero oli vielä selvempi. Sidottuja niteitä

hankittiin yli viisi kertaa enemmän kuin pokkareita. Tarjonnassa ja hankinnassa suhde sidostyyppien kesken oli lähes sama. Sidotut kirjat hankittiin kattavammin kuin pokkarit, mikä johtune siitä, että pokkareina tarjottiin paljon uusintapainoksia. Sidotuista suhteellisesti eniten jäi hankkimatta huumorikirjoja ja pokkareista yleistä kaunokirjallisuutta.

Käännöskirjallisuuden nimekkeitä hankittiin viidennes enemmän kuin kotimaisen kirjallisuuden nimekkeitä. Suhde oli lähes sama käännöskirjallisuuden hyväksi myös hankituissa niteissä. Käännöskirjallisuutta hankittiin selvästi kattavammin kuin kotimaista kirjallisuutta. Kotimaisesta kirjallisuudesta jäi erityisesti hankkimatta fantasiakirjallisuutta, huumorikirjoja, yleistä kaunokirjallisuutta ja tieteiskirjallisuutta. Käännöskirjallisuudessa selvästi heikoin kattavuus oli huumorikirjoissa. Parhaat kattavuudet olivat kotimaisessa romantiikassa, käännettyissä novelleissa ja sotaromaaneissa, joista kaikki vertailulistan nimekkeet oli hankittu.

On luonnollista, että mitä pienempi kustantaja, sitä pienempi tuotanto. Isojen kustantajien aineistoa myös hankittiin lähes kolme kertaa enemmän kuin keskisuurten ja pienten kustantajien julkaisuja yhteensä. Aineistoa tarjottiin lähes samassa suhteessa. Kustantajan koko vaikutti vielä enemmän nidehankinnassa kuin nimekehankinnassa. Isojen kustantajien nimekkeitä hankittiin useampina niteinä kuin pienten tai keskisuurten kustantajien julkaisuja. Kaikilta kustantajaryhmiltä hankittiin eniten yleisen kaunokirjallisuuden ja jännityskirjojen niteitä. Isoilta kustantajilta jäi eniten hankkimatta tieteiskirjallisuutta ja huumorikirjoja, keskisuurilta huumorikirjoja ja eräromaaneja sekä pieniltä kustantajilta merkittävästi yleistä kaunokirjallisuutta ja sotaromaaneja.

Asiakkaat lainasivat eniten jännityskirjoja, yleistä kaunokirjallisuutta ja romantiikkaa. Useimmin hyllyyn jäivät novellit ja klassikot. Myös yhdistelmäkategorioiden eräkertomukset ym. osuus kokonaislainauksesta oli melko pieni. Keskimäärin nimekettä kohden suurin lainaus oli romantiikalla ja pienin klassikoilla. Ero suurimman ja pienimmän nimekekohtaisen lainauksen välillä oli kohtalaisen suuri. Romantiikan nimekekohtaisia lainoja oli lähes viidenneksen enemmän kuin klassikoiden lainoja.

Sidottuja lainattiin viisi kertaa enemmän kuin pokkareita. Ero johtune vähäisemmästä tarjonnasta ja uusintapainoksista. Erityisesti yleisessä kaunokirjallisuudessa, jännityskirjoissa ja romantiikassa lainaajat suosivat sidottua kirjaa merkittävästi enemmän kuin pokkareita. Klassikoissa lainaajan valinta oli useammin pokkari kuin sidottu. Käännöskirjallisuutta lainattiin viidenneksen enemmän kuin kotimaista kirjallisuutta. Erityisesti romantiikan ja jännityskirjojen lainaajat valitsivat useammin käännöskirjan kuin kotimaisen romaanin. Eräkertomuksien, sotaromaanien, huumorikirjojen ja

yleisen kaunokirjallisuuden lainaajat päätyivät useammin kotimaiseen kirjallisuuteen, mikä johtuu myös kotimaisen kirjallisuuden suuremmasta osuudesta tarjonnassa. Isot kustantajien julkaisut olivat lainatuinta aineistoa. Keskisuurien kustantajien osuus on huomattavasti pienempi kuin isojen kustantajien osuus ja pienten kustantajien osuus oli aivan marginaalinen. Isojen kustantajien julkaisuista lainattiin eniten romantiikkaa, klassikoita ja jännityskirjoja, keskisuurten kustantajien julkaisuista fantasia + tieteiskirjallisuutta, yleistä kaunokirjallisuutta ja novelleja. Pienten kustantajien julkaisuista lainaajat tarttuivat eniten eräkertomuksiin ym., fantasia + tieteiskirjallisuuteen ja novelleihin.

Lainautietojen keruussa käytin perinteisen lainaustilastoista saadun vuosikierron (lainaus/kokoelman koko) sijaan kuukausikierron käsitettä. Kuukausikierron avulla pystyin laskemaan uudelle aineistolle vuosikierron, joka huomioi aineiston lainaukseen tuloajankohdan. Kaikkien kategorioiden niteet olivat hyvin tehokkaassa käytössä, mikä oli jossain määrin oletettavissakin, koska perinteisesti uusi aineisto on haluinta aineistoa. Kategorioista romantiikka ja jännitys ylsivät varsin korkeaan keskikiertoon ja hitaimmin kiertäneet klassikko- ja novelliniteetkin kiersivät selvästi vilkkaammin kuin Vantaan kertomakirjallisuuden niteet keskimäärin. Kaikissa kategorioissa Vantaan kertomakirjallisuuden ylittävät kiertoluvut olivat hallitsevina.

Sidottujen kiertonopeus oli suurempi kuin pöytäkirjojen kiertonopeus. Eroa oli hyvin vähän. Käännöskirjallisuus kiersi vähän vilkkaammin kuin kotimainen kirjallisuus. Eroa ei näilläkään ryhmillä ollut kovin paljon. Isojen kustantajien julkaisemien nimekkeiden kierto oli selvästi korkeampi kuin keskisuurten kustantajien ja pienten kustantajien. Isojen kustantajien nimekkeet kiersivät lähes kaksi kertaa niin nopeasti kuin pienten kustantajien nimekkeet.

Vertailtaessa lainauksen ja hankinnan suhdetta havaittiin, että niteitä hankitaan ja lainataan samassa suhteessa suurimmassa osassa kategorioista. Lainaus ja hankinta vastasivat toisiaan parhaiten fantasia+tieteiskirjallisuudessa ja novelleissa, joissa osuudet olivat lähes samat. Sen sijaan yleisessä kaunokirjallisuudessa, jännityskirjoissa ja romantiikassa osuudet erosivat toisistaan selvästi. Yleisessä kaunokirjallisuudessa hankinnan osuus oli suurempi kuin lainauksen. Romantiikkaa ja jännityskirjoja lainattiin suhteellisesti enemmän kuin hankittiin.

Sidottuja ja pöytäkirjoja hankittiin ja lainattiin lähes samassa suhteessa. Eri kategorioissa erot sidottujen ja pöytäkirjojen hankinnan ja lainauksen välillä eivät olleet suuria. Käännöskirjallisuutta hankittiin vähän enemmän kuin lainattiin, kotimaisessa kirjallisuudessa suhde oli toisinpäin. Isojen kustantaji-

en julkaisuja lainattiin suhteellisesti enemmän kuin niitä hankittiin. Sen sijaan keskisuuren kustantajan ja pienen kustantajan kirjaan valitsija päätyi useammin kuin lainaaja.

9. POHDINTAA HANKINNAN ONNISTUMISESTA

Tässä arviointiluvussa pyrin tutkimustulosten pohjalta hahmottamaan, miten onnistunutta Vantaan kirjastojen kertomakirjallisuuden hankinta oli asiakasnäkökulmasta. Arvioinnin kriteerit ovat yleisiä kokoelman arviointikriteereitä, jotka on valikoitu myös kuvaamaan erityisesti hankinnan ja asiakkaiden tarpeiden kohtaamista. Valitut kriteerit ovat kattavuus, riittävyys, saatavuus ja käyttö. Arvioidaan asiakkaan mahdollisuutta löytää kirja kirjaston hyllystä (kattavuus), saada se varaamatta käyttöönsä (riittävyys ja saatavuus) ja valinnan osumista oikeaan (käyttö). On olemassa hyvin vähän täsmällisiä näille kriteereille asetettuja tai sovittuja arvoja tai määriä, josta voisi arvioida toiminnan tai palvelun tehokkaaksi tai hyväksi. Vantaalla ei ole myöskään voimassaolevia aineistonvalintaperiaatteita. Arviointi perustuukin pääosin omiin pohdintoihin ja joihinkin tutkimustuloksiin.

Hankitun aineiston kattavuus suhteessa tarjontaan oli lähes 90 %. Kattavuus voidaan arvioida hyväksi. Kattavuutta paransi seudullinen saatavuus. Niiden nimekkeiden määrä, jotka jouduttaisiin kaukolainaamaan, ja näin ollen tulisivat asiakkaalle kalliimmaksi, on kohtuullinen, noin 80 nimekettä. Tämä ei tarkoita sitä, että asiakas aina saisi haluamansa kirjan tietystä kirjastossa käydessään. Hyvin monia nimekkeitä hankitaan vain yksi nide, joka useimmiten on saatavissa vain isoimmasta kirjastosta. Useimmissa kategorioissa nimekkeet hankittiin kattavasti. Heikoin kattavuus oli huumorikirjoissa, joita hankittiin vähän alle 70 % tarjotuista. Huumorikirjat kiinnostavat erityisesti miehiä kuten Saartikin (1996, 89-90) tutkimuksessaan osoitti. Huumorikirjojen voi olettaa kiinnostavan myös nuoria. Näillä perusteilla kaikki kirjastonkäyttäjryhmät eivät ole kattavuuden suhteen samassa asemassa. Nimekkeittäin tarkasteltaessa havaittiin, että heikoin kattavuus oli yleisellä kaunokirjallisuudella. Yleisen kaunokirjallisuuden saatavuus seudun kirjastoista oli myös selvästi heikoin, ja jos asiakaskysyntä olisi kohdistunut näihin nimekkeisiin, ainoa mahdollisuus olisi ollut kaukolainaus.

Kirjastot suosivat sidottuja nimekkeitä. Pokkareiden kattavuus oli keskimäärin noin neljänneksen heikompi kuin sidottujen nimekkeiden. Osittain pokkareiden vähäisempi hankinta johtunee siitä, että pokkarit ovat useimmiten uusintapainoksia. Varsinaisten uusintapainosten osuutta ei tutkimuksessa selvitetty, mutta nähtävissä oli, että uusintapainokset julkaistiin pääsääntöisesti pokkareina. Suomen asukaspohja on liian suppea, jotta kustantajat voisivat julkaista yhtä aikaa sekä sidotun

kirjan että pokkaripainoksen. Valintatilanteessa uusimmasta aineistosta on useimmiten tarjolla vain sidottu kirja. Valintapäätöksiin vaikuttaa odotettu kysyntä. Kirjaa hankitaan aluksi oman harkinnan mukaan ja täydennetään varauksista päätellyn asiakastarpeen mukaan. Pokkaripainoksen ilmestyessä noin puolen vuoden tai vuoden kuluttua, valitsijoilla on valittavanaan taas uudet, sidotut uutuudet. Näin jo aikaisemmin ilmestynyt pokkari jää hankkimatta, koska kokoelmista vastaava jo löytyy eikä varauskysyntääkään enää välttämättä ole. Kattavuuden kannalta ongelmana eivät ehkä olekaan pelkästään isojen kustantajien julkaisemat uusintapainospokkarit, vaan kuten tutkimustuloksesta voi päätellä, pienkustantajan julkaisemat ensipainospokkarit.

Kirjastot näyttävät luottavan kustantajan tekemään ennakkokarsintaan. Tämän voi päätellä siitä, että käännöskirjallisuutta hankittiin kattavammin kuin kotimaista kirjallisuutta. Hankkimatta jääneestä kotimaisesta kirjallisuudesta yli puolet oli pienkustantajien julkaisuja. Ainakin osalla pienkustantajista julkaisukynnys on hyvin matala. Usein kirjan ulkonäön, nimen tai paikallisuuden ei välttämättä arvioida herättävän asiakaskiinnostusta. Usein voi olla syynä vain tiedon puute. Myös kaunokirjallisuuden puolella voi olla ns. harmaata kirjallisuutta, joista tietoa ei ole saatavissa. Toimittajan listat arvioitiin hyvin kattaviksi eri kustantajien julkaisujen kohdalla, mutta ulkopuolellekin jää erityisesti omakustanteita.

Aineiston saatavuus pitää sisällään lukuisia mittareita, joista riittävyys on yksi mittareista. Tutkimuksessa ei selvitetty suoraan aineiston saatavuusprosenttia, joka tutkimuksissa on osoitettu keskimäärin olevan 61,3 % ja 63,1 % välillä, korkeimmillaan on päästy yleisissä kirjastoissa yli 70 % (Nisonger 2007, 30, 40). Tästä aineistosta saatavuusprosentin tutkiminen olisi mahdollinen jatkotutkimuksen aihe.

Saatavuusprosentin puuttuessa riittävyttä voi arvioida kiertonopeudesta. Kiertonopeushan nousee mikäli nidemäärät lainaukseen liian pienet. Tutkimuksessa havaittiin, että puutteita erityisesti jännityskirjojen ja romantiikan riittävydessä. Näiden kategorioiden kiertoluvut olivat huimia, niteitä oli hankittu kysyntään nähden aivan liian vähän. Erityisesti näiden kategorioiden ja kertomakirjallisuuden tapauksessa yleisemminkin asiakas ei useinkaan etsi tiettyä nimekettä tai kirjailijaa, vaan voi tyytyä hyllystä löytyvään kirjaan, joka ei kuulu suosituimpiin. Romantiikan ja jännityksen kiertoluvut ovat kuitenkin niin huimat, että asiakas vain sattumalta voi löytää uudehkon kirjan. Muiden kategorioiden uutuuksien löytäminen hyllystä on todennäköisempää, vaikka näidenkin kategorioiden nimekkeiden keskikierrat olivat korkeampia kertomakirjallisuuden kierto keskimäärin. Jännityskirjojen ja romantiikan riittävyttä voisi parantaa tasaisemmalla hankinnalla. Esimerkiksi edullisempia

uusintapainoksina julkaistavia pökkareita kannattaisi hankkia, vaikka ne eivät enää olekaan varautuinta aineistoa, mutta ovat silti hyvin lainattua ja suosittua aineistoa.

Kovan käytön voi tulkita asiakastytyväisyydeksi. Suoraan asiakastytyväisyyttä voi mitata kyselyllä. Kyselyissä käyttäjät ovat yleensä tyytyväisiä kokoelmiin. Esimerkiksi Laineen (1992) pro gradu työssä vain uutuuskirjojen saatavuutta kritisoitiin (vrt. luku 3.3). Tutkimukseni osoitti, että käytön perusteella asiakkaat olivat hyvin tyytyväisiä hankittuun aineistoon käyttömittarilla mitattuna. Tähän tutkimukseen valikoitunut ja Vantaalle hankittu aineisto oli kovassa käytössä. Esimerkiksi vain yhtä nidettä ei ollut tutkimusaikana lainattu lainkaan. Vain 1 % oli sellaisia nimekkeitä, joita ei ollut lainattu kuin korkeintaan viisi kertaa tutkimusaikana. Sen sijaan niitä, joita oli lainattu yli 200 kertaa tutkimusaikana, oli reilusti yli kolmannes. Riittävyuden tapaan käyttöä voi hankinnassa mitata kuvaavammin kiertonopeudella kuin lainauksella. Kuukausikierron, joka huomioi saapumisaian, perusteella oli havaittavissa, että vilkkaasti kiertäneet niteet olivat paljon yleisempiä kuin heikosti kiertäneet niteet. Tarkastelipa mitä tahansa kategorian tai tutkimuksen muuttujan keskikiertoa se oli korkeampi kuin Vantaan kertomakirjallisuuden keskikierto.

Hankinnalla pystytään vaikuttamaan myös kokoelman sisällön tasapainoisuuteen lainaukseen nähden. Vantaalle hankittiin eri kategorioiden nimekkeitä melko samassa suhteessa kuin niitä lainattiin. Mitä pienempi kategoria sitä paremmin lainaus ja hankinta kohtasivat. Yleisessä kaunokirjallisuudessa oli hankittu paljon aineistoa, jota ei ollut käytetty samassa suhteessa kuin hankittu. Erot ehkä olisivat olleet vieläkin suuremmat, jos tietyt bestseller-kappaleet eivät olisi nostaneet lainausta. Ison kategorian ongelma on myös aineiston ”katoaminen” suureen massaan. Aineiston esillepano on hyvin tärkeää.

Asiakkaat lainasivat kotimaista kirjallisuutta suhteellisesti enemmän kuin hankittiin. Vertailussa käänöskirjallisuuteen kotimaisen kirjallisuuden kierto oli heikompi kuin käänöskirjallisuuden. Näillä perusteilla kotimaisen kirjallisuuden osuutta olisi syytä kasvattaa hankkimalla useampia niteitä. Erityisesti kotimaisen jännityksen ja romantiikan hankintaa tulisi lisätä. Sen sijaan kotimaisen yleisen kaunokirjallisuuden kysyntä oli heikompa kuin valitsijat olettivat.

Asiakkaat lainasivat pökkareita vähemmän, mikä luonnollisesti johtuu osittain pienemmästä hankintamäärästä, mutta kierrossa ei ollut kovin suurta eroa. Tästä voisi päätellä, että pökkareita hankittiin käyttöön nähden liian vähän. Isoja kustantajien julkaisujen osuus lainauksesta oli suurempi kuin hankintaosuus. Isojen kustantajien julkaisuissa oli myös hyvin vähän kiertäneitä nimekkeitä. Hankinnan tulisi kohdistua varatuimpaan aineistoon eikä niinkään kasvattaa kattavuutta. Keskisuurien

kustantajien julkaisuja hankittiin hieman enemmän kuin lainattiin. Pienkustantajien julkaisuja hankittiin heikosta kattavuudesta huolimatta oikeassa suhteessa näiden julkaisujen lainaamiseen nähden. Hankinnan suhteellinen osuus oli vain vähän suurempi kuin lainauksen osuus.

Lopuksi voi todeta, että hankkijat ovat osanneet ennustaa odotetun kysynnän melko hyvin. Valitsijoiden ei mitenkään selvästi voinut osoittaa suosivan tietynlaista kirjallisuutta ja lainaajien lainaavan jotain ihan muuta. Oletettavasti aineiston kysyntä on vaikuttanut hankintaan enemmän kuin keskiverto suomalaisessa kirjastossa. Tämä olisikin mielenkiintoinen uusi tutkimusaihe. Tutkimuksessa voisi vertailla jonkin pienemmän maaseudun kirjaston hankinnan jakautumista suuren ja kovasti käytetyn kirjaston jakaumaan. Samoin kiinnostava tutkimusongelma olisi myös erikokoisten kirjastojen hankinnan onnistuminen tai missä vaiheessa aineiston suurin suosio laskee ja kierrot heikentyvät.

LÄHTEET

- Baker, S.L. 1994. Quality and demand: the basis for fiction collection assessment. *Collection building* 13 (2-3), 65-68.
- Baker, S. L. & Wallace, K.L. 2002. *The responsive public library: how to develop and market a winning collection*. Englewood, Colorado: Libraries Unlimited.
- Boter, J & Wedel, M. 2005. User categorization of public library collections. *Library & information science research* 27 (2), 190-202. Saatavissa Science Direct -tietokannasta Nelli-portaalin kautta: <http://www.nelliportaali.fi/V/I6B5VIYC3HN3Q1E1XUP2B7M79UXI28BX5NAE62FJSYYYI79SR6-57041?func=file&file_name=home> (käytetty 14.11.2007).
- Brophy, P. 2006. *Measuring library performance: principles and techniques*. London: Facet Publishing.
- Davis, B. 1994. Designing a fiction assessment tool: the customer service approach. *Collection building* 13 (2-3), 69-82.
- Disher, W. 2007. *Crash course in collection development*. Westport, Connecticut: Libraries unlimited.
- Eskola, E. 2004. Suositellut, valitut ja luetut: kirjallisuus kirjastoissa 1918 - 1939. *Acta Universitatis Tamperensis* 1049. Tampere: Tampere University Press.
- Evans, E. G with assistance Zarnovsky, M.R. 2000. *Developing library and information center collections*. Englewood, Co: Libraries Unlimited.
- Gorman, G. E. & Howes, B .R. 1989. *Collection development for libraries*. London: Bowker-Saur.
- Granö-Suomalainen, V. & Lovio, M. (toim.). 2002. *Mihin me pyrimme? Miksi arvioida kunnan koulutus- ja kirjastopalveluja?* Helsinki: Suomen kuntaliitto.
- Halliday, B. 2001. Identifying library policy issues with list checking. Teoksessa Wallace, D.P. & Van Fleet, C. *Library evaluation: a case book and can-do guide*. Englewood, Colorado: Libraries unlimited.
- Heikkilä, E-L. & Saraste, M. 2008. kirjastojen arviointiyhteistyö Pohjois-Pohjanmaalla : raportti yhteistyöstä ja käytetyistä arviointimenetelmistä. Oulun kaupunginkirjaston-maakuntakirjaston julkaisuja 2. <<http://www.ouka.fi/kirjasto/raportti.pdf>>.(käytetty 15.9.2008).
- Heikkilä, M. 2004. Toimintaelokuvia vai esseekokoelmia?: näkökulmia kirjastojen aineistonvalintaan. *Kirjastolehti* 97 (5), 12-13.
- Heikkilä, T. 2004. *Tilastollinen tutkimus*. 5.uud.p. Helsinki. Edita.
- HelMet-aineistotietokanta. Helsingin, Espoon, Vantaan ja Kauniaisten kaupunginkirjastojen aineistorekisteri <<http://www.helmet.fi/>> (käytetty viimeksi 28.5.2008).
- Hirsjärvi, S. 2001. *Tutkimushaastattelu: teemahaastattelun teoria ja käytäntö*. Helsinki : Yliopistopaino.

Hokka-Ahti, R. 2007. Onko se kirja vai jotain sen kaltaista. Kirjastoletti 100 (5), 3.

Holleman, C. Electronic resources: are basic criteria for the selection of materials changing? Library trends 48 (4), spring, 694-710. Saatavissa Ebsco Host -tietokannasta Nelli-portaalin kautta. <<http://www.nelliportaali.fi/E/BRVEUM88E52JV2SU75D74NN2LE66654MMSF23195K74RNGV6F3-26707?func=azlist&type=textSearch&perform=searchTitle&pattern=library+resources&textSearchType=startsWith>> (käytetty 23.5.2008).

Hosiaislouma, Y. 2003. Kirjallisuuden sanakirja. Helsinki: WSOY.

Hypén, K (toim.). 2006. ”...tilata ja järjestää, luetteloida ja varastoida, auttaa lukijoita valitsemaan ja löytämään”: kirjastot ja kaunokirjallisuus. Teoksessa Kaisa Hypén (toim.) Fiktiota!: levottomat genret ja kirjaston arki. Helsinki: BTJ Kirjastopalvelu Oy.

Hypén, K. .2007. Romaanilainaanon paluu teoksessa Tarja-Lisa Hypén (toim.) Kirjan matka tekijöiltä lukijoille: puheenvuoroja kotimaisen kaunokirjallisuuden luomisen ja lukemisen ehdoista 2000-luvulla. Tampere: Tampere University Press.

Iivonen, M. 1985. Kaunokirjallisuuden kirjastoluokituksesta. Tampereen yliopiston kirjastotieteen ja informatiikan laitoksen tutkimuksia 20. Tampere: Tampereen yliopisto.

Intner, S.S. 2003. Making your collections work for you: collection evaluation myths & realities. Library Collections, Acquisitions & Technical Services 27 (3) 339-350. Saatavissa Science Direct -tietokannasta Nelli-portaalin kautta. <http://www.nelliportaali.fi/V/I6B5VIYC3HN3Q1E1XUP2B7M79UXI28BX5NAE62FJSYYI79SR6-57041?func=file&file_name=home> (käytetty 14.11.2007).

Johnson, P. 2004. Fundamentals of collection development & management. Chicago: American Library Association.

Kachel, Debra E. 1997. Collection assessment and management for school libraries. Greenwood professional guides in school librarianship. Wesport: Connecticut: Greenwood Press.

Katz, W.A. 1980. Collection development : the selection of materials for libraries. New York: Holt, Rhinehart and Winston.

Kirjastolaki 4.12.1998 / 904. 2007. Teoksessa Opetustoimen lainsäädäntö. Helsinki: Talentum, 149-150.

Kirjasuoran verkkosivu. <<http://www.kirjasuora.fi/>> (käytetty 26.5.2008)

Kortelainen, T. 2007. Ks. Wilén & Kortelainen.

Kortelainen, T. 2003. Kirjastojen arviointi ja osaamisen jakaminen seutuyhteistyönä: pohjoisten kirjastojen arviointi ja kehittämisprojekti PARKKI. Helsinki: BTJ Kirjastopalvelu.

Kurki, H. 1993. Käyttäjän kirjasto?: Kirke-projektin raportti. Tampereen yliopiston kirjastotieteen ja informatiikan laitoksen tutkimuksia 38. Tampere: Tampereen yliopisto.

Kustantajat. Comin verkkosivu .<<http://www.kustantajat.com/>> (käytetty 26.5.2008)

Laine, A. 1992. Kaunokirjallisuuden evaluointitutkimus käyttäjän näkökulmasta Tampereen kaupunginkirjaston pääkirjastossa. Tampereen yliopisto. Kirjastotieteen ja informatiikanlaitos. Pro gradu -tutkielma.

Lancaster, F. W. 1993. If you want evaluate your library.... London. The Library Association publishing.

Lee, Hur-Li. 2000. What is a collection? Journal of the American society for information science 5 (112), 1106-1113. Saatavissa Wiley Inter science -tietokannasta Nelli-portaalin kautta: <http://www.nelliportaali.fi/V/I6B5VIYC3HN3Q1E1XUP2B7M79UXI28BX5NAE62FJSYYI79SR6-57041?func=file&file_name=home> (käytetty 14.11.2007).

Levola, K. Laatu kirja ei aina päädy kirjastoon. Mielipidekirjoitus Helsingin Sanomissa 9.12.2007.

Matthews, J. R. 2004. Measuring for results: the dimensions of public library effectiveness. Westport, Connecticut: Libraries Unlimited.

Nisonger, T. E. 2003. Evaluation of library collections, access and electronic resources: a literature guide and annotated bibliography. Westport, Connecticut: Libraries Unlimited.

Nisonger, T. E. 2007. A review and analysis of library availability studies. Library resources & technical services 51 (1), 30-49. Saatavissa Ebsco Host -tietokannasta Nelli-portaalin kautta. <<http://www.nelliportaali.fi/E/F6VCGCBUFT37IGHJK71TFUGSUJVCY2I7C5B9A8V54TKC1HBK2E-17366?func=azlist&type=textSearch&perform=searchTitle&pattern=library+resources&textSearchType=startsWith>> (käytetty 26.5. 2008)

Nitecki, D.A. 2001. Quality Assessment Measures in libraries. Teoksessa Advances in librarianship, ed. by Lynden F.C., vol 25. Sandiego: Academic Press.

Opetusministeriön verkkosivu <<http://www.minedu.fi/OPM/Kirjastot/arvioinnit/?lang=fi>>. (käytetty 14.11.2007).

Packalen, U. Tilannekatsaus pääkaupunkiseudun kaupunginkirjastojen yhteistyöhön. Esitys Espoon kulttuurilautakunnan kokouksessa 08.03.2006 <http://espoo.fi/asiakirja.asp?path=1;31;37423;37424;37425&id=4ADE4BB0A5984185C225713E002D6976&kanta=kunnari%5C%5Cintrakun_e.nsf> (käytetty 18.4.2008)

Pelkonen, Heini. 2007. Yleisten kirjastojen aineistonvalinta ja pienkustantajat. Tampereen yliopisto. Informaatiotutkimuksen laitos. Pro gradu -tutkielma. < <http://tutkielmat.uta.fi/pdf/gradu01744.pdf>> (käytetty 14.11.2007).

Pesonen, H.2007. Laatu!: asiantuntijaorganisaation laatuopas. [Helsinki]: Infor.

Poll, R. & Boekhorst, P. 2007. Measuring quality: performance measurement in libraries. 2 nd.ed. IFLA Publications 127. München: K .G.Saur.

Powell, R,R & Connaway, L.S. 2004. Basic research methods for librarians. Library and information text series. Westport, Connecticut: Libraries Unlimited.

Powell, R. R. 2006. Evaluation research: an overview. Library trends 55 (1), 102-120. Saatavissa EbscoHost-tietokannassa Nelli-portaalin kautta:

<http://www.nelliportaali.fi/V/I6B5VIYC3HN3Q1E1XUP2B7M79UXI28BX5NAE62FJSYYI79SR6-57041?func=file&file_name=home> (käytetty 14.11.2007).

Saarti, J. 1996. Romaanit hukassa?: kertomakirjallisuuden hyllyluokituksen vaikutus kirjastonkäyttöön ja kertomakirjallisuuden lainaukseen. Helsinki: BTJ kirjastopalvelu Oy.

Saarti, J. 1999. Kaunokirjallisuuden sisällönkuvailun aspektit: kirjastoammattilaisten ja kirjastonkäyttäjien tekemien romaanien tiivistelmien ja asiasanoitusten yhdenmukaisuus. Acta Universitatis Ouluensis. B humaniora 33. Oulu: Oulun yliopisto.

Senkevitch, J.J. & Sweetland, J.H. 1994. Evaluating adult fiction in the smaller public library. RQ 34 (1), 78-89.

Senkevitch, J. J. & Sweetland, J.H. 1996. Evaluating public library adult fiction: can we define a core collection. RQ 36 (1), 103-117.

Senkevitch, J.J. & Sweetland, James, H. 1998. Public libraries and adult fiction: another look at a core list of "classics". Library resources and technical services 42 (2), 102-112.

Snicker, A-L. Menekikirjat houkuttelevat ihmisiä kirjastoon. Mielipidekirjoitus Helsingin Sanomissa 2.11. 2007.

Spiller, D. 2000. Providing materials for library users. London: Library Association Publishing.

Suomen kansallisbibliografia Fennica <<https://fennica.linneanet.fi/>> (käytetty 29.4.2008)

Suomen pienkustantajat ry:n verkkosivu. <<http://www.suomenpienkustantajat.fi/>> (käytetty 26.5.2008)

Suomen yleisten kirjastojen tilastot. < <http://tilastot.kirjastot.fi/> > (käytetty 14.11.2007).

Suomessa julkaistu kirjallisuus 2006.

<http://www.kansalliskirjasto.fi/julkaisuala/tilastot/Files/liitetiedosto2/Kirjat_2006.pdf> (käytetty 03.06.2008).

Tilastokeskuksen verkkosivu. Suomen väestö.

<http://www.tilastokeskus.fi/til/vaerak/2007/vaerak_2007_2008-03-28_tie_001_fi.html> (käytetty 16.4.2008)

Valli, R. 2001. Johdatus tilastolliseen tutkimukseen. Jyväskylä: PS-kustannus.

Vantaan kaupunginkirjaston verkkosivut

<http://www.vantaa.fi/i_alaetusivu.asp?path=1;135;137;217> (käytetty 18.4.2008)

Vantaan kaupunginkirjaston verkkosivut. Käytösäännöt.

<http://www.vantaa.fi/i_perusdokumentti.asp?path=1;135;137;217;395;72798> (käytetty 27.9.2008)

Vantaan kaupungin verkkosivu. Tietoja Vantaasta

<http://www.vantaa.fi/i_alaetusivu.asp?path=1;12743>. (käytetty 16.4.2008).

Vantaan kaupungin verkkosivu. Väestöraportit 2006/2007.

<http://www.vantaa.fi/i_perusdokumentti.asp?path=1;2075;6962;16187&voucher=A5819728-248F-4F80-B4CF-4213B836E2CC>. (käytetty 16.4.2008)

Vantaan kaupunginkirjaston tilastokatsaus 2007

<http://www.vantaa.fi/i_listasivu.asp?path=1;135;137;217;395&voucher=1BFEB84B-0D09-46E5-BFCD-5190DBBC9AF3> (käytetty 21.4 2007)

Vilka, H. 2007. Tutki ja mittaa: määrällisen tutkimuksen perusteet. Helsinki :Tammi

Virtanen, P: 2007. Arviointi: arviointitiedon luonne, tuottaminen ja hyödyntäminen. Helsinki: Edita.

Vuoden kirjat/Årets böcker: Suomen kustannusyhdistyksen kirjaluetelo. 2005. Toim. ja taitto: Hanna Soininvaara. Helsinki: Suomen Kustannusyhdistys ry.

Vuoden kirjat/Årets Böcker: Suomen Kustannusyhdistyksen kirjaluetelo. 2006. Toim. ja taitto: Hanna Soininvaara. Helsinki: Suomen Kustannusyhdistys ry.

Väestörekisterikeskus. Suomen asukasluvut vuosittain.

<<http://www.vrk.fi/vrk/home.nsf/pages/60686ADEEFF0901FC225731B00425BEC?opendocument>>. (käytetty 16.4.2008).

Wallace, D. & Van Fleet, C. 2001. Library evaluation: a casebook and can-do guide. Englewood, Colorado: Libraries unlimited.

White, H. D. 1995. Brief tests of collection strenght: a methodology for all types of libraries. Wesport, Connecticut: Greenwood Press.

Wilén, R. 2007. Ks. Wilén & Kortelainen. .

Wilén, R. & Kortelainen, T. 2007. Kirjastokokoelmien kehittämisen ja arvioinnin perusteet: teoria, menetelmät, käytäntö. Helsinki: Yliopistopaino, 2007.

Painamattomat lähteet (aineistot tekijän hallussa)

Härkönen, P. 2006. Vantaan kaupunginkirjaston kokoelmatilastot 2005

Härkönen, P. 2007. Vantaan kaupunginkirjaston kokoelmatilastot 2006

Härkönen, P. 2008. Vantaan kaupunginkirjaston kokoelmatilastot 2007

Suulliset lähteet (aineisto tekijän hallussa)

Niinimäki, T. 2008. Vantaan kaupunginkirjaston hankinta- ja luettelointikeskus. Johtava informaatikko. Haastattelu 28.8.2008.

Nurminen, K. 2008. Vantaan kaupunginkirjaston hankinta- ja luettelointikeskus. Kirjastonhoitaja. Haastattelu 28.8.2008.

LIITTEET

LIITE 1

Kysely kirjastoille hyllyluokkien käytöstä

Hei kollega!

Teen parhaillaan Tampereen yliopiston informaatiotutkimuksen laitokselle opinnäytetyötäni. Aiheenani on aikuisten suomenkielisen kertomakirjallisuuden (romaanit) hankinnan onnistumisen arviointi. Tutkimus perustuu kategoriapohjalle (hyllyluokkapohjalle). Tämän vuoksi tarvitsisin tutkimuskohteen esittelyosuutta varten tiedon kirjastoissa käytössä olevista hyllyluokista. Olisitko ystävällinen ja rastittaisit omassa kirjastossasi käytössä olevat hyllyluokat. Merkitse ensimmäiseen sarakkeeseen vain hyllyluokat, jotka ovat erillään ”perusromaneista”. Toiseen sarakkeeseen, jos kirjoissa on signum, mutta ne on hyllytetty perusromaneiden sekaan. Kolmanteen sarakkeeseen, jos hyllyluokka ei ole ollenkaan käytössä. Jos kirjastossasi on käytössä jokin muu kategoria, joka puuttuu listaamistani, lisää puuttuvat kategoriat tyhjiin sarakkeisiin. Voit myös kommentoida, jos kategoria on jollain muulla nimellä kuin taulukossa.

Kirjaston nimi :

Kategoria	Käytössä	Merkitty	Ei käytössä
Eräromaanit			
Fantasia			
Huumori			
Isotekstiset			
Jännitys			
Kauhu			
Novellit			
Romantiikka			
Selkokirjat			
Scifi			
Sotaromaanit			

Kiittäen ja terveisin: Anna-Mari Lumon kirjastosta .

LIITE 2

Kuukausikierron muuttaminen vuosikierroksi

Kuukausikierto	Vuosikierto
2,25	27
2,20833333	26,5
2,16666667	26
2,125	25,5
2,08333333	25
2,04166667	24,5
2	24
1,95833333	23,5
1,91666667	23
1,875	22,5
1,83333333	22
1,79166667	21,5
1,75	21
1,70833333	20,5
1,66666667	20
1,625	19,5
1,58333333	19
1,54166667	18,5
1,5	18
1,45833333	17,5
1,41666667	17
1,375	16,5
1,33333333	16
1,29166667	15,5
1,25	15
1,20833333	14,5
1,16666667	14
1,125	13,5
1,08333333	13
1,04166667	12,5
1	12
0,95833333	11,5
0,91666667	11
0,875	10,5
0,83333333	10

Kuukausikierto	Vuosikierto
0,79166667	9,5
0,75	9
0,70833333	8,5
0,66666667	8
0,625	7,5
0,58333333	7
0,54166667	6,5
0,5	6
0,45833333	5,5
0,41666667	5
0,375	4,5
0,33333333	4
0,29166667	3,5
0,25	3
0,20833333	2,5
0,16666667	2
0,125	1,5
0,08333333	1
0,04166667	0,5
0,00833333	0,1

LIITE 3

Taulukko 1. Hankittujen nimekkeiden tunnusluvut

	Kaikki kate- goriat	Yleinen kaunokir- jallisuus	Jänni- tys- kirjat	Roman- tiikka	Klas- sikit	No- vel- lit	Fan- tasia	Sota- romaa- nit	Huumori	Eräker- tomukset	Tieteiskir- jallisuus
Keskiarvo	7,2	7,1	8,4	9,1	3,4	4,0	7,6	5,7	3,0	2,8	6,0
Keskivirhe	0,1	0,2	0,3	0,5	0,3	0,4	0,5	0,5	0,4	0,5	0,9
Mediaani	6,0	6,0	8,0	10,0	3,0	3,0	8,0	4,5	2,0	2,0	5,0
Moodi	1,0	1,0	4,0	4,0	3,0	2,0	8,0	4,0	1,0	1,0	5,0
Keskihajonta	5,5	5,8	5,7	5,2	2,4	3,2	3,6	3,0	2,3	2,0	3,3
Otosvarianssi	30,4	33,4	32,7	27,5	5,8	9,9	12,7	9,3	5,3	4,2	10,6
Kurtosis	7,4	10,6	5,4	-1,2	2,1	1,0	-0,8	-0,7	-0,1	-0,7	-0,8
Vinous	1,9	2,4	1,6	0,1	1,5	1,3	0,1	0,4	1,0	0,9	0,3
Alue	50,0	50,0	41,0	20,0	10,0	13,0	13,0	11,0	8,0	6,0	11,0
Minimi	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0
Maksimi	51,0	51,0	42,0	21,0	11,0	14,0	14,0	12,0	9,0	7,0	12,0
Summa	10347	4006	4013	1086	231	215	371	193	94	55	84
Lukumäärä	1433	565	479	119	68	54	49	34	31	20	14
Luotettavuus- taso (95,0%)	0,3	0,5	0,5	1,0	0,6	0,9	1,0	1,1	0,8	1,0	1,9

Taulukko 2 Kierron tunnusluvut

	Kaikki nimek- keet	Sidotut	Pokkarit	Kotimainen kirjallisuus	Käännös- kirjallisuus	Isot kustanta- jat	Kes- kisuuret kustanta- jat	Pienet kustantajat
Keskiarvo	1,09	1,12	1,02	1,05	1,12	1,14	1,03	0,75
Keskivirhe	0,01	0,02	0,02	0,02	0,02	0,02	0,03	0,06
Mediaani	1,11	1,13	1,06	1,06	1,15	1,16	1,01	0,70
Moodi	1,00	0,67	1,00	0,75	1,00	1,17	1,00	0,75
Keskihajonta	0,39	0,40	0,37	0,43	0,36	0,37	0,40	0,44
Otosvarianssi	0,16	0,16	0,14	0,19	0,13	0,14	0,16	0,20
Kurtosis	-0,39	-0,46	-0,30	-0,73	-0,03	-0,33	-0,26	0,28
Vinous	-0,16	-0,15	-0,29	-0,02	-0,23	-0,22	0,07	0,77
Alue	2,12	2,11	1,92	2,02	2,11	2,11	2,05	1,87
Minimi	0,04	0,06	0,04	0,04	0,06	0,06	0,04	0,08
Maksimi	2,16	2,16	1,96	2,06	2,16	2,16	2,09	1,95
Luotettavuus- taso (95 %)	0,03	0,03	0,05	0,05	0,03	0,03	0,06	0,13

LIITE 4

Eri kategorioiden kierron tunnusluvut

	Eräkertomukset +huumorikirjat +sotaromaanit	Fantasia + tieteiskirjalli- suus	Jännityskir- jat	Klassikot	Novellit	Roman- tiikka	Yleinen kaunokir- jallisuus
Keskiarvo	0,85	0,99	1,37	0,71	0,82	1,33	0,92
Keskivirhe	0,06	0,03	0,02	0,05	0,05	0,03	0,02
Mediaani	0,90	1,01	1,41	0,75	0,83	1,35	0,92
Moodi	0,75	-	1,53	0,20	0,50	1,47	1,00
Keskihajonta	0,39	0,18	0,30	0,33	0,28	0,21	0,35
Otosvarianssi	0,15	0,03	0,09	0,11	0,08	0,04	0,12
Kurtosis	-0,20	-0,71	0,40	-0,88	-0,30	-0,37	0,23
Vinous	0,05	-0,40	-0,45	0,02	0,29	-0,36	0,16
Alue	1,72	0,68	1,80	1,15	1,17	0,84	2,11
Minimi	0,04	0,61	0,27	0,20	0,29	0,88	0,06
Maksimi	1,76	1,30	2,06	1,35	1,46	1,73	2,16
Lukumäärä	47	35	263	37	30	65	311
Luotettavuustaso (95 %)	0,11	0,06	0,04	0,11	0,11	0,05	0,04